

**MİLLÎ MÜCADELE’DE TÜRK KADINI
VE ÇUKUROVALI KADINLAR**

(Yüksek Lisans Tezi)

Burak Can UĞURLUAY

Kütahya - 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MİLLİ MÜCADELE’DE TÜRK KADINI
VE ÇUKUROVALI KADINLAR**

Danışman:
Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU

Hazırlayan
Burak Can UĞURLUAY

Kütahya – 2019

Kabul ve Onay

Burak Can UĞURLUAY'ın hazırladığı “Milli Mücadele’de Türk Kadını ve Çukurovalı Kadınlar” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2019

Burak Can UĞURLUAY

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU (Danışman)		
Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN		
Dr. Öğr. Üyesi Özlem SOYER ZEYREK		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Milli Mücadele’de Türk Kadını ve Çukurovalı Kadınlar” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019

Burak Can UĞURLUAY

Özgeçmiş

15.09.1993 tarihinde Adana’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Osmaniye’de tamamladı. Lisans öğrenimini 2012-2016 yılları arasında Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde tamamladı. 2015-2018 yılları arasında da Anadolu Üniversitesi Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümünü tamamladı. 2016 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.

Araştırmalarım sırasında bana yol gösteren maddi manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım sayın hocam Prof. Dr. ALİ SARIKOYUNCU’ ya teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

MİLLİ MÜCADELE’DE TÜRK KADINI VE ÇUKUROVALI KADINLAR

UĞURLUAY, Burak Can
Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU
Mart, 2019, 116 sayfa

Tezimizin temel amacı Milli Mücadele döneminde gerek cephe gerisinde gerekse bizzat cephede önemli görevler üstlenmiş Türk kadınlarının rolüdür. Bu amaçla Türk kadınının geçmişten günümüze kadar ki geçirdiği evreleri anlatmaya çalıştık. Tezimin ana konusu olan Milli Mücadele Dönemindeki Türk kadınlarının faaliyetleri ve Çukurova yöresi civarındaki Türk kadınlarının yapmış oldukları hizmetlerini esas alarak tezimi 4 bölüm şeklinde hazırlamaya çalıştım.

Giriş bölümünde Milli Mücadele Dönemine kadar Türk kadınının tarihsel süreç içindeki rolü hakkında bilgi verilmiştir. Birinci Bölümde, Osmanlı’nın son dönemlerinden Kurtuluş Savaşı Öncesine kadar ki Türk kadınlarının faaliyetlerinden bahsedilmiştir. İkinci Bölümde, Milli Mücadele’de gerek cephe gerisinde gerekse bizzat cephede vazife alan Türk kadınlarından söz edilmiştir. Üçüncü Bölümde, Çukurova bölgesi hakkında genel bilgilendirme yapılmış ve Milli Mücadele’de Çukurova bölgesindeki kadın kahramanların çalışmaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadını, Kurtuluş Savaşı, Çukurova, Miting

ABSTRACT**TURKISH WOMEN IN THE NATIONAL STRUGGLE AND WOMEN FROM
ÇUKUROVA**

UĞURLUAY, Burak Can
Master's Thesis, The Department of History
Supervisor: Prof. Ali SARIKOYUNCU
March, 2019, 116 pages

The main purpose of our thesis is the activity of Turkish women who undertook important mission both in the hinterland and the front during The National Struggle period. For that purpose, I tried to express the role of Turkish women in the historical time. I prepared my thesis in 4 parts including the prologue based on the duties Turkish women had around the Çukurova area and the mission of Turkish women had during The National Struggle. In the prologue, the historical role of Turkish women before the National Struggle is mentioned.

In the First Part, the mission of the Turkish women from the final period of Ottoman Empire until the beginning of the Independence War is mentioned. In the second part I mentioned about the Turkish women who took part, both in the hinterland or in the front in the National Struggle Time in the third Part, I gave general information about Çukurova area and approached the details of the Turkish womens works in Çukurova during National Struggle.

Keywords: Turkish women, Independence War, Çukurova, Meeting

ÖNSÖZ

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi: *“Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar hizmet gösterdim.”* diyemez.

Türk milleti Ulusal Kurtuluş Savaşında kadın erkek demeden topyekün savaşıp, Orta Asya'dan beri süregelen ordu-millet anlayışı ile hareket edip bir zafer kazanmıştır. Kuşkusuz bu zaferin mimarları arasında gerek cephe gerisinde gerekse bizzat cephede rol almış olan kadınlarımız da bulunmaktadır. Kadınlar, cemiyet ve dernek faaliyetlerinde bulunarak, mitingler ve protesto gösterileri yaparak, gıda ve mühimmat malzemelerini taşıyarak, askerlerin tedavisine yardım ederek ve en önemlisi milli bilincin oluşmasına destek olarak şüphesiz önemli bir paya sahip olmuşlardır.

Bu muzaffer kadınlarımızdan birçoğunun adı bile maalesef unutulmuştur. Haklarında daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak için Çukurova Bölgesi'ndeki Adana, Mersin ve Osmaniye illerine giderek Milli Mücadele Döneminde şehit ya da gazi olmuş kadınlarımızın akrabalarına ulaşp çeşitli röportajlar yaptık. Mezarlarını, abide ve şehitliklerine ziyaretlerde bulunduk.

Giriş ile birlikte üç bölümden oluşan çalışmamız da daha önce yayınlanan eserlerden oldukça yararlandım. Ferhat Uyanıker'in "Milli Mücadele'de Türk Kadını" ve Kemal Çelik'in "Milli Mücadele'de Adana Havalisi" adlı eserleri ile kaynakçada gösterilen diğer çalışmalar yazmamızı kolaylaştırdı.

İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ankara Milli Kütüphane, Dumlupınar Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Kütahya İl Halk Kütüphanesi ve Kütahya Mustafa Yeşil Kütüphanelerinden derlediğim kaynaklar ile bütünlük oluşturmaya çalıştım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ TÜRK KADINI

1.1. OSMANLI TOPLUMDA TÜRK KADINI	6
1.2. MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ CEPHEDELERDE SAVAŞAN TÜRK KADINLARI.....	10
1.3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRK KADINI	14
1.4. KADIN CEMİYETLERİ.....	14
1.4.1. Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi (1908)	14
1.4.2. Teal-i Nisvan Cemiyeti (1908)	15
1.4.3. Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye (1909)	15
1.4.4. Teal-i Vatan-i Osmani Hanımlar Cemiyeti (1910)	15
1.4.5. Malumat-ı Dahiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi (1912).....	16
1.4.6. Osmanlı Hilal-ı Ahmer Cemiyet-i Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi (1912)....	16
1.4.7. Donanma Muavene-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Şubesi (1912).....	16
1.4.8. Esirgeme Cemiyeti (1912)	16
1.4.9. Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan (1913).....	17
1.4.10. Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi (1916).....	17

İKİNCİ BÖLÜM MİLLİ MÜCADELE BAŞLARINDA TÜRK KADINI

2.1. İŞGALLER KARŞISINDA TÜRK KADINI TEŞKİLATLANMALARI	21
2.1.1. Mitinglerde Türk Kadını	21
2.1.1.1. İstanbul Mitinglerinde Kadınlar.....	22
2.1.1.2. Fatih Mitingi	22
2.1.1.3. Üsküdar Mitingi	23
2.1.1.4. Kadıköy Mitingi.....	24
2.1.1.5. Sultanahmet Mitingi.....	24
2.1.2. İstanbul Dışında Yapılan Mitinglerde Kadınlar.....	27
2.1.2.1. Edirne Mitingi	27
2.1.2.2. Alaşehir Mitingi	28

2.1.2.3. Kızılcahamam Mitingi	28
2.1.2.4. Kastamonu Kadınlar Mitingi	28
2.1.2.5. Konya Kadınlar Mitingi	28

2.2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KURULAN KADIN DERNEKLERİ 29

2.2.1. Kasaba İslam Kadınları Cemiyeti	30
2.2.2. Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi	30
2.2.3. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti.....	31
2.2.3.1. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Faaliyetleri	32
2.2.3.1.1. Kadınlar Arası Toplantılar Düzenlemek	32
2.2.3.1.2. Padişaha, Hükümete, İçişleri Bakanlığına Çekilen Telgraflar	32
2.2.3.1.3. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Tarafından İtilaf Devletleri Temsilcilerine Gönderilen Telgraflar	33
2.2.3.1.4. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti' Tarafından Devlet Başkanları'nın Eşlerine Gönderdiği Protesto Telgrafları	33
2.2.3.1.5. Osmanlı Basınına Protesto Telgrafları.....	34
2.2.3.1.6. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Anadolu Ajansı ile Yazışmaları	34
2.2.3.1.7. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Heyeti Temsiliye ile Yazışmaları	35
2.2.3.1.8. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Osmanlı Ayan ve Mebusan Meclisi'ne Gönderdiği Telgraflar.....	35
2.2.3.1.9. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile Yazışmaları	35
2.2.3.1.10. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri	36

2.3. MİLLİ MÜCADELE'YE TÜRK KADINLARININ DİĞER KATKILARI 36

2.4. MİLLİ MÜCADELE'DE ÇARPIŞMALARA KATILAN KADINLAR42

2.4.1. Kara Fatma.....	43
2.4.2. Binbaşı Ayşe (Altuntaç).....	47
2.4.3. Bitlis Defterdarının Eşi	49
2.4.4. Gördesli Makbule	51
2.4.5. Asker Saime Hanım	52
2.4.6. Halide Edip Adivar	54
2.4.7. Küçük Nezahet.....	59
2.4.8. Fatma Karadeniz	60
2.4.9. Gül Hanım.....	61
2.4.10. Süreyya Sülün Hanım	62
2.4.11. Nazife Kadın	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MİLLİ MÜCADELE’DE ÇUKUROVA VE ÇUKUROVALI KADINLAR

3.1. BÖLGENİN TARİHÇESİ	64
3.2. MİLLİ MÜCADELE’DE ÇUKUROVA	65
3.3. ÇUKUROVALI KADIN KAHRAMANLAR.....	67
3.3.1. Hatice Hatun	67
3.3.2. Tayyar Rahime.....	70
3.3.3. Kamalı Fatma.....	73
3.3.4. Melek Hatun	74
3.3.5. Adile Hala	75
SONUÇ.....	76
EKLER.....	77
KAYNAKÇA	108
DİZİN	116

TABLÖLAR LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1.1: 1305 (1887-1888) Erkek ve Kız Rüştîyeleri.....	7
--	---

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.g.	Adı geçen gazete
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
BCA.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
TİTE	Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
Bkz	Bakınız
Çev	Çeviren
S	sayfa
SN	Sıra no
s	Sayfa sayısı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yay	Yayınları
Sos. Bil.	Sosyal Bilimler
vd.	ve diğerleri
y.y.	Yüzyıl

TEZ METNİ

GİRİŞ

Orhun Abideleri'nin Doğu yüzü şöyle başlar:

Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk Milletinin ilini töresini tutuvermiş, düzenleyivermiş.¹

Bu yazıtlardan da anlaşılacağı üzere Türk Milletinin töresi ve nizamı kurallarla düzenlenmiş, belirli bir sosyal yapı kurulmuştur. Aile hukuku, evlenmeler, mülkiyet hakları gibi sosyal konular belirli kurallara göre tanzim edilmiştir. Evlenmelerde erkek tarafı, kız tarafına “kaling” diye adlandırılan başlık parası vermek zorunda olup kaling yerine bazen at ve koyun gibi hayvan da verilebilirdi.²

Yazıtlarda da belirtildiği üzere Türkler kadını değerli görmüş olup, Göktürk hükümdarı Bilge Kağan bundan 1250 sene evvel kadının haklarını yasa ile güvence altına almıştır. Bu haklar bizlere Türk toplumun medeni ve modern anlayışını göstermektedir.

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında var olan dinler arasında Totemcilik ve Şamanizm'de bulunmaktadır. Bu dinlerin Tanrıları arasında dişi olan Akana ve Umay gibi Tanrıçalar bulunmaktadır. Orhun Kitabelerinde ve Oğuz Kağan Destanında kadına sıkça yer verilmekte olup kitabelerde dişi bir bozkurt olan Asena'nın faaliyetleri anlatılmaktadır.

Evli kadın tamamen kutsal sayılmakta ona tecavüz eden ölüm cezası almaktadır. Evlenmelerde kızın da rızası istenirdi. Kılıç kullanmayı bilen, ok atabilen herkes kurultaya katılabilirdi. Eski Türk inanışlarına göre de Türk erkeğinin korumakla mükellef olduğu en önemli şey, kadındı.³

İslamiyet Öncesi Türk kadını her anlamda erkekle eşit haklara sahipti. Asya Hun Devleti'nde (M.Ö. 220- M.S. 300) Hatun ve Hakan, Devleti beraber temsil ederlerdi. Hatun da elçi kabulünde bulunur, Hakan olmadığı zaman ülkeyi idare ederdi.

¹ Muharrem Ergin, (2005), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s.9.

² Afet İnan, (1975), *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.27.

³ İnan, a.g.e., s.27.

İskit Devletinin (M.Ö. VII. yüzyıl- M.S. II. yüzyıl) meşhur hükümdarı Tomris Hatun devleti bizzat idare etmiş dünya tarihindeki ilk kadın hükümdar olarak yerini almıştı.

M.Ö. 6. yüzyılda Hazar Denizi'nin doğusunda varlığını sürdüren İskitler'de kocasının ölümüyle tahtın yeni sahibi olan Tomris Hatuna, Pers Kralı Küros evlilik teklif etmiştir. Bu teklife olumsuz yanıt alan Küros, İskit topraklarına saldırmış ve iki ordunun yaptığı savaşta Tomris bir oğlunu kaybedince, Pers Kralı Küros'u uyarıp yapılan savaşta Küros'un bileğinin hakkı ile değil hile ile kazandığını söylemiştir. Oğlunun ölüsünü isteyip, Pers ordularının ülkesini terk etmesini söylemiştir. Küros bu uyarıyı dikkate almayıp tekrar savaşa tutuşunca Pers ordusu yenilmiş ve Herodot'a göre Tomris bir zafer kazanmıştır.⁴

Cengiz Han: *“Erkekler harbe gidince çadırında kalan zevcesi erkeğin vazifesini görecektir, erkek güneş gibi her yerde hazır olamaz, binaenaleyh zevce harp veya ava gitti ise kadın evine o kadar intizamlı tutmalı ki, prensin bir saisi veyahut bir seyyah gelirse evi pek düzgün ve muntazam görünmeli, önüne iyi bir sofrayı çıkarmalı. Bu eve şeref verir. Erkeğin liyakatı zevcesinin liyakatı ile ölçülür”* derdi. Cengiz Han, kadına erkek kadar değer veren bir kanaate bağlıydı.⁵

Türk Kadını, Asya Hun Devleti zamanından bu yana ata biner, ok atar ve güreş gibi sporlar yapardı. Savaşlarda orduda yerini alır muharebede düşman eline geçmesi büyük bir zillet sayılırdı.⁶

Türklerle Arapların doğrudan bir temas içine girmeleri ilk İslam fetihleriyle gerçekleşmiştir. Hz. Ömer zamanında Müslüman Araplarla Türkler arasında ilişkiler başlamış, Emeviler döneminde mücadeleler, Abbasiler döneminde (750-1258) dostane ilişkiler yaşanmıştır. İlk Abbasi Halifesi Ebul Abbas (750-754) çıkardığı emirname ile Müslüman olmayanlardan asla cizye alınmamasını isteyerek adetli bir hükümdar olduğu gösterip Türklerin hoşgörüsünü kazanmıştır. Nitekim 751 yılındaki Talas Savaşında Türkler, Arapların yanında yer alarak savaşı kazanmışlardır. Talas Savaşından sonra

⁴ Bahriye Üçok,(1993), *İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara, s.17.

⁵ Zehra Celasın, (1946), *Tarih Boyunca Kadın*, Ülkü Kitap Yurdu, İstanbul, s.49.

⁶ İbrahim Kafesoğlu,(1984), *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s.216-217.

Türkler İslam Devleti'nin hizmetine girmeye başlamış, İslamiyet Türk toplumları arasında yayılmaya başlamıştır.⁷

İslamiyet'in ilk dönemlerinde kadının toplumsal yaşamda rol aldığı; öğretmen, şair, hatta asker olduğu görülür. Selçuk medeniyetine ait kabartmalar ve çinilerde kadın motifinin de bulunması, Selçukluların Türk örf ve adetlerine bağlı bir toplum olduğunu kanıtlar. Her ne kadar Arapça ve Farsça dillerinin egemenlikleri altında kalsalar da ana dil olan Türkçe'nin yaşatılmasını kadın üstlenmiştir.⁸

Karahanlı toplumuna baktığımızda doğan çocuğun erkek olması yeğ sayılırdı. Devrin hükümdarı Saltuk Buğra Han'a sunduğu Kutadgu Bilig⁹'de Balasagunlu Yusuf, kızların gönlünü okşamakta ve şu sözlere yer vermektedir:

“Bu mundağ kişiler bolur idi kız,

Bu kız kızıktı kaldı atı kız.”

“Böyle kişiler çok nadir olur

Bu değerli nadirlikten, nadiren adı kız kaldı.”

Balasagunlu Yusuf'un kızın nadir oluşundan bahsettiği bu beyitleri de olsa kadının aslının et olduğunu vurgulamış erkekleri temkinli olmaları konusunda uyarmıştır¹⁰

Türk kadınının etkinliği Selçuklular döneminde de korumuştur. Osmanlı kronikleri, Osmanlı Devleti'nin ilk döneminde uç bölgelerindeki Türkmen kadınların faaliyetlerinden bahseder. Bu dönemde Türk kadınının göstermiş olduğu faaliyetlerden, Bacı-yanı Rum aracılığıyla haberdar olmaktadır.¹¹

Anadolu Bacıları Teşkilatı, Ahilerin bir koludur. Türkmen genç hanımların sosyal hayatta işe girmelerinin sonucu olarak faaliyete başlamıştır. Bacıların 1243'de Moğol kuvvetlerinin Kayseri'yi muhasarası sırasında şehir savunmasına iştirak ettikleri bilinmektedir. 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğollar Anadolu'yu ele geçirince Ahi

⁷ Nesimi Yazıcı, (2013), *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, s.33-66.

⁸ Sıdika Tezel, (1983), *Atatürk ve Kadın Hakları*, Türkiye Ticaret Bankası, Ankara, s.2.

⁹ Kutadgu Bilig: Yusuf Has Hacib tarafından XI. yüzyılda yazılmış, Türk dilinin, edebiyatının ve kültür tarihinin en önemli kaynaklarından.(TDV İslam Ansiklopedisi yıl: 2002, cilt: 26, sayfa: 478-480)

¹⁰ Agop Dilaçar, (2003), *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara; s.151-152.

¹¹ Ferhat Uyaniker, (2007), “Milli Mücadelede Türk Kadını”, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, s.6.

Teşkilatı ile beraber Bacı Teşkilatı'nı da dağıtmışlardır.¹² Ayrıca Osmanlı'da kadın hakları açısından bir gerileme söz konusu olmuştur.

¹² Mikail Bayram,(1994), *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, Damla Ofset Matbaacılık ve Ticaret AŞ, Konya, a.g.e., s. 35-54.; Uyanıker, a.g.t., s.6.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE ÖNCESİ TÜRK KADINI

1.1. OSMANLI TOPLUMDA TÜRK KADINI

Osmanlı toplumunda kadın baskı altına alınmaya başlanmış, toplum tarafından dışlanmaya ve haklarından mahrum edilmeye başlanmıştır. Taşra kadınları her ne kadar şehirdeki kadınlara göre daha rahat olsa bile geçmişten gelen hakları gene de kısıtlanmış bir durumdaydı.

1867 yılında gazeteler de yapılan duyuruya göre:

*“Kadın ve kızlar sadece Sultan Ahmet Cami, Laleli Cami ve Şehzadebaşı Camilerine gidebilecekler, bu 3 cami dışında başka camilere gitmeleri yasaklanmıştır. Camilere namaz sırasında erkek vatandaşlar giremeyecektir. Kadınlar, iftar vakitleri kalabalık yerlerde vakit kaybetmeyecek ve gezinme esnasında önlerine bakarak yolda yürüyeceklerdir. Dükkanlardan alışveriş yapmak için kapılarının önünde bekleyecekler, içeri girmeyeceklerdir.”*¹³

Osmanlı'nın klasik eğitiminde kadın ve kızların eğitim ve öğrenimleri gözardı edilmiştir. Kadınların 1859 yılına kadar gidebilecekleri tek eğitim kurumu Sıbyan Mektebi'dir. Kız çocuklarının eğitim ve öğrenim konusunda ilerlemesine lüzum görülmemiştir. Her ne kadar Tanzimat Dönemiyle beraber kadınlara orta ve yükseköğrenim görme hakkı tanınıp okullara da alınsalar bu durum halkın geneline indirgenememiştir. Aşağıda verilen grafikten de anlaşılacağı üzere özellikle taşralarda kız çocuklarının eğitimi yetersiz kalmıştır.

¹³ Tezel, a.g.e., s.3-4.

Tablo 1.1: 1305 (1887-1888) Erkek ve Kız Rüştîyeleri

Vilayetler	Erk.	Erkek Rüş.	Kız Rüş.	Kız Rüştîye
Rüşdiye Sayısı		öğr sayısı	sayısı	Öğr. sayısı
Şehremaneti	12	551	—	—
Edime	24	7	3	7
İşkodra	5	300		
Selanik	14	7	2	7
Manastır	16	919		
Yanya	10	7	1	7
Cezavir	7	203	3	98
Hudavendigar	25	1634	1	50
Mamuretül Aziz	11	573		
Karesi	16	724	—	—
Aydın	35	1277	1	40
Kastamonu	25	7	2	2
Ankara	17	915	—	—
Konya	28	1569	1	40
Diverbakır	9	365	—	—
Sivas	18	1073		
Trabzon	20	1363	—	—
Musul	7	318	—	—
Yemen	5	177	—	—
Erzurum	11	575	—	—
Suriye	17	7	2	7
Adana	9	519	—	—
Halep	16	971	—	—
Trablusgarp	2	111	1	30
Hicaz	—	—	1	20
Bağdat	8	377	—	—
Van	7	227		
Bitlis	6	253	—	—
Serfiçe	4	155	—	—
Kosova	19	993	—	—
Dersim	6	222	—	—
Hakkâri	2	59	—	—
Kudüs	4	228	—	—
Basra	5	144	—	—
Bingazi	1	37	—	—
Bulgaristan	4	83	1	20
Rumeli-i Şarki Vilayeti	2	7	1	7
İstanbul	20	1320	11	405
Toplam	435	18.234	31	683

Tanzimat Dönemin de etkisiyle beraber bazı Osmanlı aydınları kadın haklarını kaleme almaya başlarlar. Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Recaizade Mahmut Ekrem gibi yazarlar kaleme aldıkları eserler de kadına ve kadın haklarına destek olurlar.

Namık Kemal, “*Terbiye-i Nisvan*” adlı eserinde kız çocuklarının da okula gitmesi gerektiğini savunmakta olup, cahilliğin ve çöküşün nedenlerinin birisinin de kadının geri planda durmasına bağlamaktadır.¹⁴

Ahmet Mithat Efendi, “*Diplomalı Kız*” adlı eserinde eğitimde kadın ve erkeğin eşit şartlar da olması gerektiğinden bahsedip kendi ayakları üzerinde durabilen, okumuş ve irade sahibi kadın figürleri üzerinde durur.¹⁵

İbrahim Şinasi’nin, “*Şair Evlenmesi*” adlı eserinde görücü usulü tarzı yerilmekte ve böylece bireyin toplumdaki yeri sorgulanmaktadır. Birbirlerine aşık olan çiftlerin aşklarının gelenekçi toplum yapısı tarafından engellendiğine dikkat çekilmektedir. Adı geçen eserde verilmek istenen mesaj da; toplum baskısı yüzünden birbirlerine kavuşamayan bireylerin geleneklere ve göreneklere, toplumsal baskıya meydan okumasının yani kadının sosyal hayatta varlık mücadelesinin bir ifadesidir.¹⁶

Yeni bir kadın figürü, fikir adamlarımızın yazılarında giderek yaygınlaşmakta olup Namık Kemal’in “*Zavallı Çocuk*”, Abdülhak Hamid’in “*Tarık*” adlı eserlerinde de bu figüre ve modern aile tipine duyulan özlem dile getirilir. Şemsettin Sami’nin 1880 yılında yazdığı “*Kadınlar*” adlı eserin “Türk Kadınının Statüsü” üzerine yenilikçi görüşleri kapsayıp, kadının eğitim ve öğretimi tamamlaması gerektiğinden iş hayatında daha aktif olması gibi radikal savlarda bulunur.¹⁷

Batı’daki oluşumlara paralel olarak kadının toplumdaki yeri ve önemi konusunda hareketlenmeler yaşanır. İptidai ve rüştiyelerde 1858 yılında kız çocukların okumasına müsaade edilir. 1870’te Darülmuaallimat (kız öğretmen okulu) açılmış ve

¹⁴ Tezel, a.g.e. s.4.

¹⁵ Ahmet Mithat Efendi,(2003), *Diplomalı Kız*, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.55-65.

¹⁶ Laurent Mignon,(2010), “Bir Rasyonalistin Romantik İsyanı: Şair Evlenmesi”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, s.59.

¹⁷ Burhan Göksel,(1993), *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.136.

buranın mezunları aynı zamanda devletin ilk kadın memuru olma şerefine nail olmuşlardır.¹⁸

19.yüzyılın sonuna doğru kadın dergileri de çıkmaktaydı. Bu dergilerin öne çıkan yazarları arasında Fatma Aliye, Makbule Leman gibi isimler bulunmaktaydı. Kurucusu Fatma Aliye Hanım olan Cemiyet-i İmdadiye (1908) derneğin amacı cephede savaşan erlere kışlık elbise sağlamaktı. Halide Edip'in kurduğu Teal-i Nisvan Derneği ise kadın erkek eşitliğini savunuyor, kadınlar için ilk defa konferansları organize ediyordu¹⁹

Tanzimat ve I. Meşrutiyet Döneminde esas amacı kadın haklarını korumak ve savunmak olan dergi ve gazeteler neşredilmeye başlanmıştı, örnek verecek olursak:

Terakki (1868)

Muhadderat (1868)

İnsaniyet (1882)

Hanımlar (1882)

Şukufezar (1883)

Mürüvvet (1885)

Parça Bohçası(1887)

Hanımlara mahsus gazete (1893)²⁰

Batılılaşma sürecindeki önemli gelişmeler II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonraki süreçte gerçekleşmiş. Özgür ve hür ortamda kadına yönelik neşriyatların sayıları artmış, olaylara batılı bir görüşle yaklaşılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde kadınlar ile ilgili dergi ve gazetelerden bazıları şunlardır:

Demet (1908)

Mehasin (1908)

Kadınlar Dünyası (1913-1921)

¹⁸ Kurnaz, a.g.e., s.23.

¹⁹ Tezel, a.g.e., s.6.

²⁰ Kurnaz, a.g.e., s.65-67.

Hanımlar Alemi (1913-1918)

Kadın Alemi (1914-1915)

Genç Kadın (1918-1919)²¹

Tanzimat sonrası Meşrutiyet Dönemi'nde görülen kadın hareketlerinde, konferanslar, nutuklar, çaylar, değişik konular da yazı yazmalar tanışma ve anlaşmalarla ilk defa İstanbul erkeğine İstanbul kadını tanıtmaktaydı.²²

Meşrutiyet Dönemindeki toplumsal değişimleri yakından bilen ve takip eden Mustafa Kemal Atatürk'te Türk İnkılabını gerçekleştirirken bunları göz ardı etmemiştir. Cemiyet ve dernek konusunda tecrübeli olan Türk kadını Milli Mücadele döneminde aktif olarak dernek ve cemiyet faaliyetleri yürütmüşlerdir.

1.2. MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ CEPHEDELERDE SAVAŞAN TÜRK KADINLARI

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı henüz başlamamışken Ruslar, Osmanlı Devletine Romanya'nın bağımsızlığının Osmanlı tarafınca tanınmasını teklif etmişler, Babıali buna yanaşmamıştır. Bunun üzerine Rus Ordusu, Tuna'yı geçip hızlı manevra hareketleri ile Edirne ve Çatalca'ya kadar gelmiştir. Buna karşın Osmanlı ordusu, Edirne'yi savunamamış böylece Rus askerleri Yeşilköy'e kadar ilerlemişlerdir.²³

Savaşın diğer cephesi olan Anadolu'da, Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu ilk başlarda başarılı olsa da Ruslar, 15 Ekimde Alacadağ savunma hattını yarıp, Osmanlı ordusunu Erzurum'a çekilmeye mecbur bırakmışlardır. Her ne kadar Ruslar bir zafer kazansa da Osmanlı ordusu iki ayrı savunma muhaberesinde büyük başarılar göstermiştir. Gazi Osman Paşa Plevne'de beş aya yakın Rus hareketini aksatmış öte yandan Erzurum'da Aziziye tabyalarında Nene Hatun diye adlandırılan bir Türk Kadını başta olmak üzere Ruslara karşı direniş gösterilmiştir.²⁴

Rus ordusu 4 Kasım'da Erzurum'un doğusundaki Deveboynu mevkiinde Gazi Ahmet Muhtar Pasa kuvvetlerine taarruz etmişler, kırktan çok topun sürekli ateşiyle Osmanlı ordusunun önce merkezini, sonra kanatlarını bozguna uğratmışlar ve düzensiz

²¹ Leyla Kaplan, (1998), *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Ankara, s.11-15.

²² Celasın, a.g.e., s.64.

²³ Sina Akşin vd.,(2005), *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem yayınevi, İstanbul, s.16.

²⁴ Akşin, a.g.e., s.162.

halde olan Erzurum üzerine yürümüşlerdir. 9 Kasım gecesi de Rus ordusu Aziziye Tabyasını hücum ederek zapt etmiştir. Pasinler ilçesinin Çeperli köyünden olan 20'li yaşlardaki Nene Hatun, köyünün işgal edilmesi üzerine, eşi ve çocuğuyla Erzurum'a doğru yola çıkmıştır. Müezzin Abdullah Efendi'nin eli silah tutan herkesi cepheye çağırması üzerine çocuğunu Allah'a emanet edip cepheye koşmuştur. Kendi anlatımına göre, Mecidiyye Tabyalarını aşip ölümü göze alarak ileri atılmışlar, üstün bir gayretle Aziziye Tabyalarını ele geçirmişlerdir. Öz kardeşi Hasan da bu çarpışmalar sırasında şehit olmuştur.²⁵

1270 (1853) yılında doğan Nene Hatun, Çeperli (Çepelli) köyündendir. Babası Hüseyin Efendi, annesi Zeliha Hatundur. Asıl adı Nene olup soyismi Kırkgöz'dür. 3 oğlundan 2'si Cihan Harbinde şehit düşmüşlerdir. Aziziye Tabyası'nın Rus kuvvetlerinden geri alınmasındaki göstermiş olduğu kahramanlıktan ötürü, 3. Ordu tarafından Erzurum'un Kars Kapısı'ndaki Emirkurpu Mahallesinde kendisine bir ev tahsis edilmiş bu evde uzun yıllar yaşamıştır. 22 Mayıs 1955 yılında geçirdiği bir rahatsızlık nedeniyle Erzurum Numune Hastanesi'nde hayatını kaybetmiştir. Cenazesini, Erzurum halkı ve askerler kaldırmışlar ve şehitliğe defnetmişlerdir.²⁶

Nene Hatun'un vefatından sonra Mithat Cemil tarafından yazılan "Nene Hatun'a" adlı şiiri kadınlarımızın kahramanlıklarını en iyi biçimde anlatmaktadır.²⁷

Osmanlı Rus Savaşının yaşandığı o yıllarda Trabzon Akçaabad ilçesindeki Sargana Deresi'nde yerel halk ve Ruslar karşı karşıya gelmişler, bu mücadele de öncelikle kadınlar ellerine aldığı baltalarla düşmanı kovalamışlardır. 93 Harbi ve Sargana Destanı başlığı altında yayımlanan şiirinde H. Fethi Gözler, bu kadınlardan ikisinin adlarını Rukiye Abla ve Pümpür kızı Ayşe olarak zikretmektedir.²⁸

Yine Osmanlı Rus savaşına katılmış Gülizar adlı bir kadının, bir Rus Paşa'sının kafasına sertçe vuruş yapıp tek vuruşunda adamı öldürdüğü, 60'lı yaşlarda olan Name kadının eline aldığı bir satırla düşmana gösterdiği mertliği bilinmektedir. Ayrıca kahramanlığı unutulmayanlardan biriside Sebile kızıdır. İki Ermeni'nin evine

²⁵ Fevziye Abdullah Tansel, (2001), *İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız*, Yeni Gün Haber Ajansı ve Yayıncılık A.Ş, s.4-5.

²⁶ Tansel, a.g.e., s.16-17.

²⁷ Mithat Cemil'in "Nene Hatun" şiiri için bkz., *Türk Yurdu Mecmuası* (1955), Sayı:245, s.902.

²⁸ H. Fethi Gözler, (1955) "93 Harbi ve Sargana Destanı", *Türk Yurdu*, Sayı.242, s.703.

girmesine karşı koyan ve kendisine sataşmaya kalkan Ermeni'yi yere serip hemen komşularını toplayıp ırzını ve namusunu korumayı başarmıştır.²⁹

Belirtildiği üzere Osmanlı'nın son dönemlerinde cephele de artık kadın kahramanlar da görülmüştür. Bu kadınlarımıza ortak bir isim olarakta “*Kara Fatma*” denilmiştir. Bu Kara Fatma'lar toplumda milli bilinç oluşmasına öncülük etmiş ve cephelede faydaları olmuş mücahit kadınlardır.³⁰

Kara Fatmalar 3 tane olup biri Osmanlı-Rus savaşında yararlılıklar göstermiş, diğeri Kırım Muharebesi sırasında temayüz etmiştir. Üçüncü olanı ise Milli Mücadele sırasında kahramanlıklar göstermiş olup, bu kahramanımızdan ileri de söz edilecektir.

93 Harbi'nde yararlılıklar göstermiş olan Kara Fatma, Malatya'nın Aladağ nahiyesindendir. Kara kaşlı, kara gözlü olup sesi her daim gürdü. Yüzünü örtmez etrafındakiler hışmından ürperirdi. Layık olana her zaman merhametliydi. Erzurum muhasarası sırasında askerin yiyecek ve içeceklerini hazırlamış, yaralıların tedavi edilmesine yardımcı olmuştur. Erzurum içlerinden topladığı vatandaşları silahlandırıp Aziziye Tabyasının kurtarılmasına katkıda bulunmuştur.³¹

Erzurum'un Kara Fatma'sının yiğitliği, Faruk Nafiz Çamlıbel'in bir şiirine ilham kaynağı olmuştur.³²

Diğer Kara Fatma hakkında şu bilgilere sahibiz: Anavarza Kalesi civarlarında kışlayan Bozdoğan Türkmen aşiretinin kızı olan Asiye Hanım, Maraşlı Bayazıt beylerine gelin gider. 1820'li yıllarda Maraş valisi, Bayazıtlı ailesinden Kalender Paşa'nın ölümüyle aşiret kavgaları olur. Cesareti, isyancılığı dolayısı ile “Kara Fatma” şöhretini alır. 1853 Kırım Savaşı'nda 500 askeri ile savaşa katılır, ileri hücum hareketinde bulunup yaralanır.³³ Kara Fatma'nın Kırım Harbine katılmasını, Osmanlı destan yazarı Trabzonlu Rızai 1867 yılında kaleme aldığı Sivastopol Destanında şöyle bahseder:

²⁹ Tansel, a.g.e., s. 8-32.

³⁰ Ferhat Uyaniker, a.g.t., s.8.

³¹ Aynur Mısıroğlu, (1976), *Kuva-yi Milliye'nin Kadın Kahramanları*, Sebil Yayınevi, İstanbul, s.37-38.

³² Bkz. Faruk Nafiz Çamlıbel (1939), *Akıncı Türküleri*, Kanaat Kitabevi, İstanbul: s.58'den aktaran Tansel s.29-30.

³³ Cezmi Yurtsever, “Osmaniyeli Milli Kahraman Kara Fatma”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye 1. Sempozyum 15-18 Kasım 1993*, Ed. Prof. Dr. Kazım Tülücü, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Osmaniye 1995, s.62.

“On iki bin kişiydi bütün askerler
Bunlar harp ederdi gece ve gündüz
Bunlara büyük bir yardım gelmedi
Bazen Savaşçı askerler geldi çok az
Beş altı gün sonra geldi Gazi Kara Fatma
Kadınlar kahramanı ve de şerefli
Beş altı yüz kişiyle geldi o an
Hemen hepsi iyi bilinen süvari
Onların şöhreti vardı Türkmen ilinde
Kılıç belinde kargı kollarında
Onlar çok kırdı düşman, kanlar döktü
Şehit oldu karındaşı kadının
O hatun kendi dahi yaralandı
Tedavi oldu yarası, iyileşti.
Ömer Paşa, Şumnu’da otururdu
Onlara her zaman cephane gönderirdi.”³⁴

Savaştan sonra Adana’ya dönen Kara Fatma hakkında fazla bilgi elde edilememiştir. Bölge halkının yıllarca süren kavgası sonrası 1865 yılında Fırka-i Islahiye adıyla bir ordu Adana’ya gönderilmiştir. Fırka-i Islahiye ordusu göçebe Türkmenleri toprağa yerleştirecek, Çukurova’da köyler ve şehirler kurulacaktı. Kumandan olarak da Derviş Paşa seçilmişti. Ahmet Cevdet Paşa gibi döneminin tanınmış yöneticisi, yeni toplumsal düzeni kurma çalışmaları için görevlendirilmişti. Cevdet Paşa, emrindeki Fırka-i Islahiye ordusu ile birlikte Gavurdağları’ndan Çukurova’ya indiğinde ünlü kahraman Kara Fatma’yı yaşlı haliyle son kez gördüğünü ve devletin iskan çalışmasına yardımcı olduğunu not etmiştir.³⁵

Adı geçen bu yiğit Türk kadınının kabri, Kahramanmaraş ilinin Andırın ilçesi Tokmaklı Mezarlığındadır.³⁶

³⁴ Cezmi Yurtsever, (2011), *Çukurovalı Kara Fatma Efsanesinin Doğuşu*, <https://cezmyurtsever.com.blogspot.com.tr/2011/09/cukurovali-kara-fatma-efsanesinin.html>, 2018.

³⁵ Ahmet Cevdet Paşa, (1980), *Maruzat*, Yay. Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul, s.147.

³⁶ Ayrıca Bkz., EK: 1.

1.3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRK KADINI

Balkan Savaşları Osmanlı Devleti için tam bir felaket olmuş, Düşman orduları Çatalca önlerine kadar gelmişlerdir. Bu arada Balkanlar'da bulunan Türk ve Müslüman ahali Rumeli'nden Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır. Bu göç sırasında birçoğu hastalık ve açlıktan bir kısmı da düşman tarafından mezalime uğramışlardır.³⁷

Bu bozgun yıllarının doğurduğu en mühim sonuç, Türk kadınının toplumdaki statüsünün değişimi olmuştur. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra Türk kadınının cephe dışındaki faaliyet sahaları genişlemiştir. 1908 yılına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'ndeki 250.000 işçinin 70-75.000'ini kadın işçiler oluşturmaktaydı. Kadınlar artık daha önce çalışmadıkları meslek kollarında istihdam edilmeye başlanıyorlardı. Bu meslekler arasında istihbarat memurlukları, hapishane gardiyanlıkları, telefon şirketi memurlukları, belediye teşkilatlarında çeşitli görevler bulunmaktaydı. Tüm bu gelişmelerde şüphesiz en önemli faktör erkeklerin cephede olmasından kaynaklıdır.³⁸

Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları'ndaki şehit ailelerine ve gazilerine yardım toplanması sırasında göstermiş olduğu üstün başarılarından ötürü Hilal-ı Ahmer Cemiyeti tarafından Fatma Aliye Hanım'a 28 Ekim 1915 tarihinde gümüş bir madalya takdim edilmiştir.³⁹

1908-1918 yılları arasında aşağıda söz edeceğimiz birçok kadın cemiyetleri kurulmuştur. Kadın hak ve hürriyetlerini savunan bu cemiyetlerin birçoğu özelliği de savaşlarda çeşitli yardımlarda bulunmuş olmalarıdır.

1.4. KADIN CEMİYETLERİ

1.4.1. Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi (1908)

Bu kadın örgütü 1908 yılında Selanik'te kurulmuştur. Eşya bağışları ile “Şefkat Pazarı” adında bir yapı oluşturmuşlardır. Ayrıca elişlerini satmak suretiyle gelir elde edilmiştir. İhtiyaç sahibi ailelere yardım etmeye özen göstermişlerdir. Bu arada

³⁷ Enver Ziya Karal,(2011), *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.354-355.

³⁸ Uyaniker, a.g.t., s.14.

³⁹ Ayrıca bkz., EK:2.

Kadın Dergisi, derneğin irtibat noktası olmuştur. Nadire Hanım'ın bestelediği “*Milli Şarkı*” adlı bir beste dergi tarafından bastırılıp satışa sunulmuş, gelir sağlanmıştır.⁴⁰

1.4.2. Teal-i Nisvan Cemiyeti (1908)

Halide Edip Hanım tarafından 1908 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Milli geleneklere bağlı kalarak, kadınların eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesini sağlamak cemiyetin esas amacı idi. Kadın ve erkekleri ilk kez bir toplantı için ortak bir yerde toplayan bu cemiyet idi. Kurucuları arasında; Nezihe Muhittin, Nakiye, Rana Sani Yaver hanımefendiler bulunmaktaydı. Dil eğitimleri açmak, konferanslar ve müsamereler tertip etmek, yabancı eserleri tercüme etmek ve savaşlar sonucunda vatanını terk etmek zorunda kalan göçmenlere yardım etmek cemiyetin faaliyetleri arasındaydı.⁴¹

1.4.3. Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye (1909)

Selanik'te kurulan bir diğer kadın cemiyeti, Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye'dir. Zekiye Hanımefendi tarafından 1918 yılında kurulan bu cemiyetin amacı, ihtiyacı olan okullara yardımlar yapmaktır. Fahri üyeler ile idari üyeleri bulunmaktadır. Yaptıkları işleri defterlere kayıt ederek gelir ve giderleri tutmuşlardır. Ayrıca kadınlar için el sanatları, dikiş kursları gibi çalışmalar yapmışlar. Cemiyetin faaliyetlerini Kadın Gazetesi aracılığıyla halka duyurmuşlardır.⁴²

1.4.4. Teal-i Vatan-i Osmani Hanımlar Cemiyeti (1910)

1910 yılında İttihat ve Terakki Partisi'nin yardımlarıyla Selanik'te kurulmuştur. Göçmenlere ve askerlere yardımlar da bulunan cemiyet hanımları çalışmaya vatana desteğe çağırmıştır. Prenses Naima Yusuf'un başkanlığında kurulmuştur. Osmanlı Donanmasına “*Nevzat-ı Vatan*” adlı bir gemi hediye etmişlerdir.⁴³

⁴⁰ Serpil Çakır, (1993), *Osmanlı Kadın Hareketleri*, Metis Yayınları, İstanbul, s. 43; vd. Kaplan, a.g.e, s.38

⁴¹ Şefika Kurnaz, (1991), “Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konferansları”, *Aile ve Toplum*, Yıl: 1 Cilt: 1 Sayı: 1, s.2. Kaplan, a.g.e, s.39

⁴² Çakır, a.g.e., s.45. Kurnaz, a.g.e., s.115.

⁴³ Tarık Zafer Tunaya,(2000), *İslamcılık Cereyanı : İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatı Boyunca Gelişmesi ve Bugüne Bıraktığı Meseleler*, Baha matbaası, İstanbul, s.10. Kaplan, a.g.e., s.40.

1.4.5. Malumat-ı Dahiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi (1912)

Bu cemiyet Melek Hanım başkanlığında kurulan bir cemiyettir. Yayın organı *Siyanet Dergisi*'dir. Müslüman kadınların yerli malı kullanmasını teşvik etmişler, dikiş-nakış ve dokumacılık kursları açmışlardır. Fakir kız ve kadınlara terzilik mesleğini öğreterek onlara istihdam sağlamışlardır. Halka Doğru ve Kadınlar Dünyası dergileri Cemiyetin faaliyetlerini desteklemiştir.⁴⁴

1.4.6. Osmanlı Hilal-ı Ahmer Cemiyet-i Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi (1912)

1874'de Besim Ömer'in öncülüğünde İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyet 93 Harbi ve 1897 Osmanlı-Yunan savaşlarında yararlılıklar göstermiştir. 1907 yılında Hilal-i Ahmer adını alan cemiyet, Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında bir sosyal hizmet merkezi haline gelmiştir. Hanımlar Darüssinai'si'ni⁴⁵ açan cemiyet hastabakıcılık faaliyetlerine yoğunlaşmış, çeşitli kurslar açarak binlerce muhtaç insana destek olmuştur.⁴⁶

1.4.7. Donanma Muavene-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Şubesi (1912)

1912 yılında donanmaya destek amaçlı Nezihe Muhiddin tarafından kurulmuştur. 26 Şubat 1915'de erlere kılık kıyafet temin etmek amacıyla bir gösteri tertip etmişlerdir. "*Osmanlı Türk Kadınlığı*" konulu bir konuşma yapılmıştır. Toplanan bağışlar, Türk donanmasına gönderilmiştir.⁴⁷

1.4.8. Esirgeme Cemiyeti (1912)

Sabiha Hanım öncülüğünde 1912 yılında kurulmuştur. Kadınların kültürel faaliyetlerine destek amaçlı ücretsiz olarak ders ve kurslar düzenlemişlerdir. Kız Sanayi Mektebi'ne yardım sağlamışlardır. Sekreterlik vazifesini Nezihe Muhittin yapmakta idi.

⁴⁴ Kaplan, a.g.e., s.41. Kurnaz, a.g.e., s.97

⁴⁵ Darüssinai, sahne ve güzel sanat eğitimi verilen herkese açık olan eğitim kurumlarıdır. Bkz. Mehmet Temel, "I. Dünya Savaşı Yıllarında Muğla'daki Ekonomik Kalkınma Faaliyetleri", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2008, Sayı: 21, ss. 172-176.

⁴⁶ Muzaffer Tepekaya- Leyla Kaplan, "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 10, s.147-202.

⁴⁷ Kaplan, a.g.e., s.40.

Türkçü fikirleri ile tanınan bu cemiyetin göçmenlere ve çocuklara yardımları olmuştur.⁴⁸

1.4.9. Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan (1913)

Nuriye Ulviye Melhan Hanım tarafından 1913 yılında kurulmuştur. Kelime anlamı Kadın Haklarını Savunma Derneği'dir. Tüzüklerinde Kadın eğitim ve öğretimine önem veren, onları çalışma hayatına teşvik eden, kadının bilim ve kültürel düzeyini yükseltmek olduğunu bildirmişlerdir. Gazete ve broşür yayınlamak, konferanslar düzenlemek, kadınları bilinçlendirmektir. Cemiyetin içinde yabancı isimler de yer almıştır. Berliner Tageblatt'ın İstanbul temsilcisi Madam Odet Felman, Miss Alisa gibi Kadınlara yükseköğrenim hakkı tanınmasını isteyen cemiyet, Müslüman kadınların kamu kuruluşların da görevlendirilmesini sağlamıştır. Bedia Osman Hanım İstanbul Telefon İdaresine iş müfettişi olarak görevlendirilmişti.⁴⁹

1.4.10. Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi (1916)

Naciye Sultan öncülüğündeki cemiyetin kurucuları arasında Mehmet Arif, Salah Cimos, Mehmet Selahattin Efendiler bulunmaktadır. Cemiyetin maksadı kadınlara iş sağlayıp, ekonomilerini düzeltmelerini amaçlamaktaydı. Kadınlara iş yerleri açan cemiyet asker çamaşırları ve temizlik işlerinde birçok kadını çalıştırmıştır.⁵⁰

Balkan Savaşları sırasında uğranılan felaket ve bölge ahalisinin soykırıma uğraması büyük bir moral bozukluğu yaratmıştı. Milli birlik ve beraberlik sağlamak amacıyla kadınlar öncülüğünde 8-15 Şubat 1913 tarihlerinde İstanbul Üniversitesi'nde iki toplantı düzenlenir. 5 bin civarında kadının katılımıyla gerçekleşen bu toplantıya Prenses Nimet ve Prenses Nazime Hanımlar ev sahipliği yapmıştır. Konuşmacı olarak Halide Edip, Fatma Aliye, Nigar Hanım gibi önemli isimler de toplantı da önemli konuşmalar yapmışlardır.⁵¹

⁴⁸ Tezel, a.g.e., s.6.

⁴⁹ Kaplan, a.g.e., s.41.

⁵⁰ Çakır, a.g.e., s.52.

⁵¹ Şefika Kurnaz, (1993) *Balkan Harbi'nde Kadınlarımızın Konuşmaları*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s.9; vd. Tarık Zafer Tunaya,(1988), *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.1, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, s.481.; Uyaniker, a.g.t., s.18.

Müslümanlara yapılan mezalimi eleştiren Fatma Aliye Hanım, “*Medeni oldukları zannedilen Avrupa Devletleri, Türklere yapılan zulümlere seyirci kalmıştır. Ruslar yaptıklarıyla onların seviyece ne kadar geri, insanlık, merhamet ve adalet hislerinden ne kadar uzak olduklarını ispatlamış ve gözler önüne sermiştir. Din namına dört taraftan yapılan hücumlar dolayısıyla Rumeli’nde büyük bir mezalim yaşanmaktadır. Bu mezalim yirminci asrın medeniyet alemince uygun görülmekte midir?*” diye ateşli bir konuşma yapıp soykırımı ve karşısında seyirci kalanları eleştirmiştir.⁵²

Naciye Hanım’da toplantı da söz alarak: “*Eğer bu vahşetlerin intikamını almaya hepimiz azim ve ahd etmezsek, emin olalım ki, o düşmanlar Rumeli’ndeki vatandaşlarımızın göğüslerine sapladıkları hançerleri bizimde göğsümüze saplayacaklar, parelerimizi camilerimizin tahvili için mi düşmanlar eline mi terk edeceğiz...*” diyordu.⁵³

Konferansta katılan isimlerden Fehime Nüzhet Hanım, Firdevs Hanım ve Halide Edip Hanım da birer konuşma yapmışlar, özellikle Halide Edip Hanım’ın millet ve milliyetçilik üzerinde durduğu konuşması mühimdir.⁵⁴

Konuşmasından sonra Halide Edip Hanım bir teklifte bulunarak mezalimin protesto edilmesini talep eder. Bu teklifi toplantıda ki tüm katılımcılar tarafından kabul edilerek şu kararlar alınır.⁵⁵

⁵² Kaplan, a.g.e., s.47.

⁵³ Kaplan, a.g.e., s.47.

⁵⁴ “*Kurtuluş için dindar, haysiyetli, çalışkan olmakla beraber, başka bir şey daha lâzımdır. O da, her şeyden evvel şiddetle Türk olmaktır... Bu milliyetperverliktir ki, Türk milletini evvelâ büyük bir millet yapmış, bu hissin bizden gitmesi de, tarihî şerefimizi eksiltmiş, bizi kuvvetten düşürmüştür. Yine düşmanlarımızı da, bu milliyetperverliktir ki, onları yarım asır evvel hâlâ bugün sütçülerimiz, bilmem daha nelerimiz diye tahkir ettiğimiz Bulgarları bir millet, Avrupa’nın hatırı sayacağı bir millet haline getirmiş; Fatihlerin, Selimlerin hüküm sürdüğü Türk ülkelerini onlara çiğnetmiştir... Bugüne kadar küçük bir Bulgaristan’ı, kocaman Türkiye’den güzel, bakımlı görmeye tahammül ettik. Hâlbuki tahammül etmeyecektik. Türkiye, küçük bir Bulgaristan gibi değil, dünyanın en büyük devletleri gibi mamur olacaktı. Eğer olmadı ise kabahat kimde? Türk olmasını unutan bizlerde, erkek ve kadında da! Türk kadınları her şeyden evvel Türk kadını olduklarını hissetseydiler, çocuklarına Türklük şuuru aşılasaydılar, memleket pek başka olurdu... Eğer çocuklarımıza Türklük şuuru asılsak, memleket değişir.” Bkz. Şefika Kurnaz,(1993), *Balkan Harbi’nde Kadınlarımızın Konuşmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s. 15-16.*

⁵⁵ İpek Çalışlar,(2010), *Halide Edip*, Everest Yayınları, İstanbul, s.108.

1-Osmanlı Ordusuna, Osmanlı kadınları adına telgraf çekmek

2-Rusya, Hindistan, Türkistan ve Alem-i İslam'daki tüm kadınlara Rumeli'deki vahşeti bildirmek, yardımlarını istemek için telgraf çekmek

3-Rumeli vahşetini durdurmaları için Avrupa krallarının eşlerine protesto telgrafi çekmek.

Yapılan toplantılarda ülkenin kurtuluşunun birlik ve beraberlikten geçtiği vurgulanmış ve kadınların gerekirse orduda görev alıp cepheye gitmeleri de istenmiştir. Bu buhranlı günlerin derin tesiri Türk kadınına zorunlu olarak bir takım faaliyetlere itmiştir. Bu faaliyetler Milli Mücadele Dönemi'ndeki kadın faaliyetlerine öncülük etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE BAŞLARINDA TÜRK KADINI

2.1. İŞGALLER KARŞISINDA TÜRK KADINI TEŞKİLATLANMALARI

2.1.1. Mitinglerde Türk Kadını

1918 yılı Osmanlı Devleti için içte ve dışta çok kritik bir yıl olmuştur. Sultan Mehmet Reşat'ın ani ölümü ve cephelerden gelen olumsuz haberler üzerine bir de Bulgaristan'ın yenilmesi eklenince Osmanlı Devleti çok zor duruma düştü. Bulgar cephesinin açılmasıyla başkent İstanbul'un tehdit altına girmesi üzerine Sadrazam İzzet Paşa mütareke imzalamak için girişimde bulunmuştur.⁵⁶

27 Ekim günü başlayan müzakereler, 30 Ekim 1918'de tamamlanır.⁵⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta da belirttiği üzere, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca İtilaf güçleri hemen işgallere başlamışlardır. Birer bahane ile İtilaf donanması ve askerleri başta İstanbul olmak üzere Adana, Urfa, Maraş, Zonguldak gibi Anadolu topraklarını işgal etmiştir. Ayrıca İtilaf güçlerinin destek ve yardımı ile 15 Mayıs 1919 günü de Yunan askerleri güzel İzmir'imize asker çıkarmışlardır.⁵⁸

Mütareke'den kısa bir süre sonra belirtildiği üzere Türk yurdunun yer yer işgale uğramış ve ayrıca Paris Barış Konferansı'nda ise Türk topraklarının paylaşımı yapılmış, İzmir'in Yunanlılara verilmesi kabul edilmiştir. (30 Mart 1919). İstanbul Hükümeti'nin işgallere tepkisiz kalması ile kaderiyle baş başa bırakılan Türk halkı ise canını, malını, ırz ve namusunu korumak için fiilen mücadeleye başlamıştır. Bu mücadele şekli; Cemiyetler kurarak halkı bilinçlendirmek ve durumu protesto etmek, kongreler ve mitingler tertipleyerek Türk milletinin azim ve kararlılığını dünya kamu oyuna duyurmak ve milis güçler teşkil edilerek düşmana karşı mücadeleye başlanması idi. Türk kadını da bu çetin süreçte üzerine düşen vazifeyi yapmış; gerek cephede, gerekse de cephe gerisinde rol almıştır.

Mitinglerde başta Padişah olmak üzere İstanbul Hükümeti ve işgalciler protesto edilmiştir. Konuşma yapan hatipler birlik ve beraberlik duygusu aşılayan, milli şuur oluşturmak isteyen ve Türk milletini işgallere karşı direnişe çağıran konuşmalar yapmışlardır. Kadınlar ülkenin içine bulunduğu durumun vehametini kavramışlardır.

⁵⁶ Selahattin Tansel, (1991), *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s.1-5.

⁵⁷ Tansel, a.g.e., s.25.

⁵⁸ Mustafa Kemal Atatürk, (2005), *Nutuk*, Akvaryum Yayınları, İstanbul, s.21.

İşgalcilerin yaptığı mezalim ve tecavüzler karşısında duydukları öfkeyi mitinglere ve Milli mücadeleye katılarak göstermişlerdir.⁵⁹

2.1.1.1. İstanbul Mitinglerinde Kadınlar

Yunan askerlerinin 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarmasıyla başlayan ve devam eden mezalimin acı haberleri bütün yurttaki infiale sebep olmuştu. Yerli Rumlar, Yunan askerleri ile birlikte hareket ederek Türklere zulüm ve mezalim yapmışlardır. İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu'da toplu katliamlar yaşanmıştır. Camiler, arsalar, evler, işyerleri, hayvanlar dahi telef edilmiş, genç ya da ihtiyar gözetmeksizin kadınlara tecavüz edilmiştir.⁶⁰

Bunun üzerine 17 Mayıs'ta o zaman Darülfünun'da öğretmen ve öğrenciler dersleri boykot ederek bir toplantı düzenledi.⁶¹

Toplantının başkanlığını Besim Ömer Paşa yaparken, Hukuk Fakültesi hocalarından Muslihittin Adil Bey, Tıp Fakültesi adına Dr. Akil Muhtar Bey, Filozof Rıza Tevfik Bey, Hukuk fakültesi gençlerinden Hamit Şevket Bey, Tıp Fakültesi ve Hukuk Fakültesi namına birer genç, Servet Bey, yüksek tahsil öğrencisi bir hanım, halktan bazı kimseler konuşmalar yaptılar. Konuşma yapan yüksek tahsil öğrencisi bir hanım: “...*Kim demiş bir kadın küçük şeydir. Bir kadın belki en büyük şeydir*”⁶² diyerek kendi nezdinde kadınların da mücadele arzusunu ve isteğini dillendirmişti.

2.1.1.2. Fatih Mitingi

İzmir'in 15 Mayıs 1919 günü işgal edilmesinden sonra yapılan ilk miting 19 Mayıs 1919 günü Fatih'te düzenlenen mitingdir. Türk Ocağı başkanı Ferit Bey öncülüğünde İzmir'in işgalini protesto amacıyla tüm öğrencilerin katılacağı bir miting hazırlanmaktadır. Halide Edip de konuşmacı olarak davet edilmiştir.⁶³

⁵⁹ Gülay Sarıçoban, (2017), “Milli Mücadele’de Anadolu Kadını”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), s.1332.

⁶⁰ Zafer Çakmak,(2009), “Batı Anadolu’da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askerî Bir Rapor”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, s.210.

⁶¹ Mısıroğlu, a.g.e., s.46.

⁶² *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 19.05.1919, No:5, Haz. Ömer Sami Coşar, Yeni İstanbul Yay., s.1. ;Mısıroğlu, a.g.e., s.48. ; Kaplan, a.g.e., s.72. ; Uyaniker, a.g.t., s.31.

⁶³ Müjgan Cumbur,(1983), *Millî Mücadele’de Türk Kadını*, Cumhuriyetin 60. Yıldönümü Yayınları, Ankara, s.14.

Onun Milli Mücadele tarihimiz açısından son derece önemli olan bu konuşmasını olduğu gibi sunuyoruz.⁶⁴

“Müslümanlar, Türkler, Türk ve Müslüman bugün en kara gününü yaşıyor. Gece, karanlık bir gece. Fakat insanın hayatında sabahı olmayan gece yoktur. Yarın bu korkunç geceyi yırtıp parlak bir sabah yaratacağız. Bugün elimizde top, tüfek denilen alet yok; fakat ondan büyük, ondan kuvvetli bir silahımız var; Hak var, Allah var. Tüfek ve top düşer. Hak ve Allah bakidir. Topunun yüzüne tükürecek kadar, evlatlar, analar, kalbimizde aşk ve iman, milliyet duygusu var”.

Aynı miting de daha sonra söz alan Meliha Hanım ise, yedi yüz yıldan beri devam etmekte olan Osmanlı Devleti’nin artık sona ermekte olduğundan, kendilerinin ise bir şey yapamadığından bahsetmiştir.⁶⁵

Mitingin sonunda padişaha bir mektup yazılır ve işgalleri protesto etmek üzere Amerikan Başkanı Wilson’a bir telgraf çekilir.⁶⁶

2.1.1.3. Üsküdar Mitingi

20 Mayıs 1919’da Üsküdar da yaklaşık 30 bin kişinin katılımıyla bir miting daha tertip edilir. Sabahat Hanım milli hisleri uyandıran nutkunda; her şeyiyle Türk’ün yurdu olan İzmir’i Yunan askerlerinin işgal ettiğini belirtmiştir. İşgallerin geçici olmadığına vurgu yapıp, Konya, Bursa ve hatta İstanbul’un işgal edilebileceğini söylemiştir. Yapılan bu işgaller karşısında sessiz kalınmamasını savunmuştur. Kadınların da vatan savunmasında en önde vazife alması gerektiğinden bahsetmiştir.⁶⁷

Mitinge konuşma yapanlar arasında Üsküdar Sanayi Mektebi Fransızca öğretmeni Zeliha Hanım da vardı. O da yaptığı konuşmalar da İzmir’in işgalini protesto etmiş, işgaller karşısında Türk Milleti’nin hep beraber işgallere karşı durması gerektiği söylemiştir. Naciye Hanım da vatanın bütünlüğü için bir çağrı yapmıştır.⁶⁸

Sayıları yaklaşık üç bin olan Darülfünun öğretmenleri İzmir’in işgalini protesto etmek amacıyla 21 Mayıs 1919’da hep beraber yürüyüş yapmışlardır. Yürüyüş sırasında Nakiye Hanım’da Avrupalı devletlerin uygarlıktan uzak olduğunu, Türk kadınlarının

⁶⁴ Cunbur, a.g.e., s.18. ; Kaplan, a.g.e., s.73. ; Kurnaz, a.g.e., s.151.

⁶⁵ Mısıroğlu, a.g.e., s.49. Ayrıca bkz., EK:3.

⁶⁶ Cunbur, a.g.e., s.19.

⁶⁷ Kurnaz, a.g.e., s.152. Ayrıca bkz., EK:4.

⁶⁸ Kaplan, a.g.e., s.75.

işgaller karşısında gerekli mukavemeti göstereceklerini, Avrupalı devletlerin adaletsizliği karşısında Türk halkının mücadele etmesi gerektiği yönünde bir çağrı yapmıştır.⁶⁹

2.1.1.4. Kadıköy Mitingi

22 Mayıs 1919'da Tıbbiyeli talebeler ve Kadıköy Fukara Cemiyeti hanımları önderliğinde düzenlenen bu mitinge katılan konuşmacılar arasında Münevver Saime, Halide Edip, Hayriye Melek Hanımlar da vardı.

Münevver Saime'nin Türklük şuurunu dillendirdiği, Wilson ilkeleri ile mülkiyemizi muhafaza edeceklerini açıklayanlara inanılmamasını, bunların yalan ve yanlış olduğunu anlatmış, heyecanlı konuşmasının sonunda Türklerin tarih boyunca hür olduğundan ve hür olacağından bahsetmiştir.⁷⁰

Aynı mitingde söz alan Halide Edip Hanım da işgallerden duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Adıgeçen ayrıca konuşmasında Avrupa Devletlerini eleştirmiş ve Türk Milleti'nin haklılığını savunmuştur.⁷¹

Hayriye Melek Hanım da Türklerden koparılmaya çalışılan toprakların bölünemeyeceğini bütün dünya devletlerinin bilmesi gerektiğini söylemiştir. Anadolu'nun asırlardır Türk Yurdu olduğunu vurgulamıştır. Türk halkının mazlum olduğunu ve işgaller karşısında susmayacağını ifade etmiştir.⁷²

2.1.1.5. Sultanahmet Mitingi

23 Mayıs 1919 Cuma günü yapılan Sultanahmet Mitingi en kalabalık mitinglerdendir. İzmir'in işgalinin verdiği teessür insanları tek vücut haline getirmiş, sabahın erken saatlerinden İstanbul'un her yerinden halk caddelere akıyor ve bir nehir gibi Sultanahmet Meydanında toplanıyordu. İstanbul sanki metruk bir şehre dönüşüvermişti. Her metrekareye 6 kişi isabet etmekte adı geçen meydan adeta mahşeri andırmaktaydı. 50'den fazla cemiyetin katıldığı mitingde şu dövizler okunmaktaydı.⁷³

⁶⁹ Zeki Sarıhan, (1993), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C.I ,Ankara, s.262-263.

⁷⁰ Cunbur, a.g.e., s.22. ; Mısıroğlu, a.g.e., s.50-51. ; Uyaniker, a.g.t., s.34. Ayrıca bkz., EK:5.

⁷¹ Kaplan, a.g.e., s.76.

⁷² Kaplan, a.g.e., s.76.

⁷³ *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 24.05.1919, No:10, Haz. Ömer Sami Coşar, Yeni İstanbul Yay., s.1.

“Türk hürdür, esir olamaz”

“Hak isteriz: 2 milyon Türk 200 bin Rum'a feda edilmez.”

En güzel konuşmalarından birini gerçekleştiren Halide Edip Hanım kalabalığa şöyle seslenmiştir:⁷⁴

“Kardeşlerim, evlâtlarım. Ruhu göklerde olan minarelerimizden yedi yüz yıllık sanları Osmanlı tarihinin bugünkü faciasını seyrediyor. Bu tarihi, bu muazzam meydanda, zafer alayları yapan kahraman ecdadımızın ruhları karşısında dünyanın bir başından bir başına at süren o namağlup erlerin gazapları karşısında başımı kaldırıyor ve diyorum ki: Ben Türk ve Müslüman tarihinin bedbaht bir kızıyım. Eskileri kadar kahraman fakat bedbaht, yeni milletin de bedbaht bir anasıyım. Bu yeni millet namına, ulu ecdadımızın ruhları önünde başımı eğip yemin ediyorum. Bugün kolları kesilmiş Türk milletinin geçmiş günlerdeki kadar cesur bir ruhu var. Yemin ediyorum ki göğsünü adalet ve insaniyetten alan ecdadımın ilahi namusuna hıyanet etmeyeceğiz. Allah'ıma ve Hakk'a dayanarak Türk milletinin son yolunu size ve dünyaya ilan ediyorum... Yedi yüz senenin tarihini ağlayan minareler altında yemin ediniz. Bayrağımıza ecdadımızın namusuna hıyanet etmeyeceğiz”

Yahya Kemal, o muazzam gün Halide Edip Hanım'ın çağlayan sesinin İstanbulluların kalbine işlediğinden bahseder, Ziya Gökalp de miting alanındaki Halide'yi bir dörtlükle şöyle tasvir eder.⁷⁵

“Anınca hala görüyor vicdanım

Hatıpler kürsüye çıkıp ağlardı

Mitinglerin reisi Halide Hanım

Söylerken Halk hümgür hümgür ağlardı.”

23 Mayıs'ta yapılan Sultanahmet Mitingi İtilaf Devletlerini rahatsız ettiğinden 25 Mayıs Beyazıt Meydanı'nda yapılması planlanan miting işgalcilerin baskısı üzerine İstanbul Polis Müdürlüğünce engellenmiştir. Yasak ve engellere rağmen 30 Mayıs 1919'da Sultanahmet'te ikinci bir miting daha tertip edilmiştir. Bu mitingtede Darülfünun öğrencisi Şukufe Nihal Hanım birlik ve beraberlik çağırısı yapan bir konuşma yapmıştır. Vatan sever bu Türk kızı şöyle diyordu:⁷⁶

⁷⁴ Coşar, a.g.e., s.1. ; Çalışlar, a.g.e., s.172. ; Uyaniker, a.g.t., s.36.

⁷⁵ Çalışlar, a.g.e., s.173.

⁷⁶ Kaplan, a.g.e., s.77.

“Mezarımın önüne gelen yabancılar senin kabrinden cebren ayrılmak istedikleri vefakar çocuklarından birinin sana ebediyen ağlayan mezarı karşısında her zaman bu memleketin garibi olduklarını anlayarak titreyeceklerdir.”

13 Ocak 1920’de Sultanahmet Meydanında gerçekleşen ve yüz elli bin kişinin katıldığı üçüncü bir miting daha yapılmıştır. Bu mitingin konuşmacılarından birisi de Muallimler Cemiyeti Başkanı Nakiye (Elgün) Hanım’dır. Adıgeçen konuşmasında;⁷⁷ kendisinin bir kadın olarak Fatih Sultan Mehmet’in, Yavuz Sultan Selim’in ve Kanuni Sultan Süleyman’ın mezarlarını, atalarının türbeleri ve camileri bırakıp gidemeyeceğini söylemiştir. Kadınların da erkeklerle beraber vatanı için canını feda edeceğini söylemiştir.

Aynı mitingde hazır bulunan telgraf ve posta müdürü Yusuf Ziya Bey’in eşi Madam (Jeanine)’de kürsüye çıkarak Fransızca bir konuşma yapmıştır. Türk halkına yapılan mezalimleri protesto eden mitinglerin yasaklanması ile işgaller kartpostallarla protesto edilmiştir. Protesto kartpostalları kısa bir süre içinde 130 bini bulmuştur.⁷⁸

Meşrutiyet döneminden beri cemiyet faaliyetlerinin bilfiil içinde olan ve özellikle basında tecrübeli olan kadınlarımız Milli Mücadele’ye kalemliyle de destek olmuşlardır. Bu isimler arasında dikkat çekenler; Hakimiyet-i Milliye gazetesi ve İrade-i Milliye gazetesindeki yazılarıyla ünlenen Halide Edip ve Müfide Ferit’tir. Halide Edip mitinglerde yaptığı vatanperver nutuklarıyla mütereddit gençleri İstanbul’dan Anadolu’ya geçip, mücadele etmelerini istemiş, gençlere azim ve moral aşılamıştır. Dağa Çıkan Kurt (1922), Ateşten Gömlek (1922) adlı eserlerinde Milli Mücadeleyi halka anlatmıştır.⁷⁹

Müfide Ferit’in “*Türk Askeri*” isimli yazısı askerin şevkini arttırmak için cepheye gönderilmiştir. Bu yazısında Türk Ordusunu Hz. Musa’nın asasına benzetmiş, Anadolu’ya muazzam bir dokunuş yaptığından bahsetmiştir. Adıgeçen 7 Şubat 1921 tarihinde “Gazi Antep” isimli yazısını yayımlamıştır. Meclis’e Antep şehrine Gazi ünvanının verilmesini önermiş ve teklifi kabul edilmiştir.⁸⁰

⁷⁷ Kurnaz, a.g.e., s.111.

⁷⁸ Kaplan, a.g.e., s.77.

⁷⁹ Nuran Ülker, (2010), “Türk Kadını”, Yüksek Lisans Tezi, *Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, İstanbul, s.38.

⁸⁰ Cemal Demircioğlu, (1998), “Müfide Ferit Tek ve Romanlarındaki Milliyetçilik”, Yüksek Lisans Tezi, *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, s.17.

2.1.2. İstanbul Dışında Yapılan Mitinglerde Kadınlar

İşgal kuvvetlerinin yaptıkları zulüm ve mezalimler üzerine sadece İstanbul'da değil Anadolu'nun da çeşitli bölgelerinde de mitingler düzenlenmiştir. İstanbul'daki gösteri ve mitingler Anadolu'ya da öncülük etmiş yurdun dört bir yanında protesto mitingleri başlamıştır.

İzmir'e Yunanistan'ın asker çıkaracağını yayılması büyük bir tepki toplamıştır. 14 Mayıs 1919'da Maşatlık'da bir miting yapılmıştır. Kazım Özalp anıların da o gün vatanını seven herkesin Yahudi Maşatlığına geldiğini, memleketin tüm fertlerinin, kadın erkek demeden Maşatlığa akın ettiğini, annelerin gençleri gitmesi için teşvik ettiğini söylemektedir.⁸¹

Mitingi hazırlamak için yeteri kadar zaman bulunamamış olsa da yaklaşık 40 bin kişi Maşatlık Mitingine katılmıştır. Bir tümseğin veya bir taşın üzerine çıkan hatipler etraflarındakilere nutuklar atmaktaydılar. Vasıf Çınar, Mustafa Necati, Hasan Tahsin Bey, Müftü Rahmetullah Efendi de hatipler arasında bulunmaktaydı. İzmirli pek çok kadınıımız da bu mitingde yer almıştı.⁸²

19 Mayıs 1919 ve 21 Haziran 1919 tarihlerinde Siirt'te kadın ve çocukların da katıldığı iki miting düzenlenmiş İzmir'in işgali protesto edilip Ermeni tehdidine dikkat çekilmiştir.⁸³

2.1.2.1. Edirne Mitingi

19 Mayıs 1919 günü Edirne'de büyük bir miting yapılarak işgaller protesto edilip İtilaf devletleri temsilcilerine protesto telgrafları gönderilmiştir. 27 Mayıs'ta Sultan Selim Camii avlusunda binlerce kadın ve erkeğin katıldığı bir miting daha yapıp, İzmir'in işgali protesto edilmiştir.⁸⁴

⁸¹ Mehmet Şahingöz, (2015), "İzmir'de Yapılan Maşatlık Mitingi ve İzmirliilerin İşgale Tepkisi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.4, S.1, s.56.

⁸² Şahingöz, a.g.m., s.60.

⁸³ Kaplan, a.g.e., s.78.

⁸⁴ Kaplan, a.g.e., s.79.

2.1.2.2. Alaşehir Mitingi

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Alaşehir İslam Kadınları adına, Nebile ve Makbule imzaları ile İtilaf Devletleri temsilciliklerine telgraflar çekilerek durum protesto edilmiş. 2 Haziran 1919'da Yağhane Camii'nde yapılan toplantı da İstiklal Mücadelesi için hazır olunması gerektiği dile getirilmiştir.⁸⁵

2.1.2.3. Kızılcahamam Mitingi

Ankara Kızılcahamam halkı 18 Mayıs 1919'da toplanarak işgallerin durdurulmasını istemişlerdir. Sadaret makamına telgraflar çekip Yunanlılar ile mücadeleye hazır olduklarını bildirmişlerdir. Başta Belediye Reis Vekili Yusuf Bey ve altmış bin imza bulunan telgrafta çok sayıda kadınının da isimleri bulunmaktadır.⁸⁶

2.1.2.4. Kastamonu Kadınlar Mitingi

Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından 10 Aralık 1919'da bir miting organize edilmiştir. İlk kadın mitingi olarak kabul edilen bu mitinge binlerce Türk kadınının iştirak etmiş, yurt çapında yapılan mezalimler protesto edilmiştir. Halife'ye ve Sadrazama, İngiltere, İtalya kraliçelerine ve Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa Cumhurbaşkanları eşlerine ve Hindistan İmparatoriçesine işgallerin durdurulması için telgraflar çekilmiştir. Cemiyet Başkanı Zekiye Hanım da gençleri mücadeleye davet eden bir konuşma yapmıştır.⁸⁷

2.1.2.5. Konya Kadınlar Mitingi

İstiklal Harbi Gazetesi'nin 16 Ocak 1920 tarihli haberine göre de 5 binden fazla kadın; Konya'da Alaeddin Tepesi'nde toplanıp Avrupa'yı protesto etmiştir. Ayrıca alınan kararları kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır.⁸⁸

Yine Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Türk Kadını yapılan işgal ve mezalimler karşısında tepkisini ortaya koymuştur. 16 Mayıs 1919'da Denizli Tavas, Çanakkale

⁸⁵ Yusuf Hikmet Bayur,(1970), *Atatürk'ün Hayatı ve Eseri*, Atatürk Araştırma Merkezi, s.217.

⁸⁶ Kaplan, a.g.e. s.80.

⁸⁷ Atatürk Araştırma Merkezi Müdürü Azmi Süslü, *İlk Türk Kadın Mitinginin 76. ve Türk Kadınlarının Seçme ve Seçilme Haklarının Elde Edişlerinin 61. Yıldönümleri Sempozyumu* 1993,C.12., S.34. s. 236.

⁸⁸ *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 16.01.1920, No:211, Haz. Ömer Sami Coşar, Yeni İstanbul Yay., s.1. Ayrıca bkz., EK:6.

Bayramiç ve Konya Seydişehir’de, 17 Mayıs 1919’da Trabzon, Giresun, Zonguldak, Balıkesir Edremit ve Denizli Çal’da işgaller protesto edilmiştir. 17 Mart 1920’de Erzurum, Çorum 18 Mart 1920’de Sinop, Tokat, Bitlis, Trabzon, Gümüşhane, Kayseri, Malatya, Diyarbakır da kadınların da katıldıkları mitingler yapılmıştır.⁸⁹

Başta İstanbul’da yapılan mitingler daha sonra tüm Anadolu’ya yayılmış ülkenin içine düştüğü durum halka anlatılmaya çalışılıp, Milli Mücadele’ye bir çağrı yapılmıştır. Osmanlı hükümeti ve Padişaha telgraflar çekilerek mezalimler karşısında tepki verilmesi istenmiştir. İtilaf Devletleri temsilcilerine, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri devlet yöneticileri ve eşlerine de sessiz kalmamaları için telgraflar çekilmiştir.

Mitinglere katılan kadınların sayısı azımsanmayacak derecede fazla olup, konuşmacı olarak katılan kadınların sayısı da bir hayli çoktur. Bu isimler arasında: “Halide Edip, Şukufe Nihal, Zehra Hanım, Münevver Saime, Hayriye Melek, isimleri ön plana çıkmaktadır. Milli bilinci oluşturan ve mücadele çağrıları yapan konuşmalar yapan kadınlar, erkekler kadar vatanperver ve mücadeleciler olduklarını ortaya koymuşlardır.

Balkan Savaşlarındaki mezalimleri protesto etmek için erkekler ve kadınlar tarafından ayrı ayrı mitingler yapılmıştır. Fakat Kurtuluş Savaşı’nda ise yapılan mitingler de kadın ve erkeklerin beraber olduklarını görmekteyiz. Bu mitingler Kuva-yı Milliye’nin oluşmasını olumlu yönde etkilemiştir.

2.2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KURULAN KADIN DERNEKLERİ

Anadolu’daki işgallere karşı mitingler ve protesto telgrafları yoluyla sesini duyuran Türk kadını sadece bunlarla yetinmemiş bilfiil mücadelenin içine de girmiştir. Çeşitli cemiyetler kurarak orduya ve askere destek olmuşlar, halkın bilinçlendirmesi ve aydınlatılması için faaliyetlerde bulunmuşlardır.

⁸⁹ Kaplan, a.g.e., s.81.

2.2.1. Kasaba İslam Kadınları Cemiyeti

Yunan işgalini kınayan ve İzmir'in işgalini 28 Mayıs 1919'da bir bildiri ile protesto eden bu cemiyet hakkında bildiklerimiz aşağıda ki bildiren ibarettir:⁹⁰

"İzmir olduğu gibi mülhakat vilâyet de peyderpey Yunan askeri tarafından işgal ediliyor. Dünyada medeniyet ve adaletin henüz kalkmadığını ümit etmek istiyoruz. Pek büyük ekseriyeti teşkil eden milyonla yavrularımızı iki yüz bin Rum'a terk etmek ölümden beter bir haldir. Kadınlara pek büyük hürmetle muameleleri bilinen Avrupalılara ve bütün insaniyet alemine de biz Türk Müslüman kadınları Hak başımızda olduğu halde haykırıyoruz. Buralarda daima adil bir Türk hükümeti idaresi görmek isteriz. Bu olamazsa devlet-i muazzamadan birinin kontrolü altında, yine hükümetimizin bayrağı altında yaşayabiliriz. Medeniyetinizden, insaniyetinizden beklediğimiz budur. Hak ve hakikate hadim olursanız, insaniyet ol vakit sizi ta'riz eder. Cevap bekliyoruz."

Cemiyet hakkında daha fazla bilgiye sahip olamadığımızdan kuruluş tarihi ve yeri hakkında da kesin bilgilere sahip değiliz. Cemiyet Türk yönetimi olmazsa mandaterliği de kabul edebileceğini bildirisinde belirtmiştir.

2.2.2. Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi

10 Aralık 1919'da Kastamonu'da kurulan bu cemiyetin yönetici kadrosu şu şekildedir:

Başkan: Mevlevi Şeyhi Amil Çelebi'nin eşi Zekiye Hanım.

İkinci Başkan: Polis Müdürü Halil Beyin eşi.

Genel Sekreter: Sıhhat Müdürü Ferruh Niyazi Bey'in eşi Saime.

Sayman: Reji müdürü Ömer Bey'in kızı.⁹¹

Sokak sokak gezerek konferanslar ve mevlitler düzenleyen cemiyet milli davanın önemini halka anlatmakta, yardım toplayıp toplanan yardımları cepheye ulaştırmaktaydı. Devlet başkanlarının eşlerine telgraflar göndererek Türk Milleti'nin uğradığı tecavüz ve haksızlıkları protesto ediyorlardı.⁹²

⁹⁰ Kurnaz, a.g.e., s.161

⁹¹ Kurnaz, a.g.e., s.166.

⁹² Mısıroğlu, a.g.e., s.58.

2.2.3. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

Milli Mücadele'ye sadece erkekler değil, Türk kadınları da destek vermişlerdir. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti bu desteğin bir sonucu olarak kurulmuştur. Yurdun işgaline karşı büyük bir hassasiyetle İşgalcilere karşı protesto telgrafları göndermişler, askere çeşitli yardımlar sağlamışlar ve Milli Mücadele için Anadolu'ya geçenlere destek olmuşlardır. Cemiyet, Mustafa Kemal ile iyi ilişkiler içinde olup O'nun teveccühünü kazanmıştır.⁹³

Cemiyet, 5 Kasım 1919'da Sivas Kız Mektebi'nde vatanın bütünlüğü ve istiklalini müdafaa etmek amacıyla Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanım öncülüğünde Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kuruldu. Yönetim kurulu şu isimlerden oluşmaktaydı:⁹⁴

Başkan: Melek Reşit Hanım

İkinci başkan: Samiye Hanım

Katibe: Şefika Hanım

Veznedar: Emine Hanım

Melek Hanım'ın evi, cemiyet merkezi gibi kullanılmış olup, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın onayıyla 9 Aralık 1919 tarihinde Cemiyet resmen kurulmuştur. Cemiyet bütün kadınları tabii üyesi olarak görmüştür.⁹⁵

Cemiyetin kuruluşu 12 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa da 13 Aralık 1919 tarihinde gönderdiği cevabi telgrafında, büyük bir memnuniyet duyduğunu ifade ederek;

"...Sivas hanımlarının gösterdiği şu fedakarlığı bütün Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri merkezlerine tamim ederek bütün Türk hanımlarının da aynı eser-i hamiyeti ibraza davet olunmasını muvafık bulduk" demiştir. Ayrıca cemiyetin bütün Türk kadınlarına örnek olacağını da belirtmiştir.⁹⁶

⁹³ Bekir Sıtkı Baykal, (1986), *Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, s.1.

⁹⁴ Baykal, a.g.e., s.2.

⁹⁵ Nuray Özdemir, (2011), "Milli Mücadelede Kadın Desteği: Bolu Müdafaa-i Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.2, S.2., s.51.

⁹⁶ Baykal, a.g.e., s.5.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Kastamonu, Amasya, Kayseri, Kangal, Pınarhisar, Niğde, Viranşehir, Erzincan, Eskişehir, Burdur, Yozgat, Konya ve Bolu'da şubeleri bulunmaktadır. Adı geçen bu şubeleri yanında Aydın, Bursa, Ankara, Denizli, Isparta ve Afyon Karahisar'da da Cemiyet, teşkilatlanma ve şube açma faaliyetlerinde bulunmuştur.⁹⁷

2.2.3.1. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Faaliyetleri

2.2.3.1.1. Kadınlar Arası Toplantılar Düzenlemek

28 Kasım 1919'da yapılan toplantıda Melek Reşit Hanım yaptığı konuşmasında amaçlarının memleketi hakkında bir görüş birliğine varmak olduğundan bahsetmiştir. Yapılan işgaller karşısında vatanın savunulması gerektiğini bunun için ölümü göze aldıklarını kahramanca ifade etmiştir. Kendilerinin de kadın olarak üstlerine düşen vazifeyi yapacaklarını, memleketin düşman işgalinden kurtulana kadar müdafaa edilmesi gerektiğini söylemiştir.⁹⁸

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nde vazife alan kadınlar, şehrin önde gelen ailelerine mensup olduklarından cemiyet üyeleri akrabalarından yardım almışlardır. Daha sonra çeşitli toplantılar düzenleyen cemiyet kadınları işgallere karşı direnişe yönlendirmiş ve önemli miktarda para yardımı toplamıştır.⁹⁹ Cemiyet toplanan yardımları ve harcamaları Temsil Heyetine bildirmiştir. 6 Şubat 1920 tarihli bir yazısında 300 lira Sivas şubesine, 100 lira İzmir şubesine ve 100 lira da cemiyetin kendi ihtiyaçları için toplandığını belirtilmiştir.¹⁰⁰

2.2.3.1.2. Padişaha, Hükümete, İçişleri Bakanlığına Çekilen Telgraflar

Maraş şehrinde yapılan mezalimleri durdurmak için 1 Şubat 1920'de İstanbul Hükümeti'ne bir telgraf çekilmiştir. Hükümetin harekete geçmesi istenilip kadınların da gerekirse görev alabilecekleri belirtilmiştir. Özellikle Damat Ferit'in sadrazam

⁹⁷ Kaplan, a.g.e., ss.113-134. ; Baykal, a.g.e., s.5vd.

⁹⁸ Baykal, a.g.e., s.41-42. ; Hasan Dinçer ve Necdet Aysal, (2012), "Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın Örgütlenme Aşamasında Melek Reşit Hanım ve Faaliyetleri", *ÇTTAD*, XII/24, ss.153-154..

⁹⁹ Baykal, a.g.e., s.39 vd.

¹⁰⁰ Kaplan, a.g.e., s.112.

olmasının Millet açısından bir felaket olduğunu, İngilizler ile işbirliği yapan bu sadrazamı Anadolu halkı olarak kabul etmediklerini belirtmişlerdir.¹⁰¹

2.2.3.1.3. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Tarafından İtilaf Devletleri Temsilcilerine Gönderilen Telgraflar

Cemiyet, Mondros Mütarekesi'nden sonraki işgaller ve neticesindeki zulümlerden başta İngiltere, Fransa, İtalya devletlerini sorumlu tuttuğu için, bu devletlere protesto telgrafları çekilmiştir. Bu ülkelerin kamuoylarının dikkati çekilmek istenip Türk Milleti'nin haklılığı vurgulanmıştır. 17 Ocak 1920 tarihinde gönderilen telgrafta ise Amerikan Başkanı Wilson'un İlkelerinden bahsedilmiş, İzmir'in ilelebet Türk Yurdu kalacağı vurgulanmıştır.¹⁰²

2.2.3.1.4. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti' Tarafından Devlet Başkanları'nın Eşlerine Gönderdiği Protesto Telgrafları

Cemiyet, Fransız, Yunan ve Ermeni işgallerinin kınanması için için yurt çapında bütün kadınlara çağrılar yaparak protesto telgrafları göndermelerini istemiştir. Yabancı devlet başkanları'nın eşlerine de protesto telgrafları gönderilmesi istenmiştir. 17 Ocak 1920'de Fransa Cumhurbaşkanı Poincare'nin eşi ile İtalya ve İngiltere Kraliçelerine çekilen telgrafta:¹⁰³

“Aziz madamlar! Biz Türk kadınları tekrar sizden rica ediyoruz. Zevcelerinize hak ve adaleti kendilerinden isteyen bir kadın tahakkümü ile söyleyiniz. Biz adil ve devamlı bir sulh istiyoruz. Bunun için Mütarekenin imzalandığı gün elimizde olan memleketlerimizin her türlü müdahaleden azade olarak bila kayd ve şart bizim elimizde kalması lazım gelir. Buna tavassut ediniz. Aziz Madamlar! Bize yapılan haksızlıkları düşününüz. Bunun tamiri için vicdanınızın emriyle hareket ediniz. Memleketlerinin müdafaası yolunda evlatlarını, kocalarını, kardeşlerini kaybeden Anadolu'nun gözleri yaşlı anaları, kızları, kardeşleri size hürmet ve tazimlerini yollar...”

Bu telgrafın bir benzeri de 17 Ocak 1920'de Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un eşi Bayan Wilson'a çekilmiş. Telgrafta Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un

¹⁰¹ Necdet Aysal ve diğerleri, a.g.e., s.158.

¹⁰² Kaplan, a.g.e., s.97-99. ; Necdet Aysal vd., a.g.e., s.159.

¹⁰³ Baykal, a.g.e. s. 30-31.

ilkelerine güvenerek teslim olan Türk Milleti'nin haklarının geri verilmesi istenmiştir.¹⁰⁴

2.2.3.1.5. Osmanlı Basınına Protesto Telgrafları

Cemiyet kurulduktan hemen sonra İstanbul basınında yer alan Milli Mücadele karşıtı yazıları da kınamıştır. Ayrıca cemiyet ve İtilaf Devletleri lehine yazılar yazıp faaliyet gösteren basının durdurulması için Matbuat-ı Osmaniye Cemiyeti'ne durumu telgrafla iletmiştir.

Anılan telgrafta: *“..Memleketi düşmanlar bölmeye çalışırken onlara yardım eden, memleketin hayırsız evlatlarını kadın kalbi ile telin ediyoruz...”* denilerek işgalcilere yardım ve yataklık yapanlar eleştirilmiştir. Ayrıca bölücü ve parçalayıcı yazılar istemediğini belirten cemiyet; *“Bu yazılar vatana ihanet demektir. İstanbul'da yayınlanan başyazılardan dolayı Avrupalı devletler, bunları bütün Anadolu halkının düşüncesi başkadır. İşgali ve zulm altında yaşamak istememektedir”* diyerek bu yayınların Türk halkının hissiyatını tercüme etmediğini dile getirmiştir.¹⁰⁵

2.2.3.1.6. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Anadolu Ajansı ile Yazışmaları

8 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa tarafından Cemiyete Anadolu Ajansı'nın¹⁰⁶ kurulduğu bilgisi verilmektedir. Bu haber üzerine de cemiyet Ankara'da kurulan bu ajansın vereceği haberleri kullanacaklarını sevinçle belirtiyorlardı. Şubelerine gönderdiği telgrafta;

“Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Heyet-i Temsiliye Riayet-i Aliyesine”

Ankara'da tesis edildiği tebşir olunan ajansı büyük bir memnuniyetle karşıladık. Bütün Anadolu ahalisi için şayan-ı teşekkürdür. Artık menba-ı tereşşuhu meçhul havadislerden kurtulmuş oluyoruz. Lütuf buyurulacak havadisleri buraya tabi mülhakat,

¹⁰⁴ Baykal, a.g.e., s.32. ; Necdet Aysal ve diğerleri, a.g.e., s.1.

¹⁰⁵ Kaplan, a.g.e., s.269.

¹⁰⁶ Anadolu Ajansı, Milli Mücadele'nin haklılığını kamuoyuna daha iyi anlatmak, yaşanan gelişmeleri yakından takip ederek, İstanbul Hükümeti ve İtilaf devletlerinin olumsuz propagandalarına karşın halkı örgütlemek amacıyla 6 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın destekleriyle Yunus Nadi ve Halide Edip öncülüğünde kurulmuştur. (Sevcan Başboğa, (2007), Anadolu Ajansı (1920-1922), Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, s.195.

nahiye ve en küçük köylere kadar tebliğ edecek vesaiti temine çalışıyoruz. Her emrinizi ifaya cemiyetimizin amade olduğunu tekrar arz ile hürmetlerimizin kabulünü istirham eyleriz” denilmektedir.¹⁰⁷

2.2.3.1.7. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nin Heyeti Temsiliye ile Yazışmaları

Cemiyet sürekli Heyet’i Temsiliye ile iletişim halinde olmuş, faaliyetleri ile ilgili bilgi alışverişinde bulunmuştur. Cemiyet; İzmir, Antep, Urfa, Maraş ve Adana’nın işgal edilmesine karşı protesto telgrafları çekilmesini, gösteri ve mitingler düzenlenmesini şubelerinden istemiştir. Adı geçen faaliyetlerini de Heyet’i Temsiliye’ye bildirmiştir.

Bu bağlamda 21 Ocak 1921 tarihli telgrafta Cemiyet, halkın mücadeleye çağrılmasını kendilerine vazife edindiğini belirtmektedir.¹⁰⁸

2.2.3.1.8. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nin Osmanlı Ayan ve Mebusan Meclisi’ne Gönderdiği Telgraflar

Cemiyet, Milli Mücadele’nin Osmanlı Mebuslarınca da desteklenmesini arzu etmiştir. Bu amaçla Meclis üyeleriyle yazışmıştır. 21 Şubat 1920 tarihinde İstanbul’da toplanan Ayan ve Mebuslara telgraf çekmiş, Türklerin sadece kendi meclis ve hükümetlerinin altında yaşayabileceklerinden bahsetmişlerdir. Osmanlı Mebusan Meclisi’nin işgal kuvvetlerince dağıtılmasından sonra Ankara’ya gelen mebuslara çektikleri telgrafında cemiyet, *“Memleketin ve Milletin pek kıymetli birer vücut olarak tanıdığı sizlerin hunhar İngilizler elinden kurtularak salimen muvasalatınız bizi sevindirdi”* diyorlardı.¹⁰⁹

2.2.3.1.9. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nin Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile Yazışmaları

Cemiyet kuruluşundan bu yana Mustafa Kemal Paşa’dan direktifler alıyor yaptığı faaliyetleri Paşa’ya bildiriyordu. 9 Mart 1920 tarihli yazı da Mustafa Kemal Paşa, Ermeni propagandalarına karşı alınacak tedbirleri bildirmekteydi:

¹⁰⁷ Baykal, a.g.e., s.18.

¹⁰⁸ Baykal, a.g.e., s.8.

¹⁰⁹ Kaplan, a.g.e., s.109.

“Memleket ve Milletimizin İzmir, Adana ve Havalisinde maruz kaldıkları müellim hadisat kefi gelmiyormuş gibi yine aynı tecavüzatın bir safhasını teşkil eden Maraş’taki vekayii vesile ittihaz eyleyen, Ermeniler ve düşmanlarımız İslamlar tarafından binlerce ve binlerce Ermenilerin katl olunduğu cihana işca ederek Avrupa’da aleyhimize yeni cereyanlar iddiasına çalışıyorlar” diyerek olayın ciddiyetini vurguluyorlardı.¹¹⁰

2.2.3.1.10. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nin Yardım Faaliyetleri

Cemiyet cephelerde çarpışan mücahitlere, gazi ve şehit ailelerine, göçmen ve kimsesizlere yardım toplamaktadır. Toplanan yardımlar Heyeti Temsiliye’ye bildirilmekte ve Milli Mücadele yanlısı gazeteler de yayınlanmaktadır. Topladığı yardımları ve yapılan harcamaları Heyeti Temsiliye’ye bildiren cemiyet İrade-i Milliye gazetesini de resmi yayın organı gibi kullanmış yardım edenlerin adını gazete de yayınlattı halkı teşvik etmiştir. Yardım edenlerden bazıları şu isimlerdir: Kaymakam Salih Bey’in Hanımı (200 kuruş), Komiser Hasan Bey’in (Hanımı) 200 kuruş.¹¹¹

2.3. MİLLÎ MÜCADELE’YE TÜRK KADINLARININ DİĞER KATKILARI

Türk İstiklal Savaşında erkeğine yardımcı olan Türk Kadını cephaneyi arabasında, sırtında taşımış, askerin iâşesi ve giyecek kıyafetlerini hazırlayıp vatan savunmasında üzerine düşeni yapmıştır. İstanbul hükümetinin Milli Mücadele karşıtı tutumunu görenler Karadeniz’de İnebolu Limanı’na çıkarak karadan uzun bir yolculukla Ankara’ya gitmekteydiler. Başka yerlerden gelenler de bir hayli çoktu. İşte bu yolculuklara katılanlar Türk kadınının nasıl çalıştığını gözleriyle görmüş ve bunları kaleme almışlardır.

İstanbul’dan tedarik edilen silah ve cephane Kastamonu sahil yoluyla Ankara’ya gönderilmekteydi.¹¹²

Ahmet Emin Yalman Ankara’ya geçişini ifade ederken: İnebolu’dan kamyon ile hareket ettikten sonra kamyonlarının 63 kez çamura batması sebebiyle iki günde gidilebilecek yolu ancak altı günde tamamlayabildiklerini ifade etmektedir. *"The Dark*

¹¹⁰ Baykal, a.g.e., s.15.

¹¹¹ Kaplan, a.g.e., s.112.

¹¹² Rahmi Çiçek, (1997), “Ankara Hükümeti’nin Dünya’ya Açılan Kapısı İnebolu-Ankara Yolu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 20, s.406.

Moment" adlı romanının yazarı Ann Bridge, İstanbul'dan Ankara'ya yola çıkan Feride ve Nilüfer isimli Türk kadınlarının azim ve cesaretlerini kaleme almıştır.¹¹³

Rauf Orbay, Kasım 1921'de Ankara'ya giderken yoldaki ikmal sırasındaki, zorluklara rağmen fedakarlıklardan çok etkilenmiştir. Kadınların erkekleri utandıracak derecede çalıştığından söz eden Rauf Orbay, hamile kadınların bile cepheye mermi taşımakta olduğunu belirtmiştir¹¹⁴

Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa 1920'deki Gediz Taarruzu esnasındaki kağını kollarındaki kadın faaliyetlerinden söz ederken küçük yaştaki çocuk ve kadınların, soğuk hava koşullarına aldırmadan erzak ve mühimmat taşıdığını belirtmiştir.¹¹⁵

Kocası Birinci Cihan Harbi'nde şehit olan kendisi de İstiklal yolunda donarak canını veren bir kahraman da Şerife Bacı'dır. Gönüllü olarak İnebolu-Ankara yolunda kağnıcılık yapan Şerife Bacı, yetim bebeğini de alıp yola düşer. Yağan kar hem bebeğini hem de mermileri ıslattığı için üzerlerine siper olmuştur. Bebeğini ve kendisine emanet edilen mermileri koruyan bu fedakar Türk kadını soğuktan donarak şehit olmuştur. Atatürk'ün: "*Gözüm cephede, kulağım İnebolu'da*" sözünün mensubudur Şehit Şerife Bacı.¹¹⁶

Yunan savaş gemilerinin tehditlerine rağmen, İnebolu halkı Milli Mücadele yanlısı tutum ve hizmetlerinden vazgeçmemiştir. Yunanlıların 9 Haziran 1921'de İnebolu'yu topa tutmalarına rağmen, halk yılmamış, milli vazifesini aksatmamıştır. İnebolulu Mavnacılar Loncası Kurtuluş Savaşı'ndaki üstün hizmetlerinden dolayı 11 Şubat 1924 tarihinde TBMM tarafından İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir.¹¹⁷

Mustafa Kemal Paşa 7-8 Ağustos 1921'de Tekalif-i Milliye Emirlerini yayınlamıştır. 10 maddeden ibaret olan ve ordunun ihtiyaçlarını gidermek için hazırlanan bu emirlere Türk kadını da riayet etmiş üstüne düşen vazifeyi yapmıştır.¹¹⁸

¹¹³ Çiçek, a.g.m. s.412.

¹¹⁴ Rauf Orbay, (1993), *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım 2*, Emre Yayınları, İstanbul, s.59.

¹¹⁵ Ali Fuat Cebesoy, (1953) *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, s.503-504; Uyanıker, a.g.t., s.62.

¹¹⁶ Muhammed Kamil Yaykan, (2004), *Türkiye Kıbrıs Gazetesi*, s.18.

¹¹⁷ Turgut Özakman, Artık "Yiğit İnebolu Olsun", *Hürriyet*, 5.12.2005.

¹¹⁸ Mehmet Kayıran, (1989), "Tekalif-i Milliye Emirleri ve Uygulanışı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.5, S.15. s.639-664.

Özellikle Ordu'nun silah ve cephanesini sırtında ve kağnısında taşıyan Türk kadını Ulusal Savaşın bir sembolü olmuştur.¹¹⁹

Kurtuluş Savaşı'nda askerimizin ihtiyacı olan silah ve malzemenin bir kısmı Erzurum'dan develerle, Diyarbakır ve Sivas'tan kağnılarla cepheye gönderilmiştir. Bu durum olumsuz hava şartlarında aylarca sürmüştür. Erlerinin imdada koşan Anadolu kadınları çeşitli sıkıntı ve zorluklara katlanarak silah ve cephaneyi taşımışlardır. Eşlerini, evlatlarını cepheye gönderen Türk kadınları taşıma görevini üstlenmişlerdir. Kağnının yolda kaldığı yerde malzeme ve mühimmatı sırtlanarak cepheye yetiştirmişlerdir.¹²⁰

Tarihçi Enver Benhan Şapolyo'da Milli Mücadele sırasında aktif görevler üstlenmiş cepheye bulunmuştur. Gönüllü bir vazife olarak Kağnı Kolları'nda kumandanlık vazifesi üstlenen Şapolyo, bu görevi kendisine kutsal bir vazife edindiğini belirtmektedir. Erkeklerin cepheye olmasından dolayı kağnıcılık yapanların kadınlar olduğunu söylemektedir.¹²¹

Ordunun iase ve cephane ihtiyaçlarının önemi ve Türk kadınının fedakar tavrı hakkında Cevdet Kerim İncedayı Türk kadınının yiğitliğinden bahseder. Öküzlerin olmadığı kağnı arabalarını ineklerle çekildiğini ve bu görevi yapanların genelinin kadın ve çocuklar olduğunu söylemektedir. Yapılan taşımacılık sırasında hamile kadınların da vazife aldığı hatta doğuranların dahi olduğunu anlatır.¹²²

Yakup Kadri Karaosmanoğlu da İnebolu'dan Ankara'ya giderken gördüklerini şöyle anlatıyor:

“Bu yollarda kah cılız mandalarını ite kaka adeta kendi gücüyle sürükleyip götürdüğü kağnı arabaları içinde, kah alnından terler dökülerek iki büküm olarak kendi sırtında top mermileri, cephane kasaları taşıyan köylü kadınlar, artık destani bir edebiyatın alegorileri olmaktan çıkıyor. Bu yollarda milli dram dediğimiz şey, uzun ökçeli ayakkabılarını eline alıp ipek çoraplarını ve onların içindeki ipek gibi nazik taban derilerini dele deşe yürüten, kimi asker karısı, kimi mektep öğretmeni şehir kızlarımızın

¹¹⁹ İnan, a.g.e., s.101.

¹²⁰ Miralay Mehmed Arif Bey, (1987), *Anadolu İnkılabı Milli Mücadele Anıları (1919 -1923)*, İkdam Matbaası, İstanbul, s.67-68.

¹²¹ Enver Benhan Şapolyo, (1965), “Atatürk ve 3 Kılıç”, *Türk Kültürü*, Sayı 35, Ankara, s. 1-3. ; İrşad Sami Yuca, (2013), “Milli Mücadele’de Enver Behnan Şapolyo’nun İzlenimleri ve Kağnı Kolları”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1 Sayı:2, s.75.

¹²² Cevat Kerim İncedayı, (1991), “Türk İstiklal Mücahedeşi Konferansları”, Yay. Haz. Hüsamettin Ünsal, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.8, Sayı.22, ss.211-212; Uyanıker, a.g.t., s.65

fizik ıstırabında elle tutulur, gözle görülür birer realite haline geliyordu. (...) ve işin asıl ulvi tarafı ne o mermi taşıyan köylü kadınlarımızın, ne taban derileri kanaya kanaya yürüten şehir kızlarımızın ne de bu genç subaylarımızın yüzlerinde herhangi bir şikayet eseri görülmemesiydi. Tam aksine hepsi de bir göçü, bir gurbet seferini andıran bu yolculuğu adeta büyük bir şevkle ve neşeyle yapar gibiydi. Alışılmış ölçülere göre, bir “hidematı şakka” mahkumu gibi acıma hissi vermesi lazım gelen köylü kadınlarındaysa yalnız saygı telkin eden bir insan üstü kudretin mahabeti vardı.”¹²³

Sakarya Savaşı’nın ilk günlerinde Sakarya’da yaralanan Albay Hulusi Atak hastaneye kadar kağnı arabasında taşınır. Bu taşıma sırasında kendisini taşıyanların tamamının kadınlar olduğunu söyler. Taşıma sırasında dinlenmek amacıyla mola verdiklerin de hamile bir kadının doğum yaptığından bahseder.¹²⁴

Sayıları 20 bin olduğu belirtilen kadınların Milli mücadele günlerinde kahramanlıklarının sayısız örneği vardır. Mustafa Necati, adigeçen kadınları saçlarından halat yapıp ordularına destek olan Kartaca Kadınlarıyla özdeşirmiştir. Fransız gazeteci Schliklen, kadınların kahramanlığı hakkında “*Vatana adanmış vücutlar*” diye yazmıştır.¹²⁵

Atatürk, kağının kamyonu alt edeceğine inanmaktadır. Samsun’a doğru yola çıktığında Bandırma Vapuru Kız Kulesi açıklarına geldiği zaman İtilaf devletleri nöbetçi subayları bir motorla vapuru durdurup malzeme ve mühimmat aramışlardır. Arama sonlanınca Atatürk, yanındakilere dönüp Dolmabahçe Sarayı önlerinde demirleyen İtilaf Devletleri gemilerini göstererek: “*Bu sersem adamlar işte böyle! Yalnız demire, çeliğe ve silah gücüne dayanırlar. Maddeden başka bir şey bilmezler. Bağımsızlık ve özgürlük uğruna savaşa kararlı bir ulusun kudret ve gücünü anlamaktan acizdirler. Biz silah ve cephene değil, ülkü, iman dolu kafa götürüyoruz*” demiştir. Bu nedenle Atatürk, Cumhuriyetin simge figürleri arasında saban, kağnı ve öküz özellikle yer vermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kağnı, saban ve öküz amblemleri, paralarda ulusal simge olmuştur.¹²⁶

¹²³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, (2003), *Vatan Yolunda: Milli Mücadele Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.86.

¹²⁴ Zeki Sarıhan, (2006), *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Cem Web Ofset, Ankara, s.241.

¹²⁵ Zeki Sarıhan, *Kadınlar 100 Yıldır Mücadele Alanında*, Duruş, 6.03.2014

¹²⁶ Sinan Meydan, (2013), *Akl-ı Kemal-Atatürk’ün Akıllı Projeleri*, 3. Cilt, İnkılap Yayınları, İstanbul, s.50vd.

Kütahya-Eskişehir savaşlarından sonra gönüllü olarak kendi araçlarıyla kağnıcılık yapan 12 yiğit Türk Kadınına madalya takdim edilmiştir. Bu isimler: Ali kızı Alime, Hacı Osman kızı Fatma, Besim kızı Şükriye, Musa kızı Ayşe, Mehmet Ali kızı Hafize, Kara Bektaş kızı Fatma, Mehmet kızı Ümmühan, Hacı Mustafa kızı Fatma, Veli Onbaşı kızı Ayşe, Molla İbrahim kızı Fatma, Ali kızı Ayşe, Molla Hasan kızı Fatma'dır.¹²⁷

Afet İnan, kadınların yaptıkları hizmetlerin Anadolu'da Ulus Meydanında anıt dikilecek kadar mühim olduğunu belirttikten sonra şunları ifade etmiştir: “Başkumandanlık Meydan Savaşı'nın geçtiği yerlerde anıt ve müzeler yapılması amacıyla bir heyetle incelemelerde bulunurken, Zafertepe yakınında Çalköy'de ihtiyar bir kadın bana yaklaştı: “*Hani Ankara'da Gazi M. Kemal Paşa'nın heykelinin yanında mermi taşıyan kadın var ya, işte o benim.*” Bu cümleyi yanındaki diğer bir kadın da tekrar etti. Bu sözler bir hakikatin ifadesi idi. Ankara'daki Ulus Meydan'ındaki Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın at üzerindeki heykelini, iki Türk eri ve mermi taşıyan bir kadın heykeli çevreler. Türk kadını bu anıtta sembolleşmiştir.¹²⁸

Birinci Meclis'te Adana Mebusu olarak görev yapan Damar Arıkoğlu Türk Kadınının Milli Mücadele'deki kahramanlığı için; “...*Ulus meydanına dikilen, Atatürk'ün at üzerindeki heybetli abidesinin etrafında sırtında top mermisi taşıyan bir köylü kadınının heykeli ne bir masal, ne de bir efsanedir, hakikatin tam kendisidir. O günlerin kara ve mazlum zamanında yasayan her fert bunun ne demek olduğunu bilir*” demektedir.¹²⁹

Toplumumuzun kadın ve erkeğiyle bütünleşerek vermiş olduğu bu mücadele edebiyatımıza da yansımıştır. Bütün yokluk ve yoksulluğa rağmen kazanılmış olan milli mücadele, edebiyatçılar için bulunmaz nitelikte bir kaynaktır. Bu nedenle İstiklal Savaşını konu edinen veya sadece fon olarak kullanan birçok roman ve hikaye vardır. Yazarlar, gerçek olaylardan esinlenerek, Milli Mücadeleyi ve kahramanlarını ölümsüzleştirmeye çalışmışlardır. Bu romanların kimisi Milli Mücadele öncesi hazırlık safhasından kimisi cephe ve cephe gerisindeki olaylardan kimisi de bakış açılarını konu

¹²⁷ İnan, a.g.e., ss.102-103.

¹²⁸ İnan, a.g.e., s.102.

¹²⁹ Damar Arıkoğlu, (1961), *Hatıralarım*, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, s.247.

almakla yetinmiştir. Aşağıda listelenen romanlarda görülen kadın tipleri milli mücadele lehinde faaliyet bulunmuş Türk kadınlarıdır:

Samim Kocagöz'ün Kalpaklılar ve Kalpaklılar'ın ikinci cildi olan Doludizgin'de (İstanbul, 2008) Damat Ferit Paşa'nın baş katibinin kızı Müjgan

Halide Edip Adıvar'ın Vurun Kahpeye (İstanbul, 2017) romanındaki idealist öğretmen Aliye ve Ateşten Gömlek'deki vatanperver Ayşe

Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı (İstanbul, 2005) eserindeki aranan bir Kuvayı Milliyecinin yer değiştirmesine yardımcı olan Nermin

Hıfzı Topuz'un Millî Mücadele'de Çamlıca'nın Üç Gülü (Ankara, 2009) romanındaki milli davaya istihbarat sağlayıp yararlılıklar gösteren, mitinglerde konuşmalar yapan Nermin, Perihan, Ümran adındaki üç kız

Bekir Büyükkarkin'ın Bozkırda Sabah (İstanbul, 2017) adlı eserindeki Nihal ve annesi orduya lojistik destek veren kadınlardandır.¹³⁰

Türk kadınının Milli Mücadele'deki hizmet ve kahramanlıkları Türk şiirine de konu olmuştur. Örneğin Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "*Mustafa Kemal'in Kağnısı*" adlı şiiri "*Yediriyordu Elif Kağnısı*" mısrasıyla başlamaktadır.¹³¹

Milli Mücadele sırasında pek çok Türk kadını yaralanmış, gazi ve şehit olmuştur. Türk kadını vermiş olduğu mücadele ile diğer dünya kadınlarına da örnek olacak bir duruş sergilemiştir. Milli Mücadele'nin amblemlerinden biri haline gelen cephaneyi sırtlayan Türk kadını figürüdür. Erzak dağıtımında, yaralıların tedavisinde rol alan Türk kadını üzerine düşen vazifeyi yapmıştır. Bundan dolayıdır ki Mustafa Kemal Atatürk Anadolu kadının Milli Mücadele sırasında göstermiş olduğu kahramanlıklarını ve hizmetlerini çıktığı yurt gezilerinde açık bir dille ifade etmiştir. 23 Mart 1923'te Konya'da yaptığı bir konuşmada O, Anadolu kadını için şöyle demiştir:¹³²

¹³⁰ Yasemin Altınkaynak, (2004), "Milli Mücadele Romanında Kadın Tipleri", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: s.2-112.

¹³¹ Şiirin tamamı için bkz., Kaplan Mehmet ve Necati Birinci, (1992), *Atatürk Şiirleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.123.

¹³² Bernard Caporal, (1982), *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, s.180.

“Son senelerin Inkılap hayatında hummalı fedakârlıklarla mahmul mücadele hayatında, milleti ölümden kurtararak hulasa ve istiklale götüren, azm-ü faaliyet hayatında her ferdi milletin mesaisi, gayreti, himmeti, fedakârlığı sebkeylemiştir. Bu meyanda en ziyade tebci ile yad ve daima şükran ile tekrar edilmek lazım gelen bir himmet vardır ki, o da Anadolu kadınının ibraz etmiş olduğu çok ulvi, çok yüksek, çok kıymetli fedakarlıktır... Kimse inkar edemez ki, bu harpte ve ondan evvelki harplerde milletin kabiliyeti hapyatiyesini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, mahsullatı pazara götürerek paraya kalbeden, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber, sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip, cephenin mühümmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o İlahi Anadolu kadınları olmuştur”

2.4. MİLLİ MÜCADELE’DE ÇARPIŞMALARA KATILAN KADINLAR

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşında yenilmiş ve sonrasında 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesini imzalayıp savaştan çekilmiştir. İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesinin 7. maddesine dayanarak Anadolu’yu işgale başlamışlardır. İtilaf Devletleri adı geçen bu madde ile Birinci Dünya Savaşı sırasında imzaladıkları gizli antlaşmaların uygulamaya konulması için zemin hazırlamak istemişlerdir.¹³³

Mütarekenin imzalanmasıyla İtilaf Devletleri, işbirlikçileri Rum ve Ermeniler aracılığıyla kargaşa oluşturmak istemiştir. Amaçları zikredilen yedinci maddenin derhal faaliyete geçmesini sağlamaktır. İşgaller, Rum ve Ermeni azınlıkları tarafında mutluluğa yol açarken, Türk Milletini üzüntüye sevk etmiştir. Yapılan mezalimlere ve tecavüzler karşısında Türk Milleti boyun eğmemiş gerekli olan müdafaayı göstermiştir.

Kurtuluş Savaşı’nda Türk kadınları yurdun işgaline karşı soydaşlarının uğradığı zulümlere karşı koyarak mitinglerde kürsüler de konuşmalar yaparak vatanseverlik duygularını yansıtan heyecanlı, içten duygularla dolu tavırlarıyla, çektikleri protesto telgraflarıyla, dul ve yetimlerine maddi, manevi yardım sağlamakla kalmamışlardır. Aşağıda kendilerinden söz edeceğimiz Anadolu Kadınları Milli Kuvvetlere gönüllü olarak katılarak düşmana karşı silah kullanmışlardır.

¹³³ Hasan Ali Polat, (2010), “Mondros Mütarekesi’ni Mütetkip, İşgallere Karşı Marmara Ahalisinin Tepkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.486.

2.4.1. Kara Fatma

Cephelerde düşmana karşı çarpışmalara katılan Türk kadın kahramanlara genel olarak Kara Fatma denildiğini daha önce de açıklamıştık. Ancak diğerlerinden ayrı olarak ona Erzurumlu Kara Fatma denmiş olup Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen kadın kahramanlarından.

Milli Mücadele sırasında gazeteler de yayınlanan haber ve yazılar Kara Fatma'nın ailesi ve kendisi hakkında bilgilerin ana kaynağıdır. 8 Haziran 1922 tarihinde Fatma Seher Hanım ile yapılan röportaj Yenigün Gazetesi'nde yayınlanmıştır: *"Ankara sokaklarında belinde fişeklik, elinde kamçısı, ayağında çizmeleriyle biraz cılız, kısaca boylu bir harb adamı görmüşsünüzdür. Bunu aşağı yukarı bütün Ankara tanıyor. Bilenler bilmeyenlere anlatıyorlar: Fatma Seher Hanım..."* 1888'de Erzurum'da doğan Fatma Seher'in babasının adı gazetelerde ve tanıyanların dediklerine göre Yusuf Ağa olarak geçse de arşiv kayıtlarda İbrahim Yahya olarak geçmektedir.¹³⁴

Fatma Seher Hanım'ın kocasının adı çoğu yerde Derviş Erden olarak geçmektedir. Kocasının ismi konusunda da farklılıklar vardır. Bazı kaynaklar da ise kocasının ismi Edirne 5. Tümeninde Binbaşı olarak görev yapmış ve Sarıkamış harekatında şehit olan Vanlı Ezdeşin'dir.¹³⁵

Erzurumlu Kara Fatma hakkında kapsamlı bir yazı Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nde H.M. rumuzuya yayınlanmıştır. Bu yazıda adı geçen kadın kahramanımız hakkında tepeden tırnağa kadar silahlara büründüğünü, insanın görünce hayretler içinde kaldığından söz edilmektedir.¹³⁶

Kara Fatma, vuruşmalara iştirak eden müfrezesini kendisi oluşturmuştur. Vatanın bütünlüğü milletin bağımsızlığı uğruna savaşmak isteyen Anadolu insanlarına müfrezesinde yer vermiş ve komutanlık yapmıştır.

29 Ağustos günü İznik taraflarında işgalcilerin Bereket ve Karaderin'e saldırımları üzerine Kara Fatma müfrezesi ile birlikte bölgeyi savunmuştur. 7 Eylül günü gene İznik'te işgalcilerle harp ederken sağ göğsünden yaralanmıştır. Kanlar içinde

¹³⁴ *Anadolu'da Yenigün Gazetesi*, 8 Haziran 1922.

¹³⁵ Esma Torun Çelik, (2016), *Türk Kadın Kahramanlarından Kara Fatma*, International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, Ankara, s.139-140.

¹³⁶ Tevhidi Efkâr, 17.06.1922. S.367-396, s.1. Ayrıca bkz., EK:7.

kalan Kara Fatma cepheyi terk etmemiş, savaşmaya devam etmiştir. Bu başarılarından dolayı kendisine İzmit karargah komutanlığı vazifesi verilmiştir.¹³⁷

Kara Fatma, Birinci Dünya Savaşı'nda, akrabaları ile beraber Kafkasya Cephesine gidip savaşmıştır. Akabinde Mustafa Kemal Paşa'dan kendisini vazifelendirmesini istediğini, Erzurum ve Van'da kardeşlerinin Ermeni çeteleri tarafından şehit edildiğini anlatan Fatma Seher Hanım kırk üç silah arkadaşını da alarak Kafkaslar ve Doğu Anadolu'da Ermeni çetelerine karşı mücadele etmiştir.¹³⁸

Fatma Seher, Mustafa Kemal'in 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da bir kongre düzenlediğini öğrenmişti. Daha sonra gene Mustafa Kemal'in Sivas'ta bir kongre yapacağını öğrenen Fatma Seher, O'nun emrine girmeyi, Ulusal Mücadele'nin önderi ile tanışıp bir vazife almayı istiyordu.

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında Sivas'ta yapılan kongreye giden Kara Fatma, Mustafa Kemal Paşa ile bir öğle yemeği davetin de görüşmüştür. O'na “ ... *bu aziz vatani kurtaracak sensin, bütün millet senin emrini bekliyor*” diyerek Paşa'dan bir vazife istemiştir. Adının Fatma olduğunu söyleyip at kullanabildiğini ve savaşların kendisine düğün gibi geldiğini söylemesi Paşa'yı son derecede memnun etmiştir. Mustafa Kemal Fatma Seher Hanım'ı alnından öperek “...*şu dakikada bütün kadınlarımız senin gibi olsa idi Kara Fatma*” demiştir. Artık Kara Fatma diye tanınan Fatma Seher, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle İstanbul'a giderek 15 kişilik bir müfreze oluşturmuştur.¹³⁹

Mustafa Kemal'den aldığı emir üzerine İstanbul'a gelmiş aldığı kağıdı göstererek güvendiği adamlardan Topkapılı Pire Mehmet ve Laz Tahsin ile beraber on beş kişiden oluşan müfrezesini kurmuştur. Hepsini kılık kıyafetini değiştirerek İstanbul'dan trenle İzmit'e gelmişler, kendilerini Erzurum muhaciri olarak tanıtır bulmak için geldiklerini söyleyerek gizlice propaganda faaliyetinde bulunup sayılarını arttırmaya çalışmışlardır. Gülbahçe Köyü eşrafından Murat Ağa'nın yardımlarıyla üyelerinin sayısı 96'ya yükselmiştir. Bahçecik ve Servetiyye yoluyla vardıkları Paşaköyünde karargah kurmuşlar, cephenin komutanı Albay Kara Emin komutasında işgal kuvvetleriyle çarpışmışlardır. Sonrasında Kaynarca mevkilerinde Üsküdarlı Albay

¹³⁷ *Tevhid-i Efkar*, 17.6.1922, s.367-396, s.1.

¹³⁸ Tansel, a.g.e., s.40.

¹³⁹ Çelik, a.g.m., s.141.

Neşet emrinde de savaştıktan sonra çete üyeleri, askeri bakımdan stratejik öneme sahip Fındiktepe'yi işgalcilerden arındırmışlardır.¹⁴⁰

Kısa zamanda yaklaşık beş yüz kişilik bir çete oluşturan Kara Fatma'nın, İzmit'in Yunan işgali altında olması sebebiyle İzmit'te istihbarat faaliyetlerinde bulunmuştur. Kara Fatma'nın istihbarat amacıyla pazarda alışveriş yapması, işgalcilerin dikkatini çekmiştir. Düşman tarafından önce gözlenen Kara Fatma akabinde yakalanmıştır. Günlerce ağır şartlar altında işkenceye maruz kalmışsa da bir gece vakti nöbet tutan askerlerin boşluğundan faydalanıp kaçmıştır.

Kara Fatma'nın müfrezesinin içinde 43'ü kadın olmak üzere ve 700'den fazla çeteci bulunmaktaydı. Bu kadınların 28'i çeşitli vuruşmalarda şehit olmuştur. İsmet İnönü'nün kumandanlığında İnönü savaşlarına iştirak eden Kara Fatma burada yaralanmış, hastaneye kaldırılmıştır. Asker firarilerini engellemek üzere Düzce'ye hareket eden Kara Fatma, ateşli konuşmalar yaparak halkı Milli Mücadele'ye davet etmiş, Milletin moral ve motivasyonunu arttırmıştır. İzmit bölgesinde Yunan kuvvetlerine karşı mücadeleye devam eden Kara Fatma ve müfrezesinin birlikte gösterdiği ve kahramanlıklar diğer birliklere örnek olarak gösterilmiştir.¹⁴¹

Gösterdiği başarılarından dolayı kendisine Çavuşluk rütbesi tevcih edilen Kara Fatma İzmit'in işgal kuvvetlerinden arındırılacağı 28 Haziran 1921'e kadar İzmit'te bulunmuştur. Kocaeli Grup Komutanlığına çektiği 24 Ekim 1921'deki telgrafta: iki yıldan beri çok yorgun bulunduğu için İzmit civarında veya cephe gerisinde kısa bir müddet dinlendirilmek isteğinde bulunmuştur.¹⁴²

İsteği uygun görülen Kara Fatma, Ankara'da Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin (Sosyal hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) organize ettiği Çiçek Bayramı'na iştirak etmiştir. Burada Mustafa Kemal'in kendisine gösterdiği ilgiden ve teğmenliğe nasıl yükseldiğini adigeçen anılarında şöyle anlatmıştır:¹⁴³

"İstiklâl Harbi'nin son taarruzundan evvel, 1338 senesine, Çiçek Bayramı münasebetiyle Ankara'da davetli bulunduğum sırada, davetlilerden başta Atatürk olmak üzere Rus Sefiri Aralof Yoldaş, Meclis Reisi General Kazım Özalp, Van Mebusu Hasan Bey ve hatırlayamadığım hükümet erkanından bazı zevatın muvacehesinde işlemeli güzel bir

¹⁴⁰ Tansel, a.g.e., s.42.

¹⁴¹ Sarıhan, a.g.e., s.292.

¹⁴² Tansel, a.g.e., s.47

¹⁴³ Tansel, a.g.e., s.50.

gümüş sigara tabakası, millî bir menfaat için müzayedeye çıkarılarak Atatürk'ün üzerinde kaldı ve kendisine verdi. Tabakayı eline alarak, bu tabakanın kime hediye edilmek muvafık olacağını heyeti huzuruna sordular; derhal Rus Sefiri, Kara Fatma'ya hediye olunması mütalaasını ileri sürdüler ve bu teklif heyetçe müttefikan, alkışlarla kabul etti; fakat Atatürk, benim çok iyi silah kullandığımı işittiğini ve tesadüfen bu Çiçek Bayrarm'nda, iyi silah kullanan maruf nişancılar arasında bir müsabaka tertip edilmiş bulunduğundan bu müsabakaya katılmamı uygun gördüğünü buyurdular ve başarılı olduğum takdirde, sigara tabakasının bu suretle bana hediye edileceğini emir buyurdular. Ben de yarışmaya katılarak birinciliği kazandığımdan, son derece haz duyarak, hem mezkûr tabakayı bana hediye ettiler ve hem de teğmenlik rütbesiyle taltif ettiler.”

Türkiye’de diplomatlık görevinde bulunmuş Semyon İvanoviç Aralov, anılarında Kara Fatma’dan kahraman bir Türk kadını diyerek övgüyle söz etmiştir. Onun düşmana karşı azim ve zaferinin Rusya kadınlarına da örnek olması gerektiğinden söz etmiştir. Bu yüzden Kara Fatma’yı Rus Elçiliğine davet etmiştir. Kara Fatma’yı orta boylu, zayıfça, ihtiyar ama dinç bir kadın olarak anlatan Aralov, o esnada elçilikte misafir olan meşhur Rus ressam Y.Y. Lansere’den Kara Fatma’nın resmini yapmasını istemiştir. Kara Fatma’nın kabulü üzerine Yevgeni Yevgeneviç de portresini yapmıştır.¹⁴⁴

İzin süresi içinde de önce Trabzon’a sonra da yıllardır görmediği baba ocağı Erzurum’a giden Kara Fatma, Kazım Karabekir Paşa’nın emrine girmiştir. Akabinde hemen tekrardan milis güçlerinin başına dönen Kara Fatma 26 Ağustos 1922’de Büyük Taarruz Meydan Savaşı’nda çetesiyle beraber savaşmıştır.

10 Eylül 1922 tarihinde Bursa’nın kurtuluşuna Kara Fatma da katılmıştır. Adıgeçen zaferden sonra İstiklal Madalyası ve kullandığı silahın kendisine hatıra olarak bırakılması suretiyle mükafatlandırılmıştır. Vatanın düşmandan temizlenmesini müteakip ordudaki görevi bitmiş olup terhis edilmiştir. Üsteğmenlikle lütuflandırılmış ve maaşını Hilal-ı Ahmer’e bırakmıştır.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Semyon İvanoviç Aralov, (1985), *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, Çev. Hasan Ali Ediz, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, s.77-78.

¹⁴⁵ Uyaniker, a.g.m., s.84.

Soyadı kanunundan ile birlikte “SAVAŞIR” soyadını almıştır. Milli Savunma Bakanlığına dilekçe yazan Kara Fatma artık yaşlandığını torunlarına bakamadığını ifade ederek maaş talebinde bulunmuştur.¹⁴⁶

Kara Fatma'nın ekonomik sıkıntılarına çözüm 1954 yılında kesin olarak sağlanmıştır. Kars ve Rize Mebusu Tezer Taşkiran ile İzzet Akçal, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na 2 Şubat 1954'de Milis Subay Kara Fatma'ya vatan hizmeti bakımından aylık bağlanması için önerge vermişlerdir.

Adıgeçen milletvekilleri önergelerini, 17 Şubat 1954'te TBMM'de tartışma olmaksızın kabul edilerek Kara Fatma'nın 6270'nolu yasayla 170 lira maaşa bağlanması uygun görülmüştür.¹⁴⁷

Maaş almaya başlamasından kısa bir süre sonra fenalaşan Kara Fatma Darülacezeye kaldırılmıştır. Adıgeçen 2 Temmuz 1955 tarihinde ölmüştür. Askeri törenle defnedilen kabri İstanbul Kasımpaşa'daki Kulaksız kabristanlığındadır.¹⁴⁸

2.4.2. Binbaşı Ayşe (Altuntaç)

Tasvir-i Efkar Gazetesinden Arif Oruç'un yazısı, Ayşe Hanım hakkında bizlere bilgi vermektedir. 30 Kasım 1919 tarihli bu yazıyı sadeleştirerek yayınlıyoruz:

“Cepheden ayaklarının tozu ile gelmişlerdi. Kahraman efenin yeşil sarmaşıklı karargâhının bahçesinde, kuytu bir mahalde oturuyorduk. Bunlar mücahitlerdi. Emire Aliye Ayşe, Şerife Ali Kübera, Ayşe nâmu diğer Mehmet Çavuş... Efeden sıkıldıkları için bizi yalnızca bırakmasını rica ettim. O hiçbir kuvvete baş eğmeyen kahraman, bir kuzu gibi itaat eden çekildi, gitti. Ve hürmet, iftihar heyecanlarıyla kalbim çarparak, soluk tahtalı bir kanepenin üzerine sıralandık. Bu üç fedakâr Türk kadınının arasında, manevî bir ulviyetin ruhanî tesiriyle kendimden geçiyordum. Zaten, daha Salihli'de işitmiştim. Güneşin yakıcı hararetini taşıyanlar pek çokmuş. Narin omuzlarında hattı harbe cephe ulaştıranlardan kaç tane şehit olmuş, fakat şimdi kendileriyle görüştüğüm zeybek elbiseli Türk kadınları ateş ve kan sahasında birer harika kesilip düşman saflarını hercümerç edenlerdendi. Onlar masum gururlarının çiğnendiğini görmekten ise ölüme, ateşe saldıranlardan bir zümre idi. Anlıyorum ki kalpleri millî ve vatanî hislerle çarpıyordu. Soluk simalarında dalgalanan alçak-gönüllü ve masume, bu saf ve nezih Türk analarının kederli oldukları utanma

¹⁴⁶ Çelik, a.g.m., s.152.

¹⁴⁷ Kazım Öztürk, (2001), *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM 9. Dönem 1950-1954, C.6, TBMM Vakfı Yay., Ankara, s.7388.

¹⁴⁸ Çelik, a.g.m., s.153.

duygusunun açık buhranı idi. Gözleri bize dönük olduğu halde titreyerek anlatıyorlardı. Nasıl çakmak çalmışlar, uzun gecelerin korkunç zulmetleri içinde kayalıklarda nasıl pençeleşmişlerdi!..¹⁴⁹

Kocasını Balkan Harbinde kaybeden Ayşe Hanım oğulları ile birlikte katıldığı Kuva-yı Milliye teşkilatında kahramanca dövüşmüş, büyük oğlu Demirci'deki vuruşmalarda şehit düşmüştür. Ayşe Hanım, Birinci İnönü ve İkinci İnönü vuruşmalarında bulunmuştur. Sakarya Meydan Muharebesi'ne de katılan Ayşe Çavuş'un oğlu bu sırada şehit olmuştur. İzmir'in Yunanlılardan geri alındığı Başkumandanlık Meydan Muharebesi ile Türk Ordusu'nun 9 Eylül 1922'de İzmir'e girdiği sıralarda Ayşe Hanım da en ön saflarda bulunmaktadır.¹⁵⁰

5 Şubat 1922 tarihli Vakit Gazetesi'nden Lütfi Arif'in Ayşe Çavuş ile yaptığı röportaja göre; Sarışın benizli, Tatar çehreli ve 55 yaşlarındadır. Aslen Prizrenli olan Ayşe Çavuş, biri kız beş evlada sahip orta boylu bir kadındır. Yurdun işgale uğramasından dolayı Milli Mücadele'ye katıldığını söylemiştir. Çocuklarını Uşak'a yollayan Ayşe Çavuş yanına büyük oğlunu da alarak Aydın'a doğru yola çıkar. Akşam vakitlerinde Aydın'a varan Ayşe Çavuş, mahalle muhtarının da desteğiyle mahalleliyi örgütler. Orada bulunan erkeklerin, Milli Mücadele'ye destek vermesini, düşmandan kaçmanın onlara yakışmayacağından bahseder. Yanına topladığı 300'den fazla adamla Yunanlılar'a pusu kurarlar. Gediz mevkiğinde olan Hamidiye köprüsünde otomobilli olan 3 Yunan askerini öldürüp otomobillerine el koyarlar. Otomobili kullanamadıklarından dolayı iplerle öküzlere bağlayıp komutanlığa teslim etmişlerdir. Bu başarısından dolayı kendisine, çavuş ünvanı verilmişti.¹⁵¹

Mustafa Kemal ile de görüşen Ayşe Çavuş birkaç gün süreyle Trabzonluların konuğu olmuştur. Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Hacı Ahmet Efendi'nin konuğu olan Ayşe Çavuş, Fatih Kız Okulu'nda kendi onuruna düzenlenen ziyafet ve Darüleytam'da okutulan mevlide katılıp askeri birliklerle görüşmüştür. Trabzon'da bağımsızlık konularındaki konuşmaları ile halkın teveccühünü kazanmıştır. Ayşe Çavuş, daha sonra Kırım'a gitmiştir.¹⁵²

¹⁴⁹ Mustafa Oral, (2017), "Aydın'ın Kadın Efeleri: Binbaşı Ayşe Aliye (Altuntaç)", KSBD, Y. 9, C. 9, *Kadın Özel Sayısı*, s.353-355.

¹⁵⁰ Tansel, a.g.e., s.60.

¹⁵¹ Sarıhan, a.g.e., s.302, 303.

¹⁵² Uyaniker, a.g.t., s.96.

Adı geçenin Batum dönüşü Büyük Taarruza katıldığı ve bu savaşta Binbaşı rütbesine yükseltildiği anlaşılmaktadır.¹⁵³

Savaş yıllarından sonra Ankara'ya gelen Ayşe Hanım, burada bavulunu kaybetmiştir. Bavuluyla beraber evraklarını da kaybeden Ayşe Hanım, kendisinin hizmetlerini bir biçimde duymuş veya görmüş hamiyetli kimselerin delaletiyle 1942'de Merkez Bankası'na odacı olarak yerleştirilip maaş almaya başlamıştır. 1948 itibariyle aylık 65 lira gibi cüzi bir para ile geçiniyordu. Savaş sırasında büyük kahramanlıklar göstermiş, savaşa katılan en yüksek rütbeyi (binbaşı) almış sonraki dönemde hak ettiği ilgiden yoksun Türk kadınları gibi erkek elbisesi ile gezip dolaşan Ayşe Hanım kısa boylu, esmer bir kadındır. Soyadı Kanununun çıkmasıyla beraber "ALTUNTAÇ" soyadını almıştır.¹⁵⁴

2.4.3. Bitlis Defterdarının Eşi

Birinci Dünya Savaşı sırasında imzalanan gizli anlaşmalardan Sykes-Picot'a göre Kilikya, Suriye, Musul, Filistin ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Fransa'ya verilirken Hayfa ve Akka Limanları ile Irak ise İngiltere'ye bırakılıyordu. İngilizler Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. Maddesine dayanarak Maraş'ı 22 Şubat 1922 tarihinde işgal etmişti. Bu işgal süresince nispeten sakin bir dönem geçiren Maraş'ta çok büyük bir kargaşa yaşanmamıştır. Ancak daha sonra Fransa ve İngiltere arasında imzalanan 15 Eylül 1919 tarihli Suriye Antlaşmasına göre İngilizler tarafından Fransızlara bırakılan Maraş, Fransız işgali boyunca büyük olaylara sebep olmuştur.¹⁵⁵

Maraş'ın Fransızlarca işgal edilmesinden kısa bir süre sonra 31 Ekim 1919 tarihinde meydana gelen Sütçü İmam Olayı sonraki çıkacak çatışmaların da adeta habercisi olmuştur. Sütçü İmam Olayının ardından Maraş'ta asayiş ve güvenliği sağlamak için görevlendirilen Fransız Askeri Valisi Andre'nin ilk işi, 27 Kasım 1919'da Maraş'ın ileri gelenlerini Kadir Paşa Konağında bir toplantıya davet etmek olmuştur. Ancak Maraş'ın ileri gelenleri toplantıya katılmamışlardır. Vali Andre aynı günün akşamı Hırlakyanların evinde kendi şerefine verilen ziyafette ev sahibinin kızı Helena'yı dansa kaldırmak istemiş, Helena ise; "Kalesinde *Türk bayrağının*

¹⁵³ Sarihan, a.g.e., s.307

¹⁵⁴ Oral, a.g.m., s.357. Sarihan, a.g.e., s.307 Ayrıca bkz., EK:8

¹⁵⁵ Cengiz Şavklı, (2017), "Maraş'ın Kurtuluş Bayramı Kutlamaları ve Basına Yansımaları (1920-1950)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 61, s. 310.

dalgalandığı bir yerde dans etmeyi sevmem” demiş ve dans teklifini kabul etmemiştir. Bu olaydan hemen sonra Vali Andre, askerlerine, Maraş kalesinde dalgalanan Türk bayrağını indirtmiştir. Türk Bayrağının kaleden inmesinden bir gün sonra Maraş halkının eşraflarından Avukat Mehmet Ali (Kısakürek) Bey, bayrağın olmadığı yerde namaz kılınamayacağını ifade eden bildiriler kaleme alıp şehrin önemli camilerine astırmıştır. Cuma vaktinde namaz kılmak için Ulu Camiye gelen cemaate caminin hocası Rıdvan Hoca : *“Hürriyeti olmayan bir milletin Cuma Namazı kılması caiz değildir”* diyerek halkı harekete geçirmiştir. Maraş halkı Türk Bayrağını alarak kaleye akın etmiş ve Onbaşı Osman Erşan bayrağı kale burçlarına dikmiştir.¹⁵⁶

Milli Mücadele’de adı kaynaklarda geçmeyen ancak Bitlis defterdarının hanımı olarak isim yapmış kahraman Türk kadınının Maraş’ın Kayabaşı Mahallesi’ndeki çatışmada, sekiz düşmanı öldürdüğü, akşam üzeri, erkek elbisesi giyerek İslam mücahitlerine katıldığı bildirilmiştir Sivas Kadınları Anadolu Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti Reisliği Heyeti’ne, Mustafa Kemal imzasıyla gönderilen 3 Şubat, 1920 tarihli yazıda, bu çarpışma hakkında da geniş bilgi verilmiştir:

“Maraş’ın Kayabaşı Mahallesi’nde sakin Bitlis Defterdarı’nın haremî Hanım, İslamlar’ın hun-ı masumunun nahak yere akıtılmasından ve birçok hanmanların söndürülmesinden galeyana gelerek, hanesinden açtığı mazgaldan dindaşlarımızı imha için İslam mahallatına saldıran düşmanlara ateş aşarak, akşama kadar sekiz düşmanı telefe muvaffak olduğu ve akşam üzeri erkek elbisesiyle ve kemal- i cür 'etle muhafaza-i ırz ve can kaygusu ile silaha sarılmış bulunan mücahidin-i İslamiyye sünûfunu iltihakla bi 'l-fi'l müsademata iştirak eylemekte bulunduğu bildirilmiştir.”¹⁵⁷

Ali Fuat Cebesoy da hatıralarında; Maraş kadınlarından ellerinden geleni yaptığından övgüyle bahseder. Buradaki çarpışmanın 15 Şubat 1920’e kadar sürdüğünü, Fransızlar’ın sabah akşam Milli Kuvvetler’in elinde bulunan mahalleleri bombaladıklarını, Ermeni fedailerinin çarşı ve İslam mahallelerinde yangınlar çıkardıklarını söylemiştir. *"Kahraman müfrezelerimizle beraber halk, devamlı bir surette Fransızlar’ın işgalinde olan kilise ve mekteplere hücum ederek bir kısmını ele geçirmiş ve bu esnada iki top ile on kadar mitralyöz almış ve bunları düşman aleyhine*

¹⁵⁶ Şavlıklı, a.g.m., s.311.

¹⁵⁷ Bkz. TİTE Arşivi, 03.02.1336/1920, Kutu No:27, Gömlek No:174, Belge No:174-1. Ayrıca bkz., EK:9

*kullanmışlardır. Maraş kadınları da ellerinden geleni yapıyorlar. Başlarında, Bitlis Defterdan'nın zevcesi vardı" diyor.*¹⁵⁸

2.4.4. Gördesli Makbule

Gördesli Ali Ustazade Abdullah Efendi'nin kızı olan Makbule Hanım, 1921 yılında Usmrumcalı olan Halil Efe ile evlenmiştir. İbrahim Ethem Akıncı'nın anılarında bahsettiği üzere, “Siyah pantolon ve ceket giyer, ayağında daima çizme ve başında da siyah başlık ve yüzü daima örtülü olup yalnız gözleri meydanda bulunur, kısa bir Japon filintası taşır ve düşmandan intikam alınmış güzel bir doru ata biner ve daima müfrezenin arkasında kalırdı.”¹⁵⁹

Gördes işgal altında iken Kocası Halil Efe düşmanla savaşmak için eşi Makbule Hanım ile vedalaşıp evden ayrılır. Çocukluk yaşlarından beri adeta bir erkek gibi yetiştirilen Makbule tıpkı bir erkek gibi yiğitti. Arkadaşları ve çevresi ona asker lakabını takmıştı. Son derece iyi at biner, silahları kullanmakta mahirdi. Birinci Dünya Savaşında önce babası Ali Bey'i akabinde Yemen cephesinde ağabeyi şehit olmuştu. Milli Mücadele'nin başladığı sıralarda Makbule'nin Kocası Halil Efe'de mücadeleye katılır. Küçük yaşlarda ailesini kaybeden Makbule de savaşmaya hazırdır. Kocasını gizlice takip eden Makbule, çalılıkların arasına saklanmıştı. Otların çıkardığı sestten fark edilince Halil Efe onu evine yollamak istemiştir. O ise cepheye gidip düşmanla vuruşmak istediğini söyler. Kocasının ikna olmamasına rağmen Kumandan Kaymakam İbrahim Ethem Bey, ondaki azim ve cesareti görüp kendilerine katılmasına müsaade eder.¹⁶⁰

Makbule Hanım'a Akhisar'ın Sındırgı mevkiilerindeki Çamlıtepe'de bir görev verilmiştir. Burada hasta askerlerin bakımından ve atlardan sorumludur. Simavlı Yusuf Çavuş ve çetesi Yunanlılara bir pusu kurmuşlardır. Çok sayıda kayıp vermelerinden dolayı Makbule Hanım'ın olduğu yöne doğru çekilmişlerdir. Makbule Hanım bu geri çekilişi bir yenilgi olarak görmüş ve çetenin üyelerini kınamıştır. Onların moralini

¹⁵⁸ Cebesoy, a.g.e., s.330.

¹⁵⁹ Tansel, a.g.e., s.78.

¹⁶⁰ <http://www.gordes.bel.tr/SEHITMAKBULEHANIM>, 2018.

yükseltmek ve geri çekilişi önlemek amacıyla silahını alarak en öne atılmıştır. Tam bu sırada kafasına gelen bir mermiyle 17 Mart 1922 tarihinde şehit olmuştur.¹⁶¹

Kocası Halil Efe, Manisa'nın Gördes ve Salihli ilçelerinden sorumlu 12. Akıncı Müfrezesi Komutanıdır. 17 Mayıs 1922'de Yunanlılarla yapılan Selendi Kınık Damları vuruşmalarında şehit olmuştur. Mezarı Yağcı dağının Dedeler-Tavak bölgesindedir.¹⁶²

Makbule Hanım'ın mezarı yıllarca aransa da bulunamamıştır. Bu konu da çalışmalar yapan Balıkesir Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi okutmanı Zekeriya Özdemir'in katkılarıyla Harlak Deresi, Dereçatı civarında bulunmuştur. Manisa Gördes Belediyesi mezar yerini düzenlemiştir.¹⁶³

2.4.5. Asker Saime Hanım

Aslen Kafkas muhacirlerinden olup Edirne'de doğan Münevver Saime Hanım felsefe öğrenimi görmüştür. Okul arkadaşları tarafından tarzından dolayı (allıksız-pudrasız, daima kısa topuklu iskarpin giydiği, ceketinin beline geniş bir kemer takan) Münevver Saime'ye asker lakabı takılmıştı. Okulunu bitirdikten sonra İhtiyat Zabiti Münir Bey ile İstanbul'da evlenmiştir. 22 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgaline tepki olarak Kadıköy'de 20 binden fazla kişi bir araya gelmişti. Hatipler arasında genç Darülfünun öğrencisi Münevver Saime de vardı.

Münevver Saime, işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmasına neden olacak olan konuşmasında aslında her Türk vatandaşının içinden geçenleri yüksek sesle söylediğini ifade ediyordu. Vatanın işgalinin geçici olmadığını, bu işgalin tüm yurda yayılacağı tahmin eden Münevver Saime bu duruma isyan etmeleri gerektiğini haykırıyordu.¹⁶⁴

Kadıköy nutkundan sonra işgal güçlerince tutuklanmış fakat bir yolunu bularak kocası ile beraber Anadolu'ya kaçmıştır. İlk olarak Yozgat'da başlayan isyan hareketinin bastırılması için sevk edilen askeri kıtada görev alan Asker Saime isyan bastırıldıktan sonra İstanbul-Ankara arası askeri istihbarat görevini sağlamak amaçlı vazifelendirilmiştir. İstiklal Savaşı sonrası Maarif Vekaletince muallimlik görevi

¹⁶¹ Tansel, a.g.e., s.80.

¹⁶² İsmail Oğuz ve Nurettin Gülmez, (2016), "Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Bey ve Demirci Akıncılar", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1, s.443.

¹⁶³ <http://gordes.bel.tr/SEHITMAKBULEHANIM>, 2018; Ayrıca bkz., EK:10

¹⁶⁴ Cunbur, a.g.e., s.18.

verilmiş ve Beyoğlu Kız Lisesi'nde görev yapmış, 1951 Haziran ayında vefat etmiştir.¹⁶⁵

Münevver Saime Hanım'ın vefatı üzerine Şukufe Nihal Hanım Kadın Gazetesinde şu yazıyı kaleme almıştır:

“Üç gün evvel toprağa bir büyük insan bıraktık. Onun büyüklüğü; saltanatlı, unvanlı bir hayattan gelmiyor. O, belki ancak dostlarının tanıdığı ismi ile sadece Asker Saime'dir. Onu neden dolayı büyük adına layık gördüğümüzü kimseye anlatmayacak, sezdirmeyecek kadar alçak gönüllü; inandığı şeylere kendisini harcayacak kadar asil ruhlu bir asker Saime!

Başında, İstiklal Madalyası taşıyan, al bayrağa sanlı tabutu için, musalla taşıyan en yüksek bir şeref tahtı! İki ucunda iki vatan çocuğu, iki er, ihtiram vaziyetinde nöbet bekliyor!

Ve ben, gözyaşları içinde arkadaşımın şerefli ölümüne gıptalarla bakarak eski günlere dalıyorum. İstanbul'un işgal günleri. Vatan gökleri korkulu, şüpheli bulutlarla örtülü.

Biz, Darülfünun sıralarındaki gençler; her gün biraz daha kasvetli, biraz daha kasvetli, biraz daha ümitsiz bir duruma giren yurdu kurtarabilmek için çocukça düşüncelere, hayallere, heyecanlara kapılırken; o hepimizden daha kesin, daha reel bir yoldan yürüdü, hepimizden daha mert, cesur bir varlık gösterip aramızdan birden bire kayboldu. Anadolu'ya kaçtı. Milli Mücadeleye karıştı.

Oradan, aydın, zeki, mert bir Türk kızına yaraşır kahramanlıklarla ve bir de yara alarak ayrıldı. Yurdun kurtuluşundan sonra burada, her alanda savaşa devam etti.

Asker Saime'nin kalbi yalnız vatan için değil, bütün muzdarip insanlar için, ayrı ayrı çarpardı. En akla gelmez fedakârlıklarla, her muzdaripin yardımına koşmayı mukaddes bir vazife bilmişti. O, yalnız kendisini, kendi rahatını, saadetini düşünmezdi.

Yıllardan ben, meslek hayatında talebelerine yurt, millet aşkı, heyecanı aşıladı.

Edebiyat dersi, denilebilir ki, onun için, yalnız ve yalnız bu konulardan bahsetmeye yarar bir dersti. Bu vadi de bir defa coştı mu, seller gibi çağlar, lavlar gibi yanardı!

Sevmediği, dost olmadığı insan yoktu. Herkeste bir başka kıymet bulur, hepimizin en küçük değerini göklere çıkarır, fakat kendisi kimseden bir takdir, bir övme beklemezdi.

¹⁶⁵ Şukufe Nihal (1951), *Kadın Gazetesi*, s.223.

Şahsını gözden silmeyi bilecek kadar yüksek, vakur olan bu kadın; yalnız hakkın, hakikatin açıklanması uğrunda kükrer, baş eğmez ve karaktersiz, aşağı ruhlu insanları insafsızca, korkusuzca hırpalardı.

O, gerçekten mert, lekesiz bir Türk kadını, gerçekten kahraman bir askerdir. İç ve dış yapısı ile kuvvetli ve iradeliydi. Lâkin hayatını bitmez tükenmez savaşları, her fani gibi onu da yordu, çökertti.

İsterdik ki fasılasız âşıklarla aydınlatığı talebeleri kendisinden biraz daha nur alsın ve yine isterdik ki, gözlerini hayata kapamadan önce, kısa da olsa bu candan arkadaşımız kısa bir huzur, sükun anı yaşasın. İşte o büyük kadına bu huzur, sükûn anını görmek nasip olmadı.

Son hastalığından büsbütün kurtulmasını beklerken, bir sabah bu kara haberle karşılaştık.

Vatan'm genç kızları, dilerim ki asker Saime'nin yolunda yürüsün; onun kadar mert, asıl birer Türk anası olsunlar. Aziz ruhu, ebedi istirahat yerinde ancak bövlece biraz şad olur.¹⁶⁶

2.4.6. Halide Edip Adıvar

1884 yılında İstanbul'da doğan Halide Edip'in Babası Hazine katibi Mehmed Edip Bey'dir. Annesi Berifem hanımın vefatı ile babasının bir kaç defa evlenmesi yüzünden, çoğu zaman, anneannesinin evinde yaşar. 1893'de Amerikan Koleji'ne başlar. Bir süre sonra kolej eğitimine ara verir. Bu sırada Kur'an, Farsça eğitimi ve musiki dersleri alıp, İngiliz mürebbiyeden İngilizce, bir İtalyan sahne sanatçısından da musiki dersleri öğrenir. Ara verdiği kolej eğitime 1899'da tekrardan devam eder. Hocası Rıza Tevfik sayesinde halk edebiyatına özel bir ilgi duyar. Dönemin meşhur matematikçisi Salih Zeki'den matematik dersi alır. Gördüğü iyi eğitim onun karakterinin ve zihin yapısının oluşmasını sağlayacak, karşılaştığı yabancı kültürlerle kendi öz kültürün mukayeselerini yapacaktır. Amerikan Koleji'nden mezun olan Halide Edip ile Salih Zeki Bey 1901 senesinde evlenirler. Bu evliliğinden oğulları Hasan Hikmetullah Togo ve Ayetullah dünyaya gelir.¹⁶⁷

31 Mart Ayaklanması olduğunda kendi adının da kara listede olduğunu haber alan Halide Edip, babasının isteğiyle önce Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi'ne, daha

¹⁶⁶ Şukufe Nihal, (1951), *Kadın Gazetesi*, s.223

¹⁶⁷ Şerif Aktaş, (2013), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 20, Ankara, s. 1-2.

sonra da Amerikan Kolejine sığır. Fakat tehlikenin geçmemesi üzerine ailesi ve Amerikalı dostlarının yardımlarıyla çocukları ile beraber Mısır'a gider. Bir kaç hafta kadar Mısır'da kalan Halide Edip, İngiltere'de bulunan arkadaşı Isabel Fry'ın daveti üzerine Londra'ya gider. 1909 yılının Ekim ayında tekrar İstanbul'a döner. 1910-1912 yılları Halide Edip Türkçülerle temasa geçtiği dönemdir. Yeni Turan adlı ideolojik romanını Ziya Gökalp'in ve Türkçülerin tesiriyle yazar. Fazlıpaşa'daki evinde Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve devrin diğer aydınları ile görüşmekte Gökalp'e hayranlık duymakla birlikte, siyasi görüş bakımından Gökalp'ten ayrıldığını belirtir. *“İnanıyordum ve İnaniyorum ki, Türkiye’de Milliyetçilik kültürel ve o zamanlar düşündüğümüz gibi Rusya’daki Türkleri bizimle siyasi bakımdan birleştirmeye imkan yoktur diyerek kendi düşüncesini ortaya koyar.”* Türk Ocağı Cemiyeti 20 Haziran 1327 (3 Temmuz 1911) de fiilen, 9 Mart 1328 (22 Mart 1912) de resmen kurulur. 1918'de teşkil edilen hars ve ilim heyeti azaları arasında Halide Edip' de yer almıştır. Bu dönemlerde, 1913'te kurulan İkinci Yurdçular Derneği de, Türklüğe büyük hizmetleri olmuş kişilere 'bir ulu ad' vermeyi kararlaştırmış olduğundan Halide Edip'in Cenevre Türk Yurdu'na yazdığı Türk kadınları hakkındaki mektup üzerine Halide Edip'e *“Türklerin Ulu Anası”* ünvanını verir. 1912 Balkan Savaşı sırasında Halide Edip Teali Nisvan Cemiyeti'nde yardım ve hastabakıcı kolunun düzenlenmesiyle iştigal eder. Bu cemiyetin kurduğu hastanede hemşirelik yapıp hastalara yardım eder.¹⁶⁸

1911'de Kocası Salih Zeki'nin ayrılmak istemesi üzerine boşanan Halide Hanım, 1917'de Suriye'ye gitti. Orada iken aha önceden okuldan tanıdığı ve aile doktorluklarını da yapmış olan Dr. Adnan Adıvar ile, 29 Nisan 1917'de evlenirler. 1919'da İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde Garp Edebiyatı müderrisi olmuştur.

Halide Edip, Mondros Mütarekesinin ağır şartlarından dolayı mütarekeyi olumlu karşılamamış ve Mütarekeyi Türkiye'nin ölüm kalım mücadelesinin bir mukaddemesi olarak görmektedir. *“Bu mütareke imparatorluğun maddi ve manevi esasen çökmekte olan hayatına son vermişti. Şartlar çok ağırdı fakat Türkler, ne kadar acı olursa olsun realitelere göz yummayacak bir millettir.”* İtilaf Devletlerinin Türkiye'ye karşı takındıkları tavrı ise aç bir kurt gibi tanımlayıp hedeflerinin

¹⁶⁸ Hacı Murat Arabacı, (2007), “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında Halide Edib Adıvar'ın Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 19, Kütahya, s.272.

Türkiye'nin zenginliklerini ele geçirme olduğunu vurgulamıştır. Halide Hanım Amerika Başkanı Wilson'un on dört maddelik ilkelerini ise bir ümit ışığı olarak değerlendirmiştir.¹⁶⁹

Birinci Dünya Savaşından sonra, 1908'den beri iç ve dış mücadelelerle en fazla ıstırap çekmiş olan Türk Milleti'nin ruhen ayakta olduğunu, çektiği meşakkatlerden dolayı sulhü fedakarlık mukabilinde elde etmek istediğini düşünen Halide Edip, Wilson Prensiplerine ümit bağlayanların teşkilatlanması gerektiğini belirtmiştir. 1918 Aralık ayında Wilson Prensipleri Cemiyeti bir grup aydın tarafından kurulur. Paris'te bulunan Amerikan Başkanı Wilson'a gönderilmek üzere bir beyanname hazırlarlar. Amerika'nın Türkiye'ye ekonomik alanda mütehassıs ve müşavirler göndererek kalkınmasına, yeni bir rejim ve reformlar yapılmasında yardımcı olunmasını talep ederler.¹⁷⁰

Halide Hanım bu dönemde İstanbul'da kurulan Karakol Cemiyeti ile irtibat halinde bulunmuş Talat Paşa'ya en yakın adamlardan Cavid Bey ile Karakol Cemiyeti arasında kuryelik vazifesi yapmıştır.¹⁷¹

Öğrenim süresince Amerikan eğitimi almış olan Halide Hanım, Milli Mücadele'den önce Paris Barış Antlaşması'nın imzalandığı yıllarda sıkı bir Amerikan mandası taraftarıydı. Lakin Mustafa Kemal Paşa'ya olan inancı onun Milli Mücadele fikrini benimsemesinde etkili olmuş, 12 Ocak 1920 yılında Halide Hanım Vakit Gazetesinde "*Yarınki Türkiye*" adıyla bir makale yayınlarak Mustafa Kemal Paşa'ya olan desteğini açıklamıştır. Bu yazının ilginç noktalarından biri de yeni bir devlet kurulması beklentisidir. Halide Hanım bu dönemde büyük ihtimalle Mustafa Kemal Paşa ile ülküyü paylaşıyordu. Bu zamana kadar Amerikan Mandasını da Türkiye'nin yönetim seçeneklerinden birisi olarak gören Halide Edip, Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele ve tam bağımsızlık düşüncesine tamamen inanmış olabilir.¹⁷²

Kendi anılarında da Mustafa Kemal Paşa'dan övgüyle söz eden Halide Edip Çanakkale'de kahramanca düşmanı yendiğinden ve son derece zeki bir insan

¹⁶⁹ Halide Edip Adıvar, (2014), *Türkiye'de Şark Garp ve Amerikan Tesirleri*, Can Yayınları, İstanbul, s.5vd

¹⁷⁰ Adıvar, a.g.e., s.5vd.

¹⁷¹ Emel Akal, (2012), *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki ve Bolşevizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.10vd

¹⁷² Nergiz Uludağ, (2017), "Milli Mücadele Döneminde Rıza Mühendisliği Halide Edib Adıvar", Yüksek Lisans Tezi, *Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.60.

olduğundan övgüyle söz etmiştir. Sağlam karakterinden ve karizmasından bahsettikten sonra Onu Türk Milletinin bir kurtarıcısı olarak görmüştür.¹⁷³

O'na göre İzmir'in işgali halkın tahammül sınırlarını zorlamış ve sabrını taşırmıştı. Milli Mücadeleyi kutsal bir delilik diye nitelendiren ve bu deliliğin bir parçası olduğunu belirten Halide Edip 17 Mayıs 1919'da Üsküdar Kız kolejinde her milletin temsilcisinin olduğu bir eğitim konferansında konuşacaktır.¹⁷⁴

İzmir'in işgali Türk Ocakları tarafından da protesto edilir. Bu amaçla Fatih Parkı'ndaki ve Sultanahmet Meydanında mitingler tertip edilir. Sayıları yüzbinleri aşan muazzam kalabalıklara hitap edenler arasında Halide Edip'de bulunmaktadır. Adıgeçen bu konuşmasında diyerek Türk Milletinin esarete boyun eğmeyeceğini haykırıyordu.¹⁷⁵

Halide Edip, İstanbul'daki İtilaf devletlerinin siyasi hareketlerin artması üzerine Anadolu'ya geçmeye karar verir. 10 Mart 1920 günü İstanbul'da bulunan İzmir Müdafaa Cemiyetine giden Halide Hanım, orada bir telgraf görür. Bir Amerikan acentesinden gelen bu telgrafta, İstanbul'da olası bir deniz hareketinden bahsedilip İstanbul'a asker çıkartılacağı ve İngilizlerin hükümeti devireceğinden söz edilmekteydi. Halide Edip, telgrafi okuduktan sonra, çocuklarını yatılı okula yerleştirip akabinde Anadolu'da başlayan Milli Harekete katılmak üzere yollara düşecektir.¹⁷⁶ Anadolu Ajansı'nın kurulmasına ön ayak olduktan sonra Halide Hanım cephe gerisinde çalışan kadınların arasına girmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne katılan Halide Hanım burada hasta ve yaralıların tedavisine yardımcı olmuş bir süre gönüllü hemşirelik yapmıştır.¹⁷⁷

Halide Edip, Kütahya-Eskişehir vuruşmalarından sonra Eskişehir'in kuzeyine kadar çekilmek zorunda kalan Türk Ordusun durumunun vehametini kavramış hem asker sayısı bakımından hem de mühimmat bakımından yetersiz olan düzenli ordunun savaşı kaybedeceğinin düşünüldüğü bu günlerde, Halide Edip, Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup yazarak orduda görev almak istediğini belirtmiştir. Halide Edip'in cesaret ve

¹⁷³ Halide Edip Adivar, (2007), *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Can Yayınları, İstanbul, s.25

¹⁷⁴ Halide Edip Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, s.33.

¹⁷⁵ Şerif Aktaş, (2013), "Halide Edip Adivar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, s.3.

¹⁷⁶ Arabacı, a.g.m., s.306.

¹⁷⁷ Uludağ, a.g.m., s. 61-63.

kararlılığı sadece birçok kadına öncülük etmiş olup aynı zamanda Anadolu halkının moral ve motivasyonunu arttırmıştır.¹⁷⁸

İsmet Paşa tarafından Ordunun Birinci Şubesine memur edilen Halide Edip Binbaşı Kemal Bey'in emrinde göreve başlar.¹⁷⁹

Garp Cephesi Erkan-ı Harbiye Reisi Asım Paşa tarafından Onbaşı rütbesi tevcih edilen Halide Edip için cephe komutanı İsmet İnönü şunları demektedir:

“Halide Edip, kumanda ettiğim ordunun en mut'i askerlerinden biridir. Kendisine vazife verdiğimiz zaman, diğer herhangi bir neferden farkı olacağını hiçbir defa düşünmedik. İfa ettiği vazifeleri tam ve mükemmel bir surette başarabileceğini tabii gördük. Muharebelerin normal hayatı intizamsızlığa uğratan, fikren ve asap itibariyle çok tahammül isteyen safhalarında, kendisinde bariz bir kuvvet ve metanete tesadüf ettik. Sonra muharebe meydanlarında birçok tetkiklere memur ettim ki, bu hususta fikir ve malûmat itibariyle yüksek bir seviyeye ihtiyaç olduğu kadar, gece gündüz at sırtında dolaşmak, yetersiz barınma ve sağlık şartları içinde yaşamak gerekiyordu. Halide Hanım bütün güçlüklerle her nefer gibi tahammül etmiştir. Velhasıl çok hizmet etmiş, kıymetli askerlerimden biridir.”¹⁸⁰

Kocası Dr. Adnan'ın 16 Aralık 1922'de Dış işleri Bakanlığında İstanbul temsilcisi görevi ile vazifelenmesiyle İstanbul'a dönen Halide Edip, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın İsmet İnönü hükümetince kapatılmasının ardından Mustafa Kemal ile kırınglıklarından dolayı eşiyle 1924 İngiltere akabinde Fransa'ya giderler. Daha sonra Hindistan ve Amerika'ya giden Halide Edip buralarda konuk profesörlük yapmıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra 1939'da ülkesine dönen Halide Edip İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde İngiliz Edebiyatı Profesörü olarak görevlendirilir.¹⁸¹ 1950'de İzmir'den milletvekili seçilen Halide Edip 5.1.1954'de görevinden ayrılır. Bir sene sonra eşini kaybeden Halide Edip, tekrardan Üniversite'ye döner. Son zamanlarını hastalıkla uğraşarak geçirir. 9 Ocak 1964'de vefat eden Halide Edip'in cenazesi Merkezefendi Mezarlığı'na defnedilir.¹⁸²

¹⁷⁸ Uludağ, a.g.m., s.64.

¹⁷⁹ Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, s. 216-221.

¹⁸⁰ Uyaniker, a.g.m., s.122.

¹⁸¹ Bkz., EK:11

¹⁸² Aktaş, a.g.m., s.5. Ayrıca Halide Edip Adivar'ın nüfus kayıt örneği için bkz., EK:32

2.4.7. Küçük Nezahet

Çok erken yaşta annesini kaybeden Nezahet başka kimsesi olmadığından babası 70'inci Alay Kumandanı Hafız Halit Paşa tarafından cephelerde büyümüştür. Küçük Nezahet, at binmeyi, silah tutmayı buralarda öğrenip adeta 70. Alay'ın simgesi olur.

Gediz Taaruzunun başarısızlığa uğraması üzerine Alaydan bazı askerlerin firar etmek için hazırlandığını gören Nezahet Hanım: “*Ben babamın yanına ölmeye gidiyorum, siz nereye gidiyorsunuz?*”, diyerek askerin yüzüne haykırınca askerler kaçmaktan vazgeçmiş her ne kadar Gediz Muharebesi kaybedilse de Yunanlıların Anadolu içlerine ileri harekatı geciktirilmiştir. Küçük Nezahet Hanım, bu başarısı üzerine onbaşı yapılmıştır.¹⁸³

Ne zaman bir erin zor durumda olduğunu görse yardımına koşup “*Haydi beraber çarpışalım*” diyen Nezahet Hanım babasına da cephelerde olmaktan onur duyduğunu söyleyip, babasının da ölmesiyle yetim kalmayacağını kendisine milletin bakacağını söylemektedir. Bu cefakar tavrından dolayı askerler onu Fransız Ulusal kahramanı olan Jeanne D’Arc’a benzetip, “Türk Jandarkı” lakabını takmışlardır.¹⁸⁴

Alay Komutanı olan babası Halid Paşa ile beraber Geyve Vuruşmasına, 1. ve 2. İnönü Muharebeleri ile Sakarya Meydan Savaşına katılan Nezahet Hanım, Mustafa Kemal Paşa’nın Alayı ziyareti sırasında Paşa ile karşılaşmıştır.

30 Ocak 1921 tarihinde Bursa mebusu Operatör Emin Bey, TBMM’ye, Nezahet Hanım ile hakkında şöyle bir önerge verir:

“TBMM Riyaseti Celilesine;

*İnönü Meydan muharebelerinde bilfiil müsademata (çarpışmalara) iştirak ve hatta zabitanı teşçi eden (subayları şevke getiren) 70. Alay Kumandanı Hafız Halid Bey’in kerimesi (kızı) on iki yaşlarındaki Nezahet Hanım’a ilk İstiklâl Madalyası’nın itasını (verilmesini) teklif ve vaki teklifin Hey’et-i Umûmiye’nin tasdikine arz edilmesini rica ederim.”*¹⁸⁵

¹⁸³ Uyanıker, a.g.m., s.108.

¹⁸⁴ Sarıhan, a.g.e., s.320.

¹⁸⁵ Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:1, C.7, İçtima Senesi:1, 30.01.1337/1921, 140. İçtima, TBMM Matbaası, 2.Basım, Ankara, 1944, s.440.

İzmit mebusu Namık Bey kıymetli addedilen İstiklal Madalyasını, Yunan madalyasına benzetmemek için küçük yaşta bir çocuğa verilmemesini, bunun yerine bir armağan verilmesini önerir. Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey'in de bir paşa hanım görmek istediğinden dolayı adı geçene mirimiran (tuğgenereal) rütbesi tevcihini önerir.¹⁸⁶

Zaferden sonra Nezahet Hanım babasıyla ile beraber İstanbul'a yerleşir. Kumkapı'da açılan Jan Dark Enstitüsü'ne verilir. Ancak eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalır. Yüzbaşı Rıfat Bey ile 1931 yılında evlenir. Kocasının görevi nedeniyle Tokat, Amasya, Bursa, Ankara ve İstanbul'da yaşayan Nezahet Hanım'ın, 1930'da İnci ve 1945'te ise Oya isimlerin de 2 kız çocuğu olur. 1936 yılında yarım kalan eğitimini evli olmasına rağmen Ankara'da İsmet İnönü Kız Enstitüsü'n'de tamamlar. Soyadı kanunu ile "BAYSEL" soyadını alır.

65 sene sonra bir gazetecinin, konuyu gündeme taşımasıyla, dönemin TBMM Başkanı Necmettin Karaduman tarafından Nezahet Hanım'a bir takdir beratı verilir. Nezahet Hanım, 6 Temmuz 1986'da Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen törende onur plaketi alır. 6 sene sonra da 84 yaşında vefat eder. Mezarı, Karacaahmet Mezarlığı'nda kocası emekli Albay Rıfat Baysel'in yanındadır.¹⁸⁷

2.4.8. Fatma Karadeniz

Denizli Sarayköy İlçesi Sığma Kasabası halkından Hacı İsmailoğlu' nun hac görevini ifa etmek sebebiyle gittiği Arabistan'dan 13 yaşlarında köle olarak getirdiği, Fatma kız, Sığma Kasabası Çaybaşı Mahallesine yerleşmiş 1887 yılında evlendiği Mehmet Efendi'den 2 kızı (*Fadim Karadeniz, Feriştah Kılıç*) ve bir oğlu (*Yusuf*) olmuştur. Kocası Mehmet efendinin 1932 yılında vefat etmesi üzerine 2.inci evliliğini aynı kasabadan Durmuş efendi ile yapmıştır.¹⁸⁸

1.70 cm boyunda, esmer, güler yüzlü, bazen sakin ve bazen öfkeli, zeki ve cesur, bir kişiliğe sahip olan Fatma Kız, halk arasında "Galek" lakabı ile anılırdı. 25 Temmuz 1919 tarihinde İngiltere Akdeniz filo komutanı Galtrop'un emriyle Sarayköy

¹⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, C.7, İctima Senesi:1, 30.01.1337/1921, 140. İctima, TBMM Matbaası, 2.Basım, Ankara 1944, s.440-441. ; Mısıroğlu, a.g.e., s. 113-114.

¹⁸⁷ Uyaniker, a.g.t., s. 111-113. Ayrıca Nüfus cüzdanı sureti için bkz., EK:24

¹⁸⁸ Şükrü Tekin Kaptan, (2004), *Kurtuluş Savaşında Denizli'li Önderler*, Bilal Ofset Matbacılık, Denizli, s.152. Ayrıca Nüfus Kayıt Örneği İçin bkz., EK:31

İstasyonuna gelen bir İngiliz heyetinin, yolunu kesip, “*Gelecekleri varsa görecekləri de vardır*” demiş ve silahıyla askerlerin üstüne yürümüştür.¹⁸⁹

Daha sonra İstikal Mücadelesinde aktif olarak rol alan Galek’li Fatma cephelerdeki asker ve gönüllülere erzak, palan, semer, çuval, ot, saman, arpa nal gibi hayvan malzeme ve yiyeceklerini, çorap, eldiven, tüfek, cephe, yiyecek maddeleri toplayıp, cephelerin takviyesinde görev almıştır. Zaferden sonra düğün evlerinde aşçılık yaparak ve köyündeki bahçesinde sebze yetiştirerek geçimi sağlayan Fatma Karadeniz, evlâtlarının vefatından sonra yalnız kaldı. 1964 yılında köyünde vefat etmiş olup kabri Sığma Kasabasıdır.¹⁹⁰

2.4.9. Gül Hanım

Milli Mücadele’ye büyük katkıları olmuş bizzat cephede savaşmış ancak haklarında fazla bilgi bulunmayan birçok kadın kahraman da olmuştur. Bunlardan birisi Gül Hanım’dır.

Halide Edip, eserinde Gül Hanım’dan şöyle bahsetmektedir: Atıyla gezinirken Halide Hanım’ın atı şaha kalkmıştır. Önünde üç atlı asker gitmektedir. Birisinin kafasında garip beyaz bir örtü sarıdır. Ağzı ve burnu kapalı, gözüne siyah gözlük takmıştır. Adı Gül Hanım’dır. Rüyasında Hz. Ali kendisine orduya katılmasını tembihlemiş, o da rüyanın etkisiyle Erzincan’da evini terk ederek oğlu ile beraber Yunanlılarla savaşmak üzere Batı Cephesine gitmiştir. Gül Hanım, Halide Edip’e rüyasını anlatmıştır. Eğer kendi savaşa girse Yunanlıların hemen yenileceğine inanmaktadır.¹⁹¹

Halide Edip, İsmet Paşa’dan Gül Hanım’ı cepheye göndermesi için ricacı olmuştur. İsmet Paşa, Gül Hanım’ın garip kıyafetlerinden dolayı hastanede veya Yunan mezalimlerini inceleme işlerinde kullanmasını istemiştir. Verilen vazifeden memnun olmayan Gül Hanım cephede olmak istediğini söylemiştir. Halide Edip sözlerine şöyle devam eder: “*Bir ay sonra sanki ben sorumluyum gibi, Genelkurmay Başkanı kadının köyü altüst ettiğini, köylülerin neleri varsa askerlere vermesi ve rüyalarıyla halkı korkuttuğunu sitemle karışık bildirmiştir.*”

¹⁸⁹ Kaptan, a.g.e., s.152.

¹⁹⁰ Kaptan, a.g.e., s.152.

¹⁹¹ Halide Edip Adıvar, *Türk’ün Ateşle İmtihanı*, s.218-219.

Kemalettin Sami Paşa da Gül Hanım hakkında şunları söylemektedir: Gül Hanım Büyük Taarruz öncesi cepheye gelmiş ve “*Eğer vatanı kurtarmadan gelerseniz, kadın olarak size lanet edeceğiz*” demiştir. Gül Hanım, Büyük Taarruz Savaşı’ndan hemen önce birlikleri gezmiş ve askere tek tek galibiyet yemini ettirmiştir.¹⁹²

2.4.10. Süreyya Sülün Hanım

Diğer bir kahraman Türk kadını da Süreyya Sülün Hanım’dır. Van’da doğan Süreyya Hanım’ın babası şehit olmuş, kasabaları düşman mezalimine uğramıştır. Süreyya Sülün Hanım ve üç kardeşinin de olduğu 500 kişilik bir birlik düşmana karşı kasabalarını savunmaya karar vermişlerdir. Murat Irmağı boylarında ve Iğdır civarında düşmanla kahramanca çarpışan bu çete içerisindeki Süreyya Hanım da, kahramanca savaşmış yiğit bir Türk kadını olduğunu ispatlamıştır. Daha sonra Karaköse’de Ziverbey Taburu’na iltihak etmiş. Burada savaşlara katılmıştır. Yaralanarak Erzurum’a dönmüştür.¹⁹³

2.4.11. Nazife Kadın

Şehit olmuş kahraman kadınlarımızdan birisi de Bigadiç Yukarıdevrek köyünden Nazife Kadın’dır. Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Akıncı’nın anlattığına göre 6 Mart 1922 tarihinde Bigadiç’in Bozyük köyündeki vuruşmadan sonra Halil Efe, müfrezesini güneye göndermiş, Yukarı Devrek’teki Ulus Dağı eteğinde karargahını kurmuşlardır. O çevrede pek çok düşman olmasına rağmen Kavakönlü Köyünden Molla Nasbi adındaki çocuğun yerlerinin düşman tarafından öğrenildiğini söylemesiyle gece yarısı bölgeden çekilmişlerdir. Sonradan bunu öğrenen düşman Molla Nasbi ve birkaç kadını etmişlerdir. Yunan askerleri Nazife Kadın’dan müfrezeler hakkında bildiklerini anlatmasını istemiştir. Müfrezelere yiyecek götürdüğünden dolayı yerlerini bilmesine rağmen konuşmamıştır. Yunan askerlerinin türlü eziyetlerine karşı gene de hiçbir şey söylememiştir. Nazife Kadın Yunan askerlerine “*Bilsem de söylemeyeceğim*” diye cevap vermesiyle Yunanlılar, Nazife Kadını diri olarak fırında yakarak şehit etmişlerdir.¹⁹⁴

¹⁹² *Renin*, 03.11.1338/1922, S.21, s.3. Sarıhan, a.g.e., s.313 ; Uyanıker, a.g.t., s.126

¹⁹³ Aynur Mısıroğlu, a.g.e., ss. 79-81; Uyanıker, a.g.t., s.127.

¹⁹⁴ Tansel, a.g.e., s.78; İbrahim Ethem Akıncı, (1978), *Demirci Akıncıları*, TTK Basımevi, Ankara, s.196.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE'DE ÇUKUROVA VE ÇUKUROVALI KADINLAR

3.1. BÖLGENİN TARİHÇESİ

Jeostratejik önemi nedeniyle her zaman büyük devletlerin ilgi alanında olan ve birçok devletin işgaline maruz kalmış olan Kilikya-Çukurova diye adlandırdığımız bölge Anadolu'nun güney, güney doğu kesiminde, Doğu Akdeniz sahili ve sahilin hinterlandını içeren geniş bir arazidir. Çukurova genel olarak Osmaniye'den Silifke'ye kadar uzanmakta olup, Bölge üç tarafı yüksek dağlar ile güney tarafı ise Akdeniz'le çevrelenmiş müstahkem bir sahadır. Toros Dağları Çukurova'nın kuzey taraflarını çevrelemekte, Doğu taraflarını ise Gavur Dağlarıyla çevrilidir.¹⁹⁵

Bölge'nin başlıca su kaynakları olan Seyhan Nehri, Ceyhan Nehri ve Tarsus Çayı Silifke'den geçerek Akdeniz'e dökülen Göksu Nehri'nin taşımış olduğu alüvyonlar Çukurova'nın stratejik konumunun artmasında Toros Geçitlerinin de önemi büyüktür. Bunlar Gülek, Sertavul, Çakıt ve Horoz geçitleridir. Yörede Sümer ve Akadların başlattığı ticaret Fenikeliler ile devam etmiştir. Bölgedeki kereste, demir, gümüş, kurşun ve krom madenleri daha ilkçağlardan itibaren Asurlu tüccarların ilgisini çekmiştir.¹⁹⁶

İlkçağlardan itibaren dört önemli şehrin ismi geçmektedir. Bunlar: Adana, Misis, Karataş ve Mallos'dur. Kayseri Kültepe'deki Asurlu tüccarlardan kalma M.Ö. 1950-1850 yılları arasındaki ticari belgelerden elde ettiğimiz bilgilere göre yörenin adı Kizzuwatna olarak geçmekte, çok eski bir tarihe sahip bir Adaniya şehrinin varlığından söz edilmektedir.¹⁹⁷

Hitit Devleti'nin M.Ö. 1191 – 1189 tarihlerinde batı taraflarından bölgeye gelen kavimlerin istilalarıyla dağılması ile bölgede çok sayıda krallıklar kurulmuştur. Asur Medeniyeti, İranlılar, Makedonyalılar, Selokidler, Roma Devlet'i, Kue ve Klikya Krallığı, bölgeye hakim olmuşlardır. Özellikle Roma İmparatorluğu zamanında Çukurova'da çok sayıda köprü, yol ve sulama kanalları inşa edilmiştir. Roma İmparatorluğunun yıkılmasının akabinde sırasıyla: Bizans, Araplar, Ermeniler, Memlükler, Ramazanoğulları beyliği Çukurova'ya egemen olmuştur.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Abdurrahman Kütük, (2013), "Kurtuluş Savaşı'nda Yukarı Çukurova", Yüksek Lisans Tezi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, s.1.

¹⁹⁶ Kemal Çelik, (1999), *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.2

¹⁹⁷ Kasım Ener, (1961), *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, Berksoy Matbaası, İstanbul, ss.13-17.

¹⁹⁸ <http://www.adana.gov.tr/tarih>, 2018.

Memlûkler ve Osmanlılar arasında uzun süre denge siyasetini koruyan Ramazanoğulları Beyliği 1516 yılında Yavuz Selim döneminde Osmanlı topraklarına bağlanmıştır. Artık bölgenin hakimi Osmanlı Devleti'dir. 1608- 1833 yılları arasında müteselimlik ile idare edilen Adana, 1867'de Vilayet haline getirilmiş olup Adana, Kozan, Cebel-i Bereket (Osmaniye) ve Mersin Sancakları oluşturulmuştur.¹⁹⁹ Bölgenin nüfusu hakkındaki ilk bilgileri Ahmet Cevdet Paşa'nın Tezakir adlı eserinden öğrenmekteyiz. Adıgeçen kaynağa göre Çukurova ve çevresinin 1864-1865 yılları arası nüfusu 121.926 kişidir. 1900 yılında Adana ve çevresini gezen Dr. Schaffer, Adana kentinin nüfusunu 45.000 kişi olarak belirtmiştir.²⁰⁰

Günümüzde Çukurova bölgesinde Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş ve Mersin vilayetleri yer almaktadır.

3.2. MİLLÎ MÜCADELE'DE ÇUKUROVA

Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği sıralarda İngiltere ve Fransa'nın gizlice imzaladığı Sykes-Picot Antlaşması, savaş bittikten sonra Fransa ile İngiltere arasında sorun yaratmıştı. Adıgeçen antlaşmaya göre İngiltere, Irak (Musul Hariç) ve Filistin çevresini, Fransa ise Suriye ve Anadolu'nu güneyini alacaktı. Petrolün bulunduğu Musul ve çevresini alamayan İngiltere verimli toprakların olduğu Çukurova'yı da Fransa'ya kaptırmıştı. Mondros Ateşkesi imzalandıktan sonra İngilizler Musul'u ele geçirmek için Fransızların işgal bölgesinde olan Suriye, İskenderun, Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal etmişlerdir.²⁰¹

Fransızlar bölgedeki çıkarlarını korumak istediğinden iki taraf arasında görüşmeler yapılmıştır. Clemanceu ile Lloyd George tarafından 15 Eylül 1919'da Suriye İtilafnamesi imzalanmıştır. Antlaşmaya göre, İngiltere'nin işgal ettiği yerlerden çekilip bölgeyi Fransızlara bırakması kararlaştırılmıştı. Fransızların yaptıkları işgallerin olumsuzlukları ve Fransız ordusunda yer alan Ermeni askerlerin saldırgan tavırları çatışmaların alevlenmesine ve yayılmasına neden olacaktır.²⁰²

¹⁹⁹ Çelik, a.g.e, s.7.

²⁰⁰ Hamdi Kara, (1989), "Cumhuriyet'e Kadar Çukurova Nüfusu", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S:1, s.120.

²⁰¹ Ramazan Erhan Güllü, (2017), *Millî Mücadele'de Güney Cephesinde Kılıç Ali Bey'in Faaliyetleri*, GAUN JSS, s.491

²⁰² Ramazan Erhan Güllü, s. gös. yer.

Fransa'nın Çukurova'da Ermenilere devlet kurma sözü vermeleri Ermenilerin kışkırtıcı faaliyetlerinin artmasına sebep olmuştur. Fransızlar, bölgede tampon görevi yapacak bir Ermenistan sayesinde hakimiyetleri alanındaki Suriye'nin güvenliğini sağlayacaktı.²⁰³

Ermeni zulüm ve vahşetinin başlamasıyla bölgede hakim konumda olan Türk halkı birden topraklarını terkedilmeye mecbur bırakılmıştır. Halkın işgallere karşı koyması yöredeki milli mukavemetin temelini oluşturmuştur. Önceleri bireysel daha sonra toplumsal harekete dönüşen bu “*Çete Harbi*” bölgede direnç kaynağı olmuştur. Milli direnişlerin sonucunda Orta Toros geçitlerinde: Hackırı ve Belemelik Çarpışmaları, Kavaklıhan Savaşları ve Osmaniye’de; Bahçe ve Haruniye’de (Düziçi) yapılan vuruşmalar ve Mamure Baskını adıyla önemli muharebeler cereyan etmiştir.²⁰⁴

Çukurova’daki halkın yoğun direnişi ile karşılaşan Fransızlar 29/30 Mayıs 1920’de 20 günlük ateşkes imzalamışlarsa da 2 Haziran’da Fransız işgal kuvvetleri yaklaşık 15 bin Ermeni’yi Adana’dan Kozan’a nakletmişlerdir. Karboğazı’nda Mesnil Taburunun Türkler tarafından esir alınması üzerine, Fransızlar 12 Haziran’da Kahyaoğlu çiftliğinde 80’e yakın Türk’ün 15 Haziran’da Camili ve Dedepınarı köylerinde 225’ten fazla Türk’ün Ermeniler tarafından katledilmesine seyirci kalmışlardır.²⁰⁵

10 Temmuz 1920 günü Abidinpaşa caddesinde geceden silahlanmış Ermeniler “*yaşasın büyük Ermenistan*” naraları atmakta şehre dehşet saçmaktadırlar. Bu arada Türklere ait dükkanlar yağmalanmıştır. Türklere “*Daha ne duruyorsunuz? Büyük devletler tarafından burası bize verildi, burası artık Ermenistan, bugün bizim bayramımız*” diyen Ermeniler şehirde bir talan hareketi başlatmıştır. Bu panik havasında herkes kaçıyor, kadınlar evlerinden kaçarken çamaşırlarını dahi alamadan sokağa fırlıyorlardı. Annesini babasını kaybetmiş çocukların sesi duyulmaktaydı. İşte kaç-kaç hadisesi dediğimiz 10 Temmuz 1920 günü Ermenilerin bu yağma- ölüm

²⁰³ Salahi R. Sonyel, (1972), “Yeni Belgelerin Işığı Altında Ermeni Tehcirleri”, *Belleten*, C. XXXVI, Ankara s.141.

²⁰⁴ Ahmet Kılıç, (1976), *Osmaniye Çete Tarihi*, Osmaniye; Süleyman Hatipoğlu, (2001), *Türk-Fransız Mücadelesi*, Ankara, s.113.

²⁰⁵ Abdülğani Girici, (2011), *1920 Adana Ermeni Mezalimi Hatıraları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.5.

hareketine karşı Türklere Debboy ve Papazın Bahçesi (Şehitduran Mahallesi) semtlerinden güvenli olan Akkapı ve Oba Mahallerine kaçıyorlardı.²⁰⁶

Daha sonra vuruşmalar tekrar başlamış; Bölgede Hacı Talip Çifliği Baskını, Tarsus Bağları Taarruzu, Kamberhöyüğü çarpışması, Yüreğir Ovası çarpışmaları, Sis (Kozan), Hacın (Saimbeyli), Urumlu (Doğanbeyli) ve Şarköy çarpışması yaşanmıştır.²⁰⁷

Mustafa Kemal Paşa da bölgedeki direnişe destek olmak ve organize etmek amacıyla 5 Ağustos 1920 günü Pozantı'ya gitmiştir. Pozantı'da yapıla kongrenin birinci oturumunda bölgenin düşmandan nasıl kurtarılacağı üzerinde durulmuştur.

İkinci oturumun başlamasından sonra Kongre üyeleri Mustafa Kemal Paşa'dan Pozantı'nın müstakil bir liva olmasını istemişlerdir. Teklifi müsbet karşılayan Mustafa Kemal: *"Güzel Adana şimdi işgal altındadır. Biz burada yeniden bir vilayet teşkilatı kuralım. Bu suretle Adana'yı burada millî bir hareket merkezi ve vilayet teşkilatı olarak vücuda getirmiş oluruz. Böylece bütün kaza ve nahiyeleri de buradan, bir elden idare etmek imkân dâhiline girer. Bu düşman için daha büyük endişeler hâsıl eder"* demiştir. Bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşa yakın arkadaşı Mehmet Nuri Bey'i Adana Valisi olarak görevlendirmiş ve Çukurova bölgesindeki sivil ve askeri teşkilatları tek çatı altında toplamıştır.²⁰⁸

Pozantı Kongreleri sonrası bölgede savaşlar devam etmiş Küçük Ziyaret Tepe, Kovanbaşı, Kanlı Geçit Savaşı, Fadıl Muharebesi ve Zeytun çarpışmaları yaşanmıştır. Bölgede Milli Kuvvetlerin kahramanca direnişleri karşısında tutunamayacaklarını anlayan Fransızlar ile 20 Ekim 1921'de Ankara Anlaşması imzalanmış ve bölgeden çekilmiştir.²⁰⁹

3.3. ÇUKUROVALI KADIN KAHRAMANLAR

3.3.1. Hatice Hatun

Hatice Hanım 1892 yılında Tarsus'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Hulusi, annesi Şerife Hanımdır. Mehmet, Fatma, Hayırlı, Halil ve Hürü adında 5 kardeşi

²⁰⁶ Abdülgani Girici, a.g.e., s.5. Ayrıca bkz., EK:19,20,21

²⁰⁷ Hatipoğlu, a.g.e., s.92.

²⁰⁸ Erdem Çanak, (2014), "Atatürk'ün Adana Ziyaretleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s.55.

²⁰⁹ Hatipoğlu, a.g.e., s.118

vardır. Adana'nın Külek nahiyesinin Banzınçukur köyünden Hasan Ağa'nın karısı olduğu bilinmektedir.²¹⁰

Hatice Hanım, Fransızlara karşı vatanını savunmak amacıyla Emin Ağa ve Derviş Ağa'nın çetesine katılmıştır. Haçkırı, Kelebek, Belededik yöresindeki Fransızlara baskın vererek 200'den fazla esir almışlardır.²¹¹

Birinci Kavaklıhan ve İkinci Kavaklıhan yenilgisinden sonra Fransız Tümen Komutanı General Dufieux, Pozantı'da bulunan Binbaşı Mesnil ve taburuna haber göndermiştir. General Dufieux, şimdiye kadar ki yapılan vuruşmalar da başarısızlığından bahsederek, Pozantı kuşatmasını yararak çıkmasını veya kendisinin Türklere teslim olmasını tavsiye etmiştir. Eğer kuşatmayı yarabilirse, Karageçit-Gözne yolundan Mersin'e ulaşabileceğini söylemiştir. Bölgenin Milli Kuvvetler denetiminde olduğundan anayol yerine, patika yollardan gitmesini bildirmiştir. Ayrıca Binbaşı Mensil'e, Mersin taraflarına yaklaşabilirse deniz yoluyla kendisinin de Mersin'e girmesine yardımcı olacağını açıkladı.²¹²

Fransız Komutan Bremond anılarında bu olayı şöyle açıklamaktadır:

*"Binbaşı Mesnil'e artık istediği gibi harekette serbest olduğunu, hatta teslim dahi olmakta serbest bulunduğunu acı bir haber olarak bildirdik. Fakat Buvason ve Niyon önlerinde zaferler kazanmış olan komutan Mesnil öyle cesaretini kaybedecek bir asker değildi. Belededik'te Fransız hastanesinde hemşire olan ve esir düşen karısı kendisine teslim olmasını birkaç defa yazdığı halde cevap vermemişti. Komutan Mesnil kurtulamayacağını anlayınca 6.05'lik toplanı tahrip etti. Yaralılarını terk ederek yola çıkmışken savaş malzemesi bitinceye kadar dayandı. Sonunda 442'nci Piyade Alayının 6. Avcı Taburunun son askerleri teslim oldular."*²¹³

Binbaşı Mesnil ve askerleri Pozantı'yı terk ettikten sonra kendilerine klavuzluk yapması için yolda gördükleri köylüleri alıkoyuyolardı. Bu alıkoyduklarından birisi de Hatice Hanım'dır. Fransız askerler, klavuzluk yapması karşılığında canının bağışlanacağını söyleyip, ikna etmeye çalıştılar. Fransız kuvvetleri, Hatice Hanım'ın önderliğinde Karboğazı istikametine, patika yollardan gitmeye başladı. Yolda Fransız askerler susadıklarını, iaşelerinin kalmadığından dolayı söylenmeye başladılar.

²¹⁰ Bilgiler Nüfus kayıt örneğinden alınmıştır. Bkz., EK: 26

²¹¹ Hasan Salkı, *Milli Mücadele Döneminde Kadın Kahramanlar*, s.7.

²¹² Süleyman Hatipoğlu, (2001), *Türk-Fransız Mücadelesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s.80; Taha Toros, (2001), *Kurtuluş Savaşı'nda Çukurova*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 391.

²¹³ Hatipoğlu, a.g.e., s.80.

Günlerdir yollarda perişan olmuşlardı. Yiyecekleri ve içecekleri nasıl temin edebileceklerini Hatice Hanım'a sormuşlardır. O da köylerinde çok sayıda hayvanlarının olduğunu, müsaade ederlerse birliğe erzak getirebileceğini söylemiştir. Hızlıca köyüne dönen Hatice Hatun başına gelenleri Gülek Müfreze Kumandanı Gülekli Kemal Bey'e iletti. Köyden toplanan delikanlılar Fransız askerlerinin peşine düştüler. Hamit Hoca, Dubaracı Mehmet, Ahmet Çavuş, Gülekli Piyade Ali, Hacı Hüseyin Ağa, Tırlık Molla Mehmet dahil toplam 23 kişiydiler. Aydın yörüklerinin de katılımıyla 44 kişi oldu. Fransız birliği de Karboğazı mevkiine gelmişlerdi. Burada karargah kurarak dinlendiler. Molla Nasuh komutasındaki müfreze, Gülek jandarmaları ve Gülek'ten katılan kahramanların Yılan Ovası denilen yerde yoğun ateşleri karşısında Fransızlar çok sayıda askerini kaybetmiş, komutanlarının da ağır şekilde yara almasıyla teslim olmuşlardır.²¹⁴

Binbaşı Mensil ve askerleri teslim alındıktan sonra Kilikya Batı Cephesi Komutanı Tekelioğlu Sinan, TBMM Başkanı Mustafa Kemal'e durumu şu şekilde rapor etmiştir: *"....Ağır ve hafif yaralı 650 er biri binbaşı olmak üzere 23 subay esir alınmıştır. Yılan Ovası ve Teke sırtları cesetlerle doludur. Düşmanın 200'den fazla ölüsü vardır. İki top 8 makinalı tüfek 40 otomatik tüfek 1000 kadar çeşitli silah 13 katana 90 katır ele geçirilmiştir..."*. Yapılan bu vuruşma da büyük katkısı olan, düşmanı zekasıyla alt eden ve pusuya düşüren Hatice Hanım'a, Kılavuz Hatice denmiştir.²¹⁵

Ayrıca Sinan Tekelioğlu anılarında Fransız Taburunun esir alınışından şöyle söz eder²¹⁶:

"Pozantı kuşatma kotalarımız, Fransızların bıraktıkları mal ve eşyayı talana giretiklerinden düşmanın arkasından bile gitmemişlerdir. Yalnız Molla Nasuh komutasındaki Gülek birliğinden 44 kişilik bir müfreze, Fransızları izlemeye koyulmuş ve Tekir'de küçük bir çarpışma yapılmıştır. Bu çarpışmada millî kuvvetleri dağıtan Binbaşı Menil taburu, süratle Karboğazı'na gelmiştir. 26 Mayıs 1920 akşamı burada istirahata çekilen düşman, rastladığı bir Yörük kadınına millî kuvvetlerin olup olmadığını sormuştur. Türkmen kadını böyle kuvvetler bulunmadığı gibi, bu yerlerin onlarca bilinmediğini söylemiştir. Bunun üzerine Fransızlar süt, yoğurt gibi yiyecek şeyler satın almak istediklerini, yanlarında bulunan Ermenilerin aracılığıyla bildirmişlerdir. İstenilen şeyleri

²¹⁴ Sarihan, a.g.e., s.312. ; Hatipoğlu, a.g.e., s.81.

²¹⁵ Kasım Ener,(1996) *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s.124-125.

²¹⁶ Ener, a.g.e., s.119- 120.

getirmeye giden bu Yörük kadını, milli kuvvetlere düşmanın Karboğazı'nda olduğunu haber vermekle vatanına en büyük hizmeti yapmıştır. Şurası bir gerçektir ki, Karboğazı'nda Binbaşı Menil'in taburunu bozguna uğratan Molla Nasuh Efendi'nin Gülekli Müfrezesidir. Karboğazı'ndan Yılan ovasına doğru inen düşmanın piyade bölüğü ile Mucurlu Ahmet komutasındaki karargâh süvari kıtası savaşmış ve onları esir almıştır. Tabur Komutanı Binbaşı Menil, Karboğazı bozgunundan sonra, üniformalı bir komutana teslim olacağını şart koştuğu için, Çamalan'da bulunan Karaisalı'lı Jandarma Komutanı Hasan Bey'e haber salınmıştır. Hasan Akıncı, Fransızca bilen Besim Albayoglu ile Binbaşı Menil'i, Yaylaçukuru'na davet etmiş ve yapılan anlaşma gereğince Fransızları teslim almıştır. Esirler Bucak nistasyonuna getirilecekleri için biz de, Pozantı'yı görmek üzere gelen 11. Tümen Topçu Komutanı Binbaşı Sami, Niğde Jandarma Komutanı Hayri Bey'ler vs. zatlar ile Madam Menil'i de trenimize alarak oraya gitmiş bulunuyorduk. Esirler yaklaşık Madam Menil'in bir subaya doğru koştuğunu gördük. Bu, kocası Binbaşı Menil olmalıydı. Madam Menil onunla pek kısa bir görüşmeden sonra bütün yaralıları eliyle sardı. İşini bitirince yanımıza gelerek, kocasının kendisiyle Beledik'e gönderilmesi ricasında bulundu. Fakat Binbaşı Menil: 'Ben arkadaşlarıma söz verdim, onlardan ayrılmam' diyerek, yüksek askerlik anlayışı gösterdi. Toplanan erlerine: Hayatlarını kurtarmak için teslim olduğunu, üzülmemelerini söyledi. Milli kuvvetlerimizin hiçbir şeyleri olmadığı halde, eşyalarına el sürmedikleri Fransız tutsakları Beledik esirleri garnizonuna gönderildiler.”

Esir alınan Fransız askerlerine, Gerlez semtinde Gülekli taraından pilav ve ayran ikram edilmiştir. Olayın temsili resmi Anıtkabir Kuvayı Milliye müzesindedir. Bölgenin düşmandan arındırılmasında Karboğazı vuruşması etkili olmuştur. Daha sonra yapılacak Ankara antlaşmasının da temelini oluşturmuştur. Adı geçen Hatice Hanım düşmanı şaşırtarak yapılan savaşın kazanılmasında çok büyük pay sahibidir. Karboğazı'na Hatice Hanım ve diğer Kuvayı Milliye kahramanlarının heykeli dikilerek bu eşsiz Türk kadını ölümsüzleştirilmiştir. Ayrıca Adana Atatürk Atatürk parkındaki kadın heykelinin Hatice Hatun'u tasvir ettiğı bilinmektedir.²¹⁷

3.3.2. Tayyar Rahime

Çukurova'nın kadın kahramanlarından bir diğeri de Rahime Hatun'dur. 1890'da Osmaniye ili, Kaypak nahiyesine bağılı Raziyeler köyünün Kanlıgeçit Mahallesinde doğmuştur. Babası Abdullah Efendi, annesi Hatice Hanım'dır. Rahime Hatun'un, Eşe Elif, Meryem, Ayşe ve Abdullah adında 5 kardeşi bulunmaktadır.

²¹⁷ Bkz., EK:17,18,23

Rahime, kendi köyünden Demiroğlu İbrahim ile evlenmiş bu evliliğinden iki çocuğu olmuş ise de çocukları genç yaşta ölmüştür. Eşinin ikinci bir evlilik yapmasına dayanamayıp eşinden boşanmıştır. Daha sonra Çalıkoğlularından Süslü Onbaşı oğlu Vız Ali ile evlenmiştir. Hüseyin ve Ahmet adında iki çocuğu olmuştur.²¹⁸

Rahime Hatun ortanca boylu, ela gözlü ve esmerdir. Kafasında sırmalı serpuşu eksik olmaz, üstüne Maraş abası giyerdi. Siyah şalvarı ve ayağında yemenisiyle tıpkı bir erkek gibiydi. Kuvveti yerinde olan Rahime Hatun iyi derecede at binerdi. Onu tanıyanlar kendisini vatanına ve milletine adadığından bahsederdi.²¹⁹

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesinden hemen sonra İngiltere 3 Kasım'da Musul'u 9 Kasım'da da Fransızlarla birlikte İskenderun Limanı'nı işgal etmişlerdi. İngilizler daha sonra da Kilis, Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal etmiştir. 25 Aralık 1918 tarihinde de Fransızlar Osmaniye'yi işgal etmişlerdir.

Fransızlar Ermenilerle işbirliği yapıp Osmaniye'de halkın malına, canına, ırzına ve namusuna göz dikmişti. Halk kendisini korumak için çete birlikleri oluşturuyordu. Bölgedeki çete reislerinden Hüseyin Ağa ev ev dolaşıp yerel halktan milis güçlerine katılmalarını istiyordu. Rahime Hatunun bulunduğu eve de uğradı. Rahime Hatun, "*Köse Abdullah hanesinden benim adımı yazın*" dedi. Hüseyin Ağanın, "*Sen kadınsın, geri hizmette çalışman uygun olur*" lafını dinlemeyen Rahime Hatun cephede bizzat çarpışmak istediğini belirtti. Karayigit ve Yanıkkışla köylülerinden oluşan Kırmızı Müfrezeeye dahil oldu. Bu Müfrezede çete savaşlarında büyük yararlılıklar gösteren Yarpuzlu Divlimoğlu Hacı Efendi ve Kadir Çavuş gibi kahramanlar ile beraber vuruşmalara katıldı.²²⁰

5 Ağustos 1920'de Fransız işgal kuvvetlerinin karargah olarak kullandığı Hacı Ökkeş Ağa'nın Osmaniye Alibeyli mahallesindeki evinin damında Fransız bayrağı dalgalanmaktaydı. Rahime Hatun'un içinde olduğu 70-80 kişiden oluşan müfrezeeye Fransız karagahın imha edilmesi vazifesi verilmişti. Harekat başlamadan önce Rahime, müfrezesine: "*Arkadaşlar, düşman karargahını mutlaka alacağız. Allah bizimle beraberdir. Yalnız sizden bir isteğim var. Eğer ben şehit olursam cesedimi sakın*

²¹⁸ Bilgiler Nüfus kayıt örneklerinden alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz., EK:27

²¹⁹ A. Neşet Dinçer, (1983), *Rahime Onbaşı*, Hançer Matbaası, Osmaniye, s.17-18.

²²⁰ Volkan Payaslı, (2017), "Fransız İşgalinde Osmaniye (Cebel-İ Bereket) ve Rahime Hatun Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 61*, s.293.

düşmana bırakmayın." Allah Allah sesleriyle ileri atılan çeteler ile düşman arasında kıyasıya bir mücadele başlamıştır. Düşmanın savunması şiddetlenince moralleri düşen ve ileri atılmaktan çekinen müfrezesine, “*Ben kadın olduğum halde ayakta duruyorum da siz erkek olduğunuz halde yerde sürünmekten utanmıyor musunuz?*” demiştir. Bunun üzerine çarpışma yeniden başladı. Düşman karargahına yaklaşıldığı sırada Rahime Hatun göğsüne gelen bir kurşunla şehit olmuştur. Arkadaşlarından Andırınlı Danacı Mahmut Ağa siperden fırlamış, Rahime Hatun’un yerde yatan cansız bedenini cephe gerisine taşıyıp, Topal Hacı Ahmet Ağa’nın evine getirmişti. Mücadele sonrasında müfreze, Fransız Karargahına girmiş, Fransız bayrağını indirerek yerine Türk bayrağını çekmişlerdi.²²¹

Miralay Mehmet (Ayıcı) Arif Bey savaş anılarını kaleme alırken fedakar Türk kadını şehit Rahime Hatunun Tayyar ünvanını nasıl aldığından söz etmiştir. Şubat 1920’de Hasanbeyli İlçesinde bir taarruz katıldığını ve bu vuruşma sırasında şehit düşmüş arkadaşının naaşını kurtarmak için ileri atılması diğer müfreze üyelerine de cesaret vermiştir. Bu cesaretinden dolayı kendisine Tayyar ünvanı verilmiştir.²²²

Bölgede çatışmalar devam ederken, Osmaniye ilinin Cona Köyü’nde bölge komutanı olan Yüzbaşı Recep Bey çete reislerini çağırıp bir konuşma yapmıştır. Adıgeçen bu konuşmasında; “*İş bu arkadaşımız, işgal kuvvetlerine karşı çıkarak düşmanı perişan edip, köyün yiğitleri ile birlikte dağlara çıkan Raziye’ler köyünden Rahime Hatun’dur. Bu fedakâr bacımızda fedaileri ile birlikte bizlere katıldılar. Eğer bizlerin arkasında böyle fedakâr ve cesur Türk kadını olursa biz erkeklerin sırtı yere gelmez*” sözüyle Rahime Hatun’un ve Türk kadınının milletinin gururu olarak belleklerde yer edinmesini sağlamıştı.²²³

Adana Milletvekilliği de yapan, Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İdare Heyeti üyesi Damar Arıkoğlu, Rahime Hatun’un Fransız işgaline karşı verdiği mücadele hakkında şunları söylemiştir:²²⁴

²²¹ Neşet Dinçer, “Osmaniye Kurtuluş Savaşı’nda Rahime Hatun”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye 1. Sempozyum 15-18 Kasım 1993*; Mehmet Arif Bey, a.g.e., s.68-69; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Nilüfer Belediyesi, 1987,s.244-245

²²² Miralay Mehmet Arif, (1992), *Anadolu İnkılabı*, Arba Yayınları, İstanbul, s.68

²²³ Reşat Gürel, (1972), *Rahime Hatun*, Emel Matbaacılık, Ankara, , s.67-69.

²²⁴ Damar Arıkoğlu, (2000), *Hatıralarım*, Adana, s.110-111.

“...En son savaşı, hakim tepede toplanan Fransız kuvvetlerine karşı 40 kadar mücahitle yürüyüp harbe tutuşuyor. Müsademe şiddetleniyor. Rahime işin uzadığını görünce, arkadaşlarına derhal siperlere hücum ve düşmanı temizlemek lazım geldiğini bildiriyor. Henüz daha vakit gelmediğini, tehlikenin büyük olduğunu söyleyen arkadaşlarını dinlemeyen Rahime (korkaklar yerinde kalsın, işte ben hücumla geçiyorum) diyerek, Türk bayrağını eline aldığı gibi düşman siperleri üzerine çulluyor. Bu hal karşısında seyirci kalmayan arkadaşları da aynı savletle siperlere yükleniyorlar. Kanlı bir boğuşma başlıyor. Kendilerinden kat kat fazla olan Fransızları hayli sarsıyorlar. Rahime'nin vücudu kurşunla delik deşik olduğu halde, kanlar içerisinde ruhunu teslim edinceye kadar silahını ve omuzuna bağladığı bayrağını bırakmıyor. Kanın aktığını düşmana göstermeyen al bayrağı, sanki üzerine siperlik vazifesi yapıyor. İki ateş arasında kalan Rahime'nin cephesini düşmana bırakmamak azmi ile verdikleri zayıat miktarına bakmadan fedakâr arkadaşları muharebeyi geç vakitlere kadar uzatıyorlar. Gecenin koyu karanlığı basınca içlerinden bir fedai, sürüne sürüne Rahimenin cesedine kadar sokuluyor. Bacının kanlı cesedini gözyaşları arasında aynı şekilde sürünerek getiriyor ve arkadaşlarına teslim ediyor. Şehitlerin şehidi Rahime'nin mübarek naşı, elinde taşıdığı kanlı bayrağı ile Osmaniye'de edebi istirahatgahına tevdi ediliyor. Osmaniye, Erzin ve civar halkının ne kadar cesur ve temiz birer vatansever olduklarını yakından bilirim. Milli Mücadelede gösterdikleri büyük hizmetlerini takdir edenlerdenim. Bu asil ruhlu insanların Rahime gibi, cesur aslan yürekli evlatlar yetiştirdiklerinden dolayı memleket ve millet kurtuluşunda canlarını seve seve feda eden bu şehit kahramanların hatırına hürmeten, Rahime bacının başı ucuna mütevazi bir abide dikilmesini beklemekteyiz...”

Rahime Hatun'un torunları Osmaniye ili Kayalı Köyünde ikamet etmektedir. Kendileriyle yaptığımız röportaj eklerde mevcut olup adı geçeninin mezarı Osmaniye'de Enver'ül Hamid denen Ulucamii çevresindeki şehitliktedir.²²⁵

3.3.3. Kamalı Fatma

Hakkında fazla bilgi bulunmayan Kamalı veya Kamacı Fatma diyen tanınan bu yiğit Türk kadını Adana ili Karaisali ilçesi Kaşobası Köyü'nde 1885 yılında doğmuştur.²²⁶ Kamalı Fatma, tarihimize şeref veren kahraman kadınlarımızdan birisidir. 1919 yılında Adana'da Fransız işgali ve Ermeni saldırıları karşısında Çukurova'nın kurtuluş mücadelesinin başlamasıyla, kendi köyünden İbo Osman Ağa'nın Kuva-yı Milliye çetesine gönüllü olarak katılmıştır.

²²⁵ Bkz., EK:12,13,14,15,16.

²²⁶ Bilgiler Nüfus kayıt örneklerinden alınmıştır. Bkz., EK:28

Belemedik'le Hacıkırı arasında bir yerde bir düşman subayının kendisi ile birlikte olmak istediğini söyleyip Fatma Hatun'a yaklaşması üzerine koynunda sakladığı kamaı, düşmanın kalbine saplar. Kamalı Fatma ünvanı buradan gelmektedir. Çukurova'dan sonra Batı Cephesi'nde Yunan Harbi'ne katılarak orada büyük hizmetlerde bulunan Kamalı Fatma, savaştan sonra yaşamına çiftçilik yaparak devam etmiştir.

Kahramanlıkları dilden dile aktarılan ve İstiklal Madalyası ile ödüllendirilen Kamalı Fatma, siyah şalvarı, kaması ve tüfeğı ile uzun yıllar Adana'nın 5 Ocak Kurtuluş Törenlerine katılmıştır, 1964 yılında vefat etmiştir.²²⁷

Bu kahraman kadının adını yaşatmak için 8 Mart 2018 Dünya Kadınlar Günü'nde Adana Büyükşehir Belediyesi tarafından Adana'da bir parka heykeli dikilmiştir.²²⁸

3.3.4. Melek Hatun

Fransızlarla beraber Ermenilerin Haçın (Saimbeyli) ilçesinde yaptıkları mezalimden Melek Hatun adında bir Türk kadını öğreniyoruz. Tarihçi Cezmi Yurtsever, Melek Hanım hakkında şu bilgileri vermektedir: *“Saimbeyli olaylarına katılmış Mehmet Baykal'ın kızı 1925 doğumlu Nazmiye Kaytancı'yı evinde ziyaret ettim. Nazmiye hanım, Çukurova'da Türk sivillere karşı gerçekleştirilen en büyük toplu katliam ile ilgili babasından, akrabalarından duyduğu çok önemli bilgiler verdi. Nazmiye Kaytancı'nın savaş günleri hakkındaki açıklamaları: “Haçın savaşları esnasında şehir içinde ne kadar Türk varsa tutsak olarak alındı. Türkler Kalekilise'nin altındaki binaya dolduruldu. Savaşın son günlerinde orada tutsak bulunan üç Türk hayatta imiş. Dişci Ahmet'in dedesi, bir Çerkez ve birde Melek Hanım ardındaki Avşar kızı. Melek hanım annemin amcasının da hanımı olur. Yanı başında kesilerek öldürülen Türklerin durumunu ağıt ile dile getirmiş, yanında bulunan Ermeni asıllı Belediye ebesi Minis'in kızı da deftere yazmış. En son Melek Hanım kesilerek öldürülmüş ve onun ağzından çıkan sözleri Hacın ağıtını o Ermeni kızı yazmış. Nazmiye Kaytancı,*

²²⁷ Ayrıca bkz., EK:29

²²⁸ Bkz., Ek:22

aillesinden 40 kişinin olaylar esnasında hayatını kaybettiğini gözyaşları içinde açıklarak Hacın ağıtından aklında kalan sözleri gözyaşları içinde söyledi.”²²⁹

3.3.5. Adile Hala

Kahraman kadınlarımızdan birisi de Adile Hala’dır. 1870 yılında Mersin Tarsus’da doğan Adile Hanım’ın lakabı Onbaşı Kara Fatma’dır. 1919 yılında Kuvayı Milliye’ye katılarak bizzat cephede savaşmıştır. 20 Ekim 1921 Ankara Anlaşması’ndan sonra Batı Cephesine giderek Büyük Taarruz’a katılan Adile Hala cephenelerin taşınmasında mühim bir rol oynamıştır. 17 Mart 1923’te Atatürk’ün Tarsus’u ziyaretinde halk yolları doldurmuş Atatürk’ü selamlıyordu. O sırada çete giysili bir Türk kadını, Atatürk’ün yolunu keserek ayaklarına kapanmış, *"Bastığın toprağa kurban olayım Paşam"* diyerek gözyaşlarıyla haykırmıştı.²³⁰

Atatürk ayaklarına kapanan bu kadını yerden kaldırırken Atatürk’ün kulağına eğilip bu kadının kahramanlıkları ile ün yapıp cephelerde vuruşmalara katılan (Adile Çavuş) olduğunu söylemişlerdi.

Atatürk bu cesur kadını ellerinden tutmuş ve ayağa kaldırmış ve ona şöyle demiştir:

- *"Kahraman Türk kadını! Sen yerlerde sürünmeye değil, omuzlar üzerinde yükselmeye layıksın."*²³¹

Adile Hatun ölene kadar Kurtuluş Bayramı törenlerine katılmış ve hep en önde yürümüştür. 1948 yılında vefat eden Adile Hatun’un mezarı Tarsus mezarlığında bulunmaktadır. Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından Tarsus’a 2018 yılında Adile Hala abidesi dikilmiştir.²³²

²²⁹ <http://cezmyurtsever-saimbeylitarihi.blogspot.com/2010/09/melek-hanim-agidi.html>, 2018; Ayrıca söylenen ağıt için bkz., Esmâ Şimşek, (2017), “Ermeni Mezalimini Konu Alan Çukurova Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt 6 Sayı 16, s. 22-23.

²³⁰ Yakup Boncuk, “Adile Hala”, *Akdeniz*, 13.03.2018.

²³¹ Toros, a.g.e., s.389.

²³² Bkz., EK:30

SONUÇ

Kadınlara eski Türk topluluklarında her zaman değer verilmiş ve erkekler ile eşit haklara sahip olmuştur. Kadınlar devlet yönetiminde erkeklerle birlikte önemli vazifeleri üstlenmişlerdir.

İslamiyet'te de kadına pek çok değer verilmiş olmasına rağmen Arap gelenekleri etkisiyle Türk kadınının hakları kısıtlanmıştır. Tanzimat dönemiyle birlikte Türk Kadını yeniden haklarını kazanmaya başlamıştır.

Özellikle Balkan Savaşlarının ve Birinci Dünya Savaşı'nın zorlukları kadının statüsünde önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemde Türk kadını cemiyetçilik ve dernek faaliyetleriyle, bağış toplamasıyla, mitinglerde hatiplik yapmasıyla, savaşlarda hemşirelik vazifeleriyle üstüne düşen görevi fazlasıyla gerçekleştirmiş. Ordu- Millet anlayışı içerisinde her türlü fedakarlığı yapmıştır.

Ayrıca Türk Kadını Milli Mücadele'de de kahramanca cephede savaşmıştır. Milli birlik ve beraberlik ruhu içerisinde hareket ederek dünyada eşine rastlanılmayan bir dayanışma ve özveri örneği ortaya koymuştur. Cephede erzak ve mermi taşıyarak, İşgalleri protesto mitingleri düzenleyerek, Cemiyetler kurarak, yardımlar toplayıp kimsesiz ve göçmenlere yardım ederek, işgalleri protesto telgrafları çekerek etkili olmuşlardır.

Atatürk, Cumhuriyetin ilanından sonra Türk kadınına hak ettiği değeri yasalarla vermiştir. Kadınlar 1930'da yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı 5 Aralık 1934'de milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. Son söz olarak diyebiliriz ki Atatürk'ünde ifade ettiği gibi *“Türkiye Cumhuriyet anlamınca kadın, bütün Türk tarihinde olduğu gibi bugün de en muhterem mevkide, her şeyin üstünde yüksek ve şerefli bir mevcudiyettir.”*²³³ Ancak Türk kadınının bu konumunun muhafazası için biz erkeklere görevler düştüğü de unutulmamalıdır.

²³³ Perihan Naci Eldeniz, (1956), “Atatürk ve Türk Kadını”, *T.T.K. Belleten*, Cilt: XX, Sayı: 80, s.740.

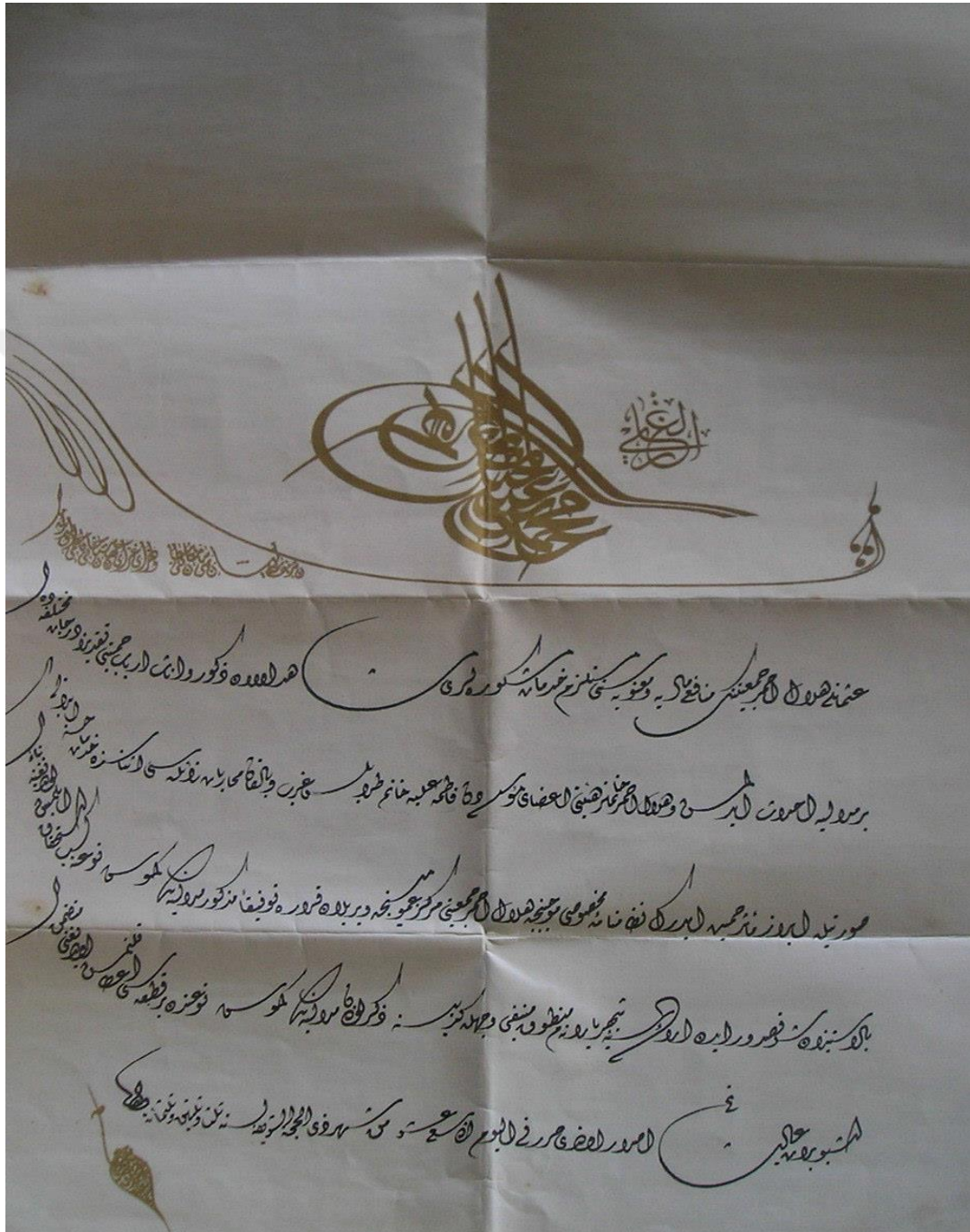

EKLER

EK-1: Kahramanmaraş ili Andırın ilçesinde bulunan Kara Fatma'nın mezarı (Cezmi Yurtsever tarafından 9 Mart 2008'de çekilmiştir)

EK-2 Fatma Aliye Hanım'a Trablusgarp ve Bingazi'deki hizmetlerinden dolayı verilen takdir belgesi. Fatma Aliye Hanım Evrakı, Atatürk Kitaplığı, 21/10.

EK-3: 14 Ağustos 1919 tarihli İstiklal Harbi Gazetesi. Halide Edip konuşma yaparken.

Halide Edip'in Mustafa Kemal'e mektubu:

Amerika mandası tavsiye ediliyor

HALİDE EDİP HANİMEFENDİ
SERGÜZEŞT VE SAVAŞ ZAMANI
GEÇMİŞTİR DİYEREK SÜRATLE
AMERİKAYA BAŞVURULMASINI İSTİYOR

Mustafa Kemal Paşa'nın, Amasya'dan mektup yoluyla Milli Mücadeleye yardım olmalarını istediği mahdud kimselerden biri olan Halide Edip Hanımefendi'nin bundan bir kaç gün evvel, Amerika mandası ile ilgili olarak Erzurum'a gittiği bir mektup yolladığı öğrenilmiştir.

Halide Edip Hanım, 10 ağustos tarihini taşıyan bu mektubunda: «Biz, İstanbul'da kendiniz için bütün eski ve yeni Türkiye sınırlarını kapsamak üzere geçici bir Amerikan mandasını katlanabilir kötü durum olarak görüyoruz» demektedir.

Su günlerde şehrimizdeki durumu da etrafı bir şekilde anlatan bu mühim mektup ayın şöyledir:

«Memleketin siyasi vaziyeti en hâd bir devreye geldi. Kendimiz bir istikamet tâvini için Türk milletinin zararını müspet bir vaziyet almak zamanı ise geçmek üzere bulunuyor.

Horici vaziyet İstanbul'da şöyle görünüyordu:

Fransa, İtalya, İngiltere, Türkiye'de mandatarlık meselesini Amerika Senatası resmen teklif etmiş olmakla beraber bütün kuvvetlerini Se-natın kabul etmemesi için sarfediyorlar. Taksim'den hisse kaçırarak tabii işlerine gelmiyor.

Surive'de hüsrana uğrayan Fransa, zararını Türkiye'de telâfi etmek istiyor, İtalya namuskar bir emperyalist olduğundan muahazara ancak Anadolu takımıyla pay almak için girdiğini açtıkça açıya söylüyor. İngiltere'nin oyununu biraz daha inceler.

İngiltere Türkün vahdetini, asrileşmesini, hakiki bir istiklal almasını, gelecek için bile olsa, istemiyor. Yeni vesâit ve fikirle tamamen asrî ve güçlü bir Müslüman — Türk Hükümeti başında illâfet de olursa İngiltere'nin Müslüman esirleri için bir kötü örnek olur. Türkiye'yi küll halinde İngiltere alabilse kafasını kolunu koparır, bir kaç senede sadık bir müstemleke haline koyar. Buna ihtisasa en başta memleketimizdeki din adamları çoktan sarfataydı. Fakat bunu Fransa da düşünmeden yapabileceği kabul olamayacağından ta'asir olamaz. Fakat Türkiye'yi ebedet halinde muhafaza zarurî görüldüğüne yani taksim etmek büyük askeri fedakâr uktarla husule geleceğini anırtan Latinaleri sokmamak için Amerika fikrine zahir ve tenatlar olur. Nitekim İngilis

ten bu fikre temayül mevcut. Morson gibi meşhur simalar Amerika'nın Türkiye'de mandası almasına taraftar oluyolar.

Diğer bir çözüm yolu da Türkiye'yi, Trakya'dan, İzmir'den, Adana'dan, belki de Trabzon'dan ve mutlak İstanbul'dan mahrum ettikten sonra eski «kapitülasyon» ları ve boğulmağa mahkûm dahilî bu dudu ile müstakil bırakmak.

«Biz İstanbul'da kendimiz için bütün eski ve yeni Türkiye hududlarını şamil olmak üzere geçici bir Amerika mandasını katlanabilir kötü durum olarak görüyoruz.

Söheplerimiz şunlardır:

1 — Aramızda nasıl olsa Hristiyan azınlıkları kalacaktır. Bunlar hem Osmanlı tebaası hukukundan istifade edecekler, hem de haricte bir Avrupa devletine dayanarak karışıklık çıkaracaklar, yabancılara devletlerin boyuna işlerimize karışmalarına yol açacaklar, aslında sağlam olma van başımızlaştığımız azınlıklar adına her yıl parça parça vitireceğiz.

Muntazam bir hükümet ve asrî bir idare tesisi için İtaliyanenin siyasi imtiyazları, azınlıkların kuvvetleri vasıtasıyla mütemadi tehdidi ortadan kalkmalıdır. Küçük ve zayıf bir Türkiye bunu yapamayacaktır.

«2 — Birbirini yok eden, menfaat, hırsızlık veyahut sergüzeşt ve şöret namına yaşayanların hırsını tatmin eden hükümet sîhbatı ve zıttı yetti ile asrî bir halk hatine koyabilecek bir hükümet nazariyesine ve tatbikatına ihtisacımız var. Bunda lâzım gelen para, ihtisac ve kudrete sahip değiliz. Siyasi istikrazlar siyasi esareti artırıyor. Tarafgirlik, cehalet ve çok konuşmaktan başka müspet bir netice veren veni bir hayat veratamıyoruz.

«Pugünkü hükümet adamlarını takdir etmese bile, haliki ve halk hükümeti tesisini müferit bilen Filipin gibi vahşî bir memleketi bugün kenîl kendini idareye kadir asrî bir makina haline koyan Amerika, bu hususta çok işimiz» geliyor. Onbeş, yirmi seneye zohmet çektikten sonra yeni bir Türkiye ve her ferdi tahsil, zihniyeti ile hakiki istiklalî kafasında ve cebinde taşıyan bir Türkiye'yi ancak yeni dünyanın kabiliyeti vücudı getirebilir.

3 — Harici rekabetleri ve kuvvetleri memleketimizden uzaklaştırabilecek bir yardım cıya ihtisacımız var. Buna ancak Avrupa haricinde ve Avrupa'dan kuvvetli bir elde bulabiliriz.

4 — Bugünkü emrivakiller

dünyaya karşı müdafaa edilebilir için lâzım gelen kuvveti haiz bir devletin müzaheretini istemek lâzımdır. İstilaçı Avrupa'nın binbir vesâitiyle meşgul siyasetine karşı böyle bir vekil safiyye Amerika'ya kendimize kazanarak ortaya atılabilecek Şark meselesini de gelecek için kendimiz halletmiş olacağız.

Bu sebeplerden dolayı süratle istememiz lâzım gelen Amerika'da, tabii mahsursuz değildir. İzzeti nefesimizden epeyce fedakârlık etmek nezâretinde bulunuyoruz. Yalnız bazılarının düşündüğü gibi Amerika'nın resmî safında dini temayül ve tarafgirlik yoktur. Hristiyanlara para verecek misyoner kadını Amerika'nın idarî makinasında bir mevkil tutmaz. Amerika'nın idare makinası dinî ve milliyetsizdir. O çok ahenkâr muhtelif zins ve mezhepte adamları çok imtiazlı bir surette bir arada tutmanın usulünü biliyor.

«Amerika Şarkta mandatarlığı ve Avrupa'da başına derd almış istemiyor. Fakat onların izzeti nefis meselesi vaptıkları Avrupa'ya, usulleri ve idealleri ile üstün bir millet, samimiyetle Amerika milletine müdâacat dahilinde bütün olarak gelen bir çok Amricakalınar. Türk dostu ve Türk propagandacı olarak döndüler.

ERMENİSTAN

«Resmî Amerika'nın münim adamları arasında lehimize epeyce bir temayül husule gelmiştir. İstanbul'da Ermeni dostu olarak gelen bir çok Amricakalınar. Türk dostu ve Türk propagandacı olarak döndüler.

«Bu cereyanı temsil eden resmî ve gayrî resmî Amerika'nın fikri gizli olarak şudur. Türkiye'yi olduğu gibi bir parçaya ayırmamak, eski hududları dahilinde bütün olarak muhafaza etmek şartıyla umumi ve bir tek manda almak istiyorlar. Suriye, Amerika komisyonu orada iken umumi bir kongre akterok Amerika'ya istemistir. Amerika'da Suriye'nin bu arzusu pek hararetle karşılanmıştır.

«Resmî Amerika bizim top raklarımız üzerinde Ermenistan yapmağa mütemayül görünüyor. Eger mandal alırlarsa bütün milletleri müvafakatla bir memleket evlâdı olarak telâkî edip alacaklarını en mühim çevrelerinden öğrendim.

«Fakat Avrupa mutlak bir Ermenistan meselesi yapmak — bilhassa İngiltere — Er

Halide Edip Hanımefendi'nin, İzmir'in ılgallı üzerinde Sultanahmet meydanında yapılan muazzam mitingde konuşmasını yaparken çekilmiş bir resmi.

tiyor Amerika fikrî — umumiyesinde Ermeni mazlumları namına bir oyun oynamaya çalışıyor. Avrupa korkusu bizim düşünceleri düşünürüyor. Reşat Hikmet Bey gibi Cami Bey gibi hattâ Vahdeti Milliyeyi teşkil eden dip lomatlarımızın, Ermeni meselesi için bir sureti hâl tavayileri var. Resmen size yazılıyor.»

TEHLİKELİ ANLAR

«Çok tehlikeli anlar geçiyor. Anadolu'daki hareketi dikkat ve muhabbete takip eden bir Amerika var. Hükümet ve İngilizler bunun, Hristiyanları öldürmek, İtihadçıları getirmek için bir hareket olduğunu Amerika'ya telkine elbirliği ile çalışıyorlar.

«Her an bu millî hareketi durdurmak için kuvvet göderebilir. Düşünüldüğü, bunun için İngilizleri kandırmağa çalışıyorlar. Millî hareket sîlat le ve müspet arzularla hemen meydana çıkarsa (ve Hristiyan düşmanlığı gibi bir reşad olmasa) Amerika'da hemen destek bulacağını yine çok mühim çevreler temin ediyorlar.

«Sivas kongresi toplanınca ya kadar Amerika komisyonu u alkoymaya çalışıyor. Hattâ kongreye Amerikalı bir zâretci vîndermeğe de bel-

ki muvafak olabileceğiz.» «İşte bütün bunlar karşısında, dâvâımıza destek olabilmek için, bu fırsat dakikalarını kaybetmeden, taksim ve çökmeye korkusu karşısında kendimizi Amerika'ya müdâacatla mecbur görüyoruz. Vahdeti Milliyemizle bu hususta müspet olan noktaları kendisi de ayrıca yazacaktır.»

SERGÜZEŞT VE SAVAŞ ZAMANI GEÇTİ

«Türkiye'yi azim ve irade sahibi geniş kafalı bir iki kişi belki kurtarabilir.

«Sergüzeşt ve savaş devri artık geçmişti. Gelecek için inkisaf ve birleşme muharebesi açmağa mecburuz. Hudu dunda bu kadar çok evlâdı olan zavallı memleketimizin fikir ve uygarlık muharebesinde kaç tane şehidi var? Biz Türkiye'nin hayrî evlâdlarından yarının kurucuları olmaları istiyoruz. Rauf Bey kardeşimizle, sizin müstereken temelleri bile çöken zavallı memleketimiz için uzakları güverek düşüncü çalışmalarını intizar ediyoruz.

«Hürmetlerimi gönderir, muvafakiyetinizi de ederim. Millî dâvâda canla ve başla çalışanlar arasında sadece bir Türk askeri teavuzu ile sizinle beraber olduğumu beyan ederim.»

Ali Kemal. « Kuvayı milliyeye'nin hakkından gelinecektir » diyor

Sabah gazetesi de, Milliye'ci şeflerden bahsederken «parvönüler» diyor.

Eski İçişleri Bakanı Ali Kemal, yeniden çıkarılmaya başlandı PEYAM adlı gazetesinde dün yayınladığı bir makalede Kuvayı Milliyeye'ye şiddetle çatmakta ve şöyle demektedir:

«İzmir ılgallı edilmeseydi, İttihat Terakki ölmek şereydi. Sindi bunlar İzmir'i kurtarı-

lip, halkı da kandırarak çeteleler kurdular.»

Ali Kemal, makalesinde şununda, Kuvayı Milliyeye'yi «İttakından geleceğini» de iddia etmektedir.

SABAH gazetesi de aynı makalesinde Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu rekete çatmakta ve şöyle demektedir:

«Anadolu'daki rekabetçiler reketteri bastırmağa ve umumi bir merkezi hükümet

EK-4: 21 Mayıs 1919 tarihli İstiklal Harbi Gazetesi. İzmir'in işgali dolayısıyla basına yansıyan bir haber

Yeni İstanbul
YAYINI

21 MAYIS 1919 Çarşamba No: 7

**İSTİKLAL
HARBİ
GAZETESİ**

HAZIRLAYAN
ÖMER SAMİ COŞAR

Protesto toplantıları devam ediyor:

ÜSKÜDAR MİTINGİNE 30 BİN KİŞİ KATILDI

Sabahat Hanım, "Bizi ölüme
götüren kuvvetler karşısında
sessiz mi kalacağız?" sualine
"HAYIR" diye cevap verdi.

Kadıköy'nde bugün büyük miting var

İzmir'in işgalini, Türk yur-
tunun parçalanmasını protes-
to için bugün de Kadıköy'ün
ile ve Bakırköy'ünde ki bü-
yük miting yapılacaktır.

Ayrıca cuma günü için
Altanahmed Meydanında
tüm İstanbul'un katılacağı
yük bir miting daha ha-
sıl olmaktadır. Dün bu mi-
tinge iltilis olarak defalarca

«HAYIR» DİYORUM
Uzun süre söz alan Sabahat
Hanım, «Dün muazzaz Fatih-
mizin yürekli ve muhterem mi-
narierleri altında vatandaşlarımızın ruh
tarafından yükselen teklifleri du-
yarak bir vasi husu ve hürmet-
le toplanan, ağlayan 30 bin fer-
yada bugün de yeni sesler, yeni
avazlar karargahı» demiş, vatan
ugruna verilen şehitleri anarak
denmiştir ki:
«Fakat şimdi ne oldu? Bütün
bu fedakârlıklarla beklenen, be-
tlenen hak da görünmüyor. Bu-
nun için dökülen kanlara da
hürmet edilmiyor. İşte hayatı,
rubu Türk olan İzmir'i bugün
bir hayat koparıp gibi birer bi-
rer Konyamızı, Bursamızı, hat-
ta, evet, bütün güzellikleriyle
nazırları celp eden çok sevgili
İzmirimizi de tahakkükat

Tersahitten ağlayan halk
duşunle konuşan Memduh Nec-
det Bey, «İzmir'i kurtarıp olarak
başka bir memlekete veriyorlar.
Vilson'a inanarak «İstiklal»
teslim ettiler. O kadar haklı da-
rak bütün güzel İzmirimizi, o
güzel İzmir ki Türkülük onun
yanayınca, ona veriyorlar de-
miş ve burada şifalı büyük
kulaklıdır!
«... Veremeyiz, veremeyiz...»
sözelari ile kesmiştir.
Memduh Necdet Bey, konuş-
masına devamla, «Bu işle edi-
yoruz ki veremeyiz. Nite ve-
remeyiz, çünkü yüreklerimiz kar-
des ve ağlaması onun uğuna
haybetlika denmiştir.

KÖYLÜ ÇOCUĞU
«Ben köylü bir çocuğum»
diye sözlerine başlayan Hanul
Bey, heyecan içinde şunları
söylemiştir:
«Size bazı şeyler söylemek
isterim. Aramızda bu memleket
dakilikları yaparken «millet
millet ki yalnız İstanbul ayak-
tadır. Hayır, hayır. Benim kö-
yünde kardeşimin matemi ile
sacarı ağlayan ihtiyar babaam ak
sakalmı eline alarak öüm ve
nâmus karışında son kararını
verdi. Çarklarını iditiyor ve
ihtiyar annem, süpürsün, kepek-
li unundan yol ekmeği hazırla-
yor.»

**BESİKLERDEN,
MEZARLARA**
Mitingde son olarak söz alan

EK-5: 22 Mayıs 1919 tarihli İstiklal Harbi Gazetesi. İzmir'in işgali dolayısıyla basına yansıyan bir haber.

İstiklal Harbi Gazetesi
22 MAYIS 1919 Perşembe No: 8
HAZIRLAYAN
ÖMER SAMİ COŞAR

Millî matem: MEKTEPLER KAPATILDI

3 BİN MUALLİME VE MUALLİM YEMİN ETTİ "SANLI BİR SEKİLDE ÖLMÜYE HER AN HAZIRIZ"

KADIKÖY İLE MAKRİKÖY'DE MİTING VAR

• Şiddetli yağmura rağmen Kadıköy'de büyük bir kalabalığın toplanması bekleniyor. Yarın da Sultanahmet'te büyük miting yapılacaktır.

İzmir'in işgalinden doğan teessür ve galeyana devam etmektedir. Bugün de biri Kadıköy'de, diğeri de Makriköy'de iki protesto mitingi vardır. Makriköy mitingine gitmek isteyenler için Sirkeci'den biri 2.20'de, diğeri de 3'de iki tren kaldırılacaktır. Dönüş için de akşam iki tren hazırlanmıştır. Makriköy mitingi 4'de başlayacaktır. Cuma günü de Sultanahmet'te bütün protesto heyetlerinin istifa-

"Türk evlâtlarını haksızlıklara isyan hisleri ile yetiştireceğiz"

Sevgili İzmirimiz hakkında dün de yürekleri gita verecek bir haber alınmamıştır. Millî matem devam etmektedir. Bütün mektepler ve Darülfünun kapatılmıştır.

Dün öğleden sonra üç buçukta üç bin kadar muallime ve muallim İstanbul Darülfünun konferans salonunda heyecanlı bir toplantı akdetmişler ve İzmir'in Yunan Ordusu tarafından işgalini şiddetle protesto ederek, "Türk evlâtlarını haksızlıklara karşı isyan hisleri ile yetiştireceklerine dair yemin etmişlerdir.

Halide Edip Hanımefendinin Başkanlığı altında açılan toplantıda ilk söz alan Muallim Hüseyin Rüsp Bey:

"Bugün Türk Milleti arkasından vurulmuş bir adam gibidir. Dörtler imzalarını yalamışlardır. Biz muallimler bu davada hakk olduğumuzun ispat edinceye kadar çarpışacağız. Hanımlar, etediler, İzmir mekteplerinde Türk İsmi yerine Yunan İsmi, azametli ve mühteşem Türk tarihi yerine Yunan tarihini görmek istemeyen muallimler elbette ölümlü tercih ederler" demiştir.

Muallime Nakîye Hanım ise, Çıhan Savasında akan Türk kanını hatırlatarak: "Eğer akan kan kâfi gelmiyorsa, sağ kalsın erkeklerimiz ve kadınlarımız, şu kâhları feda olsun. Memleket Yunana terk edilemez. Türkler o bayrağı bağ etmeyeceklerdir. Eğer bu feda etmek istiyorlarsa şanlı bir şerefle ölmeye hazırız" diye bağınmıştır.

Toplantıda gözyaşların tutamıyarak ağılayarak, heyecanla bağışlıp düşüncelere rastlanmıştır. Fatihât Müdîrî Hüsnâ Bey: "Ne İzmir'den ne buradan biz, zi kimse gitaramaz" demiş ve muallim İsmail ve Emin Ali Beylerin heyecanlı konuşmalarından sonra da söz alan muallime Halide Edip Hanım gırtlardan söylemiştir:

"— Hilâlin sâlipl ölüme çökünceye mecbur olduğuna söylerler. Tarihinde Çanakkale gibi bir muharebeye sâhip olan millet ölmez. Vatanın ağız için insanın heyecanı tükenmez. Bu heyecanı idâme, dimağ halinde olan muallimlerin vazifesidir. Aldanmayalım. Türkler öyledir. İlk heyecanı geçince unutulmaz diyorlar. Aldanmayalım. Biz heyecanlarımızı her zaman yaşatmalıyız."

Bundan sonra alınan kararlar tanzim edilerek Padışaha sunul-

Günlerden beri matem içinde bulunan İstanbul'da etiden ele dolaymakta olan kartlardan biri de budur. Resmin üzerinde büyük şair Namık Kemal'in şu mısraları okunmaktadır:
"Vatanın bağına düşman dayamış hançerini
Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini."

MUSTAFA KEMAL PASA

EK-6: 16 Ocak 1920 tarihli tarihli İstiklal Harbi Gazetesi. Konya'da Türk kadınlarının yaptığı protesolarla ilgili bir haber.

İSTİKLAL HARBI GAZETESİ

HAZIRLAYAN
ÖMER SAMİ COŞAR

**BOLŞEVİZME
KARŞI TÜRK
MİLLİYETÇİLİĞİ**

Bir Fransız gazetesi soruyor :
"Türkler, Bolşevizme karşı
milletliğiniz olamaz mı ?"

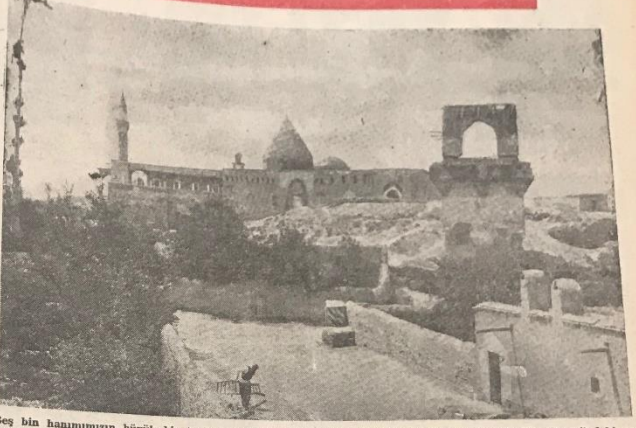
PARİS, —
(Le TEMPS) gazetesi, önceki günkü başmakalesinde Türkiye meselesini ele almakta, Türk milliyetçiliğinin yeniden siyasi bir kuvvet hâline geldiğini, Anadolu'da yeni bir ordu kuran şerhlerin İstanbul'un banliyösünden Toroslara kadar kendilerine itaatı sağladıklarını belirterek şu suali sormaktadır:

— Bu Türk milliyetçiliği, ordusu ile birlikte bize çok borçlu bulunan bu memlekette normal hayatın sağlanmasında yardımcı olamaz mı ?

(Le TEMPS), Karadeniz sahillerine kadar inen Bolşevik tehlikesine de öneme vermektedir. Bu Türk milliyetçiliği, Bolşevizme karşı milletliğiniz olamaz mı ?

Fransız Dışişleri Bakanlığı görevlerini de görülerini aksettirmekle tanıyan (TEMPS), aksi bir siyaset takip edilmesinin büyük hata olacağına da işaret etmekte ve bu arada, milletimizin akli çekilimi de hatırlatarak İngiltere'ye gıtmaktadır. (Le TEMPS) a göre, Cihan Harbi'nin sonlarına doğru Fransız Şark Orduları Kumandanı Franco Desperrey, İstanbul üzerine bir taarruz planını hazırlamış, fakat bunu sezen Türk idareleri de, ellerinde bulunan harp emriyle İngiliz kullanan ve yalnız İngiltere'ye baş vurarak Mondros mühtarekesi temine muvaffak olmuşlardır. Fransız gazetesi, İngilizlerin Asir, Yemen, Batum, Iskenderiye'deki mevzilerini gözden geçirdiğini, Anadolu'da sezer istiklalini düşündüğünü Türk ordusunun istiklalini...

TÜRK KADINLARI GALEYANA GELDİ

Beş bin hanımımızın büyük bir toplantı yaptıkları Konya'dan bir görünüş. Resimdeki Alâeddin Tepesi'ndeki anıray enkazını da gösteren bu resim birkaç yıl önce çekilmiştir. Bunlar da şimdi tamamen yıkılmıştır.

Konya'da beş bin hanımın iştiraki ile yapılan mitingde, Avrupa'nın kararları protesto edildi ve bunların Türkiye'ye kabul ettirilemeyeceği ilân olundu

KONYA. —
Beş binden fazla hanım Şerifinde toplanmışlar ve Avrupa'nın Türkiye hakkında hazırladığı duyulan projeleri şiddetle protesto etmişlerdir.

Toplantıya Çelebi Efendi Hazretlerinin refikaları Kevser Hanım başkanlık etmiştir. (Anadolu Kadınları Müdafaa Vatan Cemiyeti) nin Konya şubesi de kurmuş olan hanımlarımız bu toplantılarında, hilâf devletleri yüksek komiserlerine gönderilmek üzere şiddetli bir protestonameyi hazırlamışlar ve bunu ittifaqla kabul etmişlerdir.

Konya hanımlarının protestonamesinde şöyle denilmektedir.

«Bir çok milletlere eski hakları verilirken altı buçuk asırdan fazla bir zaman hür ve müstakil yaşamış büyük bir milletin izzetini, haysiyetini kırarak dereceye kararlar alınmasından çekinilmesini rica ederiz.»

«Aramızdaki gayri müslimlerin haklarını kendi haklarımız kadar mühterem ve müteber addeylediğimiziz cihette anıtların hukukunun korunması bahanesiyle hakimiyet ve millî haysiyetimizi ihlâl edecek hükümleri kabul edemeyeceğimizi bildiririz.»

«Türk ve Müslümanlarla meşhûr harpten evvelki hadd dahilinde, hilâfet makamı ve başkentli İstanbul olmak üzere bir «Müstakil ve Hür Türkiye'nin bekası ve Vilson prensiplerinin harfiyen tatbiki temin etmeyen her hangi bir sulhu asırların mağlûp edemediği Türk milletine kabul ettirilmesi imkânsızdır.»

Bu şiddetli protestonameyi, beş bin hanımımız adına seçilmiş olan heyet mensupları, nin haremî Kevser, Kız Muallim Mektebi Temsil Heyeti namına Fransızca ve piyano öğretmenî Emine Ferhunde ve diğer yirmi bir hanım imzalamışlardır.

(İZMİR'DE DOĞRU) gazetesinin önceki günkü nüshasında açıklandığına göre, bütün Anadolu olduğu gibi şehirlerimiz de kadınlarımızın teşkilatlanmaları için faaliyet başlamışlardır.

Gazetenin bildirdiğine göre, Mustafa Kemal Paşa bir ta'miminde, Sivas'ta hanımlarımızın (Müdafaa Hukuk Hanımlar Cemiyeti) ni teşkil ettiklerini bildirmiş, nizamnamelerini yollamış ve bütün şehirleri

mişirde hanımlarımızın aynı şekilde teşkilatlanmalarını istemiştir.

Schirmizde Muallim Mektebi Müdürü Makbule Hanımın çalışmalarına başladığı ve pek yakında (Müdafaa Hukuk Hanımlar Cemiyeti) nin Balıkesir şubesi'nin de faaliyete geçeceği ilâve edilmektedir.

İstanbul'un yeni üç milletvekili

Boşalan yerler için yapılan seçimi Ahmed Ferid, Fuad Selim ve Rauf Ahmet kazandılar.

İstanbul'da boşalmış olan üç milletvekilliği için yeniden seçimler yapılmış ve bu defa İFHAM gazetesi yayıncısı Ahmed Ferid Bey (287), Bern eski sefir, Fuad Selim Bey (279) ve gazeteci Rauf Ahmed Bey de (119) oyla milletvekili seçilmişlerdir.

Şark şimendilerleri emsala murahhası Zühri Efendi yalnız (4) oy alabilmiştir. Soysal list namzedi Vehbi Bey ise bir oy almıştır.

Adalar arasında bulunan müddi gaziye hiç tek oy alamamıştır.

نومرو ۲

ای

صفحه ۹

قهرمان بر مجاهده من:

فاطمه خانم

بودا کار والده ، نورک قادینک یالکز
قهرمانلر قشدر مکه قالدینی و انجاب
ایدورسه بر دیشی آولان کبی باللات
یوردنی ددافه ایدیه یکه کنی ده
اثبات ایلهم شد.

مجاهده فاطمه خانم

ملیکت بداند خاشانه زوراته قایلارل استقلال
مجاهده اشتراک ائک ایستمه ی صاف اسلاری
زوده کوردیه طویلایش و اولره بوجاهدات
علوی ، برقادینک دخی اشتراک ائش اولانیه
فلا اثبات ایلهمی معیله بوتون مجاهدله ده
القدار کاراه برصورتده و کوشک سرقی اقدردر.
(ایزیت) جه سنده (۲۹) آغشوسه
دشمنک (برک و فردین) ده ایدیهی تعرضی ،
فرم فاطمه بوسکرزدی . ۷ ایلده به (ایزیت) ده
بر دشمن تعرضه قارنی قهرمانله برکده عرب
ایندی ، کوکنک صاغ طرفه صاپلان برمری
بو مجاهدهک سینسی فان اچنده بیرادی ، فقط
قهرمان فاطمه ، کوکنک قانریله دشمن اوزرینه
یوردی . قره فاطمهک بوتون وجودی دشمن
فوروشولریک و شرابنل مکتلریک خاطر مسیه
دولور . هیچ برمری سانکه ثلوی بوجسور
مجاهداتک وجودینه کتیرمیدی . اوتک (انقام)

فاطمه خانم اولادری

طایوریه کوللو کین اوغلی نه بویوک بر شاک
وارئیدر و عینی طایورده کوللو اولان قاردهی ،
ینه بویوک بر شاک کلدیکی نلدن کلدی . قره
فاطمه شیمیدی ایزیت قازاکه قوماندایدر .
آقمریه کیش اولاسی ، بو قهرمان قادیه ،
آنجی بر سلام انظمی ایچون بزه شور اچنده بر
فرست وریور . بوقه ، نه اوتک جسور متقلری
اسلاقی ، نه آتالزیدن بیه قهرمانل یارانان بر
ماتی تجیل و تحید ائک ممکن دکدر . چونکه
بو مکتک ممیزلری او قدر خارقلی بو دینک
فیض علوی او قدر ایریشلر بر ممیز مدر :

۲۰

سره اگر طائی مملکت
شیومسیه خاطر یکزی صوری
پورسه سنده او قدر سرعت
وشقت بولور سکرکه قهرمان
فاطمه سزه یلاردن صوکره
قووشولش بر آنا قدر
پاين کایر . اگر حیاندن
وشالی مجارلریک یاندن
بخت آیدیکزه ، قهرمان
فاطمه ، او قدر کولومر ،
کولری کولریکزدن صیر
بولوب اوزالره قار . فقط
بو طائی سیمده و کولریک
بوشان کولریک یاندن
فرار ائک ایستپنده ،
او قدر علوی بر تواضع
واردک اودم افریدن
اویسک و « وار اول
آنا ، وار اول آنا » دینه
سکر تیرم .

بن ایسته بویه طائی بر ارضروم آتیهسی
وقادیرک الکهرمانی طایدم . بوجار و بوجکر
قادین ، کوردیکم زمان قرقیش یاشلرله واردی .
فقط یاش بیه بو قادینک یوزده کوروغکدن
سانکه اورکشددر . حالا دنجدر و ده جوق
دشمن پانی یه یکدر . ارضرومی یوسف آنا
اسنده بر یکتیک قیزی اولان (فاطمه سحر) ،
قوجایی بیگانی درویش بک وفات ایدیمه ،
متازکدن صوکره ادرنده (یاقی فیشله) دن
مملکتک کچمش ، ششکلکاری بانه دولامش ،
چیزمعلری آگاهته بکیرمش و ماووزی اوموزیه
آساری ، آتش و قان جهلرله قهرمانل آراهه
چیتشدرو اوتک ممیزوی مرئی ، بوندن صوکره ،
قهرمانل ماووزریک اوجته اسیر ایندی .
قره فاطمه ، بر جوق مجارله اشتراک ایدن
فطمتی باللات کندی تشکیل ایشدر . مجاهده

صوکره کولرله (آقمره) ده قان و اولردن
فلا استابول مطبوعات . بر قهرمان نورک مجاهد
سیندن بخت ایدیلور . بو مجاهده ارضرومی
فاطمه سحر سنده . ایوم آقمرده بولوتده
اولان فاطمه سحر خانم متدو مجارله اشتراک
اغتیش و بارالاش و باخاصه (ایزیت) جه سنده
ارککاردن ده جبارله بر دیشی آولان کی
چاریشمشدر . فاطمه سحر خانم (ایزیت) ده
ایک اوزا بر سیاحت اجرا ائش اولان توحید
افکارک بر بحر و فوطوغراف مجارله کورو
شمدی مجارک احتیاسانی ایل فوطوغرافیک
بوسیاحت آتاسنده آلدیه رسلردن فاطمه سحر
خانم تاید اولان بر این دانهسی درج ایدیلور :

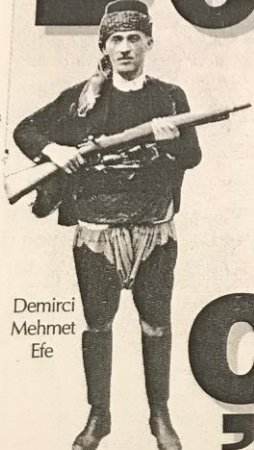
قهرمان فاطمه

اون یکن فیش ایزیتده کوردیم . نه اولورسه
اولسون بویه بر سلاح ، اوزنیدن آتاشی ششکلره
صاریلی ، پنده اوزون قامسی و طایحیه سیه اعلی
بر یکت فایتنده بر آنا طوقی قادین ، ایلک دفعه
کوروغکجه ، السانه اولادری بر حیرت جسی
کلیر . صوکره بو حیرت ، یواش یواش بر
قهرمان قارشیمدم دیولان حرمت و تعظیم
حسینه قاریشور و انسان ، نه بویوک بر مکتک
اولادی اولدیهی او قدر ، غرور و افتخارله ،
دیویور . بکا عرق غرورنی دیویوران بوجاهد
قادین ، فاطمه اسنده بر ارضروم قیزدر . بر
فاطمهک روحندن برکون ناصل عرق داستاندره
سوله قهرمانی طاشاشانی ، کیم اومار ،
حالبوک ، (فرم فاطمه) نک اسمی ایزیت داغرلده
اوردوده و جهلرله مردلکک ائک بویوک شایله
سوله قلدیکی ایشدر سکر . (ایزیت) کلدیم .
سند راست کلیر سکر ، بو فیض بویلی ، کیکلی
و کینیش غیلی ، یاشندن اوزونک صاچقلری
اوموزلرینه صاریش ارضروم قیزریک ناصل کوموش
صایی قامچیلی صالادینه و بوزیوشده کی قهرمانجه
نواضک ناصل نای اطرافنده دوش بوتون شانی
ککاپلردن ده مفرور اولدیهی کورده ککک .
ککین قاشلی آتنده یاقیز یاقیشلری و ارکه
باللات قهرمانل بویلیشک اؤکندمه کوجولور .

EK-8: 21 Kasım 2005 tarihli Hürriyet Gazetesi. Mücahide Emire Ayşe Aliye, Mücahide Ayşe, nam-ı diğer Mehmet Çavuş ve Mücahide Şerife Ali Kübra.

Hürriyet 21.11.05

Demirci'nin Mehmet Çavuşları

Demirci
Mehmet
Efe

GAZETECİ Arif Oruç, 1919 sonbaharında Kuvayı Milliye cephelerini gezmiş, izlenimleri Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde yayımlanmıştır.

Ateş hattına cephane, su, yiyecek taşıırken şehit olan kadınları duymuştur. Demirci Mehmet Efe'nin emrinde üç kadın savaşçı olduğunu öğrenince efeyi ziyaret eder, karargâhının bahçesinde üç kadın savaşçı ile görüşür.

ÇOCUĞUYLA CEPHEDEYDİ

Üçü de Aydınlı. Zeybek kıyafetindeler. Tüfekleri kucaklarında. Yaptıklarını, yazarın ısrarı ile utanarak, kızarak, çekinerek anlatırlar.

İlki Ayşe Kadın, Mehmet Çavuş diye anılıyor, bir zeybek takımının komutanı. Yedi yaşındaki çocuğunu yanına alıp savaşa katılmış. Önce Aydın savaşında bulunmuş, elli sekiz saat durmadan savaşmış. Menderes boyundaki bütün savaşlarda yer almış. Umurlu'da yaralanınca bir ay hastanede yatmış, yeni çıkmış. Cepheye gitmek için emir bekliyor.

Aydın Kuvayı Milliye kadınlarından üçü: Emire Ayşe Aliye, Ayşe (Mehmet Çavuş) ve Şerife Ali.

işgalinden önceki huzur günlerini anlatıyor. Babasıyla yaşıyormuş. Keçileri, kuzuları, inekleri, öküzleri, hatta bir develeri bile varmış. Çifte çubuğa gider gelirlermiş. Dere boyunca çağlayanlarını özlemle anıyor.

"Sonra ne oldu?"

"Yunan geldi, Aydın kan ve ateş içinde kaldı. Boynumdaki altını koparıp sattım, tüfek ve kurşun aldım. Ben de köyün büyükleri gibi ateşe atıldım. Vatan için dövuştük işte. Şimdi izin deyim."

DAYANAMADIM, ASKER OLDUM

Üçüncüsü 17 yaşında bir genç kız: Şerife Ali. Yüzü sıttmadan sarı, derin, kara gözlü bir savaşçı. Çiftlik Köyü'ndenmiş. Yunan yaklaşınca köyü boşaltıp göçmüşler.

"Aydın'daki kötülükleri duyunca, dayanamadım, ben d asker oldum."

Ne övünürler, ne yakınır. Konuşma bitince, askerce selam verip ayrılırlar. (Yücel Özkaya, M.M'de Ege Çevresi)

Zaferi erkeklerimiz ve kadınların elbirliği ile kazanmış. Türkiye Cumhuriyeti'ni birlikte kurmuşlardır.

YUNAN GELDİ, SAVAŞTIK

İkincisi, Emire Aliye Ayşe. Aydın'a bir saat uzaklıktaki İmamköy'den. Uğursuz Yunan

EK-10: Gördesli Makbule Hanım'ın mezarı (Türkiye Cumhuriyeti Gördes Kaymakamlığı web sitesinden alınmıştır)

EK- 11: 08.01.1940 tarihli Halide Edip Hanım'a ücret verilmesi ile ilgili bir belge

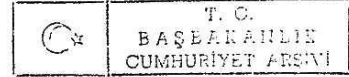
T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı

2

14881

Kararname

8/1/1940 tarih ve 2/12575 sayılı kararname ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz edebiyatı tarihi hakkında konferans şeklinde ders verilmek suretile geliştirilen Halide Edip Adnan'ın bu hizmeti Haziran ve Temmuz 1940 ayları zarfında da devam etmiş ve mezkûr hizmet bilâhara 3888 sayılı kanunla daimî kadroya alınmış olduğundan, karşılığı 1940 malî yılı Maarif Vekâleti bütçesinin 687 inci faslının 7 inci (konferans ücretleri) tertibinden tesviye edilmek üzere adı geçen Halide Edip Adnana 1. Haziran. 1940 dan 24. Temmuz. 1940 tarihine kadar okuttuğu derslere mukabil ayda üçyüz lira hesabına ücret verilmesi; Maarif Vekilliğinin 24/Agustos/1940 tarih ve 4102/69/2410 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 4/12/1940 tarih ve IIII4/3/5639 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 17. KAN. EV. 1940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mi. V. Na. V. İ. V. S. İ. M. V.
G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Tl. V.

130 16 01 02 93 116

EK-12: 24.01.2018 tarihinde Burak Can Uğurluay'ın Rahime Hatun'un yeğeni Ahmet Taş ile yaptığı röportaj

AHMET TAŞ'IN ANLATTIKLARI

Adı Soyadı: Ahmet Taş

Baba Adı: Mustafa Taş

Anne Adı: Güllü Taş

Doğum Yeri: Osmaniye

Doğum Yılı: 04.06. 1940

Ö. Durumu: İlkokul

İkametgahı: Osmaniye Kayalı Köyü

-Kendinizi tanıtır mısınız?

Rahime Hatun, babam Mustafa Taş'ın kız kardeşidir. Benim halam olur. Öldüğünde ben çok küçük yaşlarda olduğum için hakkında çok bilgiye sahip değilim.

-Rahime Hatun'un ailesi hakkında bildiklerinizden bahseder misiniz?

Babamlar 4 kardeşlerdi. Rahime Hatun, bir evlilik yapmış ama sonra eşinden ayrılmıştır. Oğulları Ahmet ve Hüseyin'de erken yaşta vefat ettiler.

-Rahime Hatun'un Milli Mücadele'ye katılması hakkında bilgi verir misiniz?

Yerinde duramayan çok cesur birisiymiş Rahime Hatun. Hiç boş durmaz sürekli çalışmış. Bir gün gene tarlada tam yemek yiyecekken düşmanın geldiğini haber etmişler. Yemeğini bile yemeden savaşa katılmak üzere yola çıkmış, kısa bir süre sonra da şehit olmuş.

-Başka eklemek istedikleriniz var mı?

Rahime Hatun'a ait diye bilinen bir fotoğraf var. O fotoğraf halama ait değil çünkü halam çok genç yaşta vefat etmiştir.

-Teşekkür ederim.

EK-13: Rahime Hatun'un yeğeni Ahmet Taş ile Burak Can Uğurluay (24.01.2018)

EK-14: Rahime Hatun'un yeğeni Ahmet Taş ve oğulları ile Burak Can Uğurluay (24.01.2018)

EK-15: Burak Can Uğurluay ve Osmaniye Büyük Camii Avlusunda bulunan Rahime Hatun'un Mezarı (25.01.2018)

EK- 16: Osmaniye Rahime Hatun Meydanından bir görüntü (25.01.2018)

EK-17: Adana Karboğazı mevkiinde yapılan vuruşmalarda şehit olanların Çamalan Şehitliğinden bir görüntü (Burak Can Uğurluay Dua ederken 26.01.2018)

EK-18: Mersin ili sınırları içerisinde bulunan Gülekli Hatice Hanım ve diğer Karboğazı kahramanlarını temsilen yapılmış Karboğazı Anıtından bir görüntü (Burak Can Uğurluay objektifinden 26.01.2018)

EK-19: Adana'da Ermenilerin kadın ve çocukları Katletmesi Üzerine Naaşları Buraya Defnedilen Küçükdikili Şehitliği ve Burak Can Uğurluay (27.01.2018)

EK-20: 11 Haziran 1920 tarihinde meydana gelen Kahyaoğlu Çiftliği Katliamının Yaşandığı Çiftlikten Bir Görüntü (Burak Can Uğurluay objektifinden 27.01.2018)

EK-21: 10 Temmuz 1920 yılında gerçekleşen ‘Kaç Kaç’ olayında halkı koruyan Cemil Nardalı’nın Adana’nın Akkapı Mahallesiindeki konağı Burak Can Uğurluay objektifinden (27.01.2018)

EK-22: Adana Büyükşehir Belediyesince 8 Mart 2018 tarihinde açılan Kamalı Fatma anıtı Burak Can Uğurluay objektifinden (10.07.2018)

EK-23: Burak Can Uğurluay ve Adana Atatürk Parkında bulunan Gülekli Hatice Hatun anısına dikilen anıttan bir görüntü (28.01.2018)

EK-24: Nezahet Baysal'ın Nüfus Cüzdanı

EK-25: Halide Hanım'ın nüfus kayıt örneği

NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ				İLİ		İLÇESİ		MAHALLESİ/KÖYÜ		CİLT NO	HANE NO	
				İSTANBUL		ÜSKÜDAR (1798)		SULTANTEPE MAHALLESİ		55	586	
SIRA	BSN	C	YAKINLIK DERECESİ	T.C. KİMLİK NO	ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED. HALİ VE DİNİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLERİ
1	2	K	Kendisi		HALİDE	ADIVAR	MEHMET EDİP	BEDİRFEM	İSTANBUL 01.07.1881	Dul İslam	09.03.1907	Ölüm: 09.01.1964 Evlilik: 20.07.1917 Boşanma:
2	1	E	Babası		MEHMET EDİP	-	ABDULLAH	AYŞE	SELANIK 01.07.1851	Evlilik İslam	09.03.1907	Ölüm: 19.09.1933 Evlilik: 00.00.0000 Boşanma:
3	5	E	Oğlu		AYETULLAH	SAYAR	SALİH ZEKİ	HALİDE	İSTANBUL 01.07.1903	Evlilik İslam	09.03.1907	Ölüm: KAPALI KAYIT Evlilik: 06.09.1937 Boşanma:
4	6	E	Oğlu		HASAN HİKMETULLAH	SAYAR	SALİH ZEKİ	HALİDE	İSTANBUL 01.07.1904	Evlilik İslam	09.03.1907	Ölüm: 19.10.1982 Evlilik: 02.02.1929 Boşanma:

AÇIKLAMALAR 1-) KİŞİ VEYA KİŞİLERİN KAYDI KÜTÜĞE UYGUNDUR. 2-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ MMM 01.02.2018 TARİHİ VE 1123 SAYILI YAZILI TALEBİ DOĞRULTUSUNDA DÜZENLENMİŞTİR. BAŞKA AMAÇLA KULLANILAMAZ. 3-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ 02.09.2018 TARİHİNE KADAR GEÇERLİDİR. 4-) 19121277482 T.C. KİMLİK NUMARALI HALİDE ADIVAR ADLI KİŞİNİN KARDEŞLERİ BU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİNDE YER ALMAMAKTADIR.	DÜZENLEYEN MURAT BEBEK V.H.K.İ. P. 	ONAYLAYAN YETKİLİNİN GÜLDANE UĞURLUJAY 1437-Kadın Nüfus Müfettişi 06.03.2018
---	--	---

EK-26: Gülekli Hatice Hanım'ın nüfus kayıt örneği

NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ					İLİ		İLÇESİ		MAHALLESİ/KÖYÜ		CİLT NO	HANE NO
					MERSİN		TARSUS (1665)		GÜLEK MAHALLESİ		108	163
SIRA	BSN	C	YAKINLIK DERECESİ	T.C. KİMLİK NO	ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED.HALİ VE DİNİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLERİ
1	4	K	Kendisi		HATİCE	-	MEHMET HULUSİ	ŞERİFE	TARSUS 01.07.1892	Bekâr İslâm	15.06.1905	Ölüm: SAĞ Evlenme: Boşanma:
2	1	E	Babası		MEHMET HULUSİ	-	ALİ	ELİFE	TARSUS 01.07.1867	Evli İslâm	15.06.1905	Ölüm: 20.06.1917 Evlenme: 00.00.0000 Boşanma:
3	2	K	Annesi		ŞERİFE	-	MAHMUT	AYŞE	TARSUS 01.07.1874	Dul İslâm	15.06.1905	Ölüm: 18.05.1933 Evlenme: Boşanma:
4	3	E	Kardeşi		MEHMET	EKİNOĞLU	MEHMET HULUSİ	ŞERİFE	TARSUS 01.07.1891	Bekâr İslâm	15.06.1905	Ölüm: 08.03.1962 Evlenme: Boşanma:
5	5	K	Kardeşi		FATMA	-	MEHMET HULUSİ	ŞERİFE	TARSUS 01.07.1896	Evli İslâm	15.06.1905	Ölüm: KAPALI KAYIT Evlenme: 00.00.0000 Boşanma:
6	6	K	Kardeşi		HÜRÜ	EKİNOĞLU	MEHMET HULUSİ	ŞERİFE	TARSUS 01.07.1900	Evli İslâm	15.06.1905	Ölüm: KAPALI KAYIT Evlenme: 18.07.1926 Boşanma:
7	7	E	Kardeşi		HALİL	-	MEHMET HULUSİ	ŞERİFE	TARSUS 18.11.1909	Bekâr İslâm	11.07.1912	Ölüm: 13.04.1932 Evlenme: Boşanma:
8	8	K	Kardeşi		HAYIRLI	EKİNOĞLU	MEHMET HULUSİ	ŞERİFE	TARSUS 01.07.1912	Evli İslâm	16.10.1930	Ölüm: KAPALI KAYIT Evlenme: 14.10.1930 Boşanma:

AÇIKLAMALAR 1-) KİŞİ VEYA KİŞİLERİN KAYDI KÜTÜĞE UYGUNDUR. 2-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ ÜNİVERSİTE 06.03.2018 TARİHİ VE 4 SAYILI YAZILI TALEBİ DOĞRULTUSUNDA DÜZENLENMİŞTİR. BAŞKA AMAÇLA KULLANILAMAZ. 3-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ 02.09.2018 TARİHİNE KADAR GEÇERLİDİR.	DÜZENLEYEN SELİM ÇİNÇEV Nüfus Şefi Pınar	ONAYLAYAN YETKİLİNİN GÜLDANE LİSİBİ HANCI 1437-Kapalı Nüfus Şefi 06.03.2018 İmza
--	--	---

EK-27 : Rahime Hatun'un Nüfus kayıt örneği

NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ					İLİ		İLÇESİ		MAHALLESİ/KÖYÜ		CİLT NO	HANE NO
					OSMANIYE		OSMANIYE MERKEZ (1960)		RIZAİYE MAHALLESİ		13	12
SIRA	BSN	C	YAKINLIK DERECESESİ	T.C. KİMLİK NO	ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED.HALİ VE DİNİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLERİ
1	4	K	Kendisi		RAHİME	-	ABDULLAH	ZELİHA	OSMANIYE 01.07.1879	Evli İslam	00.00.1909	Ölüm: 00.00.1920 Evlendirme: 00.00.1909 Boşanma:
2	2	E	Eşi		ALİ	SÜSLÜ	HÜSEYİN ONBAŞI	ELİFE	OSMANIYE 01.07.1891	Evli İslam	00.00.1904	Ölüm: 01.05.1950 Evlendirme: 00.00.1909 Boşanma:
3	5	E	Oğlu		HÜSEYİN	SÜSLÜ	ALİ	RAHİME	OSMANIYE 14.03.1910	Evli İslam	00.00.1915	Ölüm: 10.07.1947 Evlendirme:
4	6	E	Oğlu		AHMET	-	ALİ	RAHİME	OSMANIYE 28.03.1912	Bekâr İslam	00.00.1915	Ölüm: 05.03.1919 Evlendirme:

AÇIKLAMALAR 1-) KİŞİ VEYA KİŞİLERİN KAYDI KÜTÜĞE UYGUNDUR. 2-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ ÜNİVERSİTE İÇİN 01.03.2018 TARİHİ VE 1 SAYILI YAZILI TALEBİ DOĞRULTUSUNDA DÜZENLENMİŞTİR. BAŞKA AMAÇLA KULLANILAMAZ. 3-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ 02.09.2018 TARİHİNE KADAR GEÇERLİDİR.	DÜZENLEYEN SELİN ÇİNİÇEV Nüfus Şefi 	ONAYLAYAN YETKİLİ GÜLDANE URSURLU 1407-Kayseri Nüfus Müdürlüğü 06.03.2018 11:51 1129
---	---	--

EK-28 : Kamalı Fatma'nın Nüfus kayıt örneği

NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ				İLİ		İLÇESİ		MAHALLESİ/KÖYÜ		CİLT NO	HANE NO	
SIRA	BSN	C	YAKINLIK DERECESESİ	T.C. KİMLİK NO	ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED.HALİ VE DİNİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLERİ
1	15	K	Kendisi	[REDACTED]	FATMA	UZUN	HALİL	HATİCE	ADANA 01.07.1885	Dul İslam	-----	Ölüm: 05.09.1968 Evlilik: ----- Boşanma: -----
DÜŞÜNCELER												
BSN		ADI		(00.00.0000) : NAKLEN GELDİĞİ YER : ÇUKUROVA İLÇESİ DÖRTLER KÖYÜ 033 CİLT 07.HANE 08 SIRA								
15		FATMA		NAKİL								
AÇIKLAMALAR				DÜZENLEYEN				ONAYLAYAN YETKİLİ BİRİM				
1-) KİŞİ VEYA KİŞİLERİN KAYDI KÖTÜGE İYİGE DİR.				SELİN ÇİNİÇEV				GÖLDÖZ KÖYÜ				
2-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ T.C. KİMLİK NUMARALI KİŞİNİN TALEBİ DOĞRULTUSUNDA BİLGİLENDİRME				Nüfus Şefi				1433 Karaisalı Nüfus Müdürlüğü				
3-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ 07.05.2019 TARİHİNE KADAR GEÇERLİDİR.				Paraf				08.11.2018 Tarihli				

EK-29: Adana Büyükşehir Belediyesince 8 Mart 2018 tarihinde açılan Kamalı Fatma anıtı bildirisi. (Burak Can Uğurluay objektifinden 10.07.2018)

**ÇUKUROVA'DA
İSTİKLAL MADALYALI BİR TÜRK KADINI
KAMALI FATMA**

Kamalı Fatma, tarihimize şeref veren kadın kahramanlarımızdan biridir. Karaisali'nin Kaşobası Köyü'nde doğmuştur.

1919 yılında Adana'da Fransız işgali ve Ermeni saldırıları karşısında Çukurova kurtuluş mücadelesinin başlamasıyla, kendi köyünden İbo Osman Ağa'nın Kuva-yı Milliye çetelerine katıldı.

Kamalı ünvanını kendisine saldıran bir düşman askerini kama ile öldürmesiyle aldı ve bu kamayı kurtuluş mücadelesi boyunca yanında taşıdı.

Çukurova'dan sonra Afyon Cephesi'nde Yunan harbine katıldı. Orada büyük hizmetlerde bulundu. Düşman askerleri İzmir'de denize döküldükten sonra Karaisali'nin Kaşobası köyüne döndü.

Çiftçilik yaparak Kaşobası köyünde yaşamına devam eden Kamalı Fatma'nın kahramanca mücadelesi yıllar boyunca dilden dile, köyden köye aktarıldı.

İstiklal Madalyası ile ödüllendirildi. Siyah şalvarı, kaması ve tüfeği ile uzun yıllar 5 Ocak kurtuluş törenlerine katıldı. 1964 yılında vefat etti.

KAMALI FATMA

KAMALI FATMA
MİLLÎ MÜCADELE'DEN UZUN YILLAR SONRA
KUVA-YI MİLLÎYE KOMUTANI SINAN TEKELİOĞLU İLE BİRLİKTE
5 OCAK ADANA'NIN KURTULUŞ TÖRENLERİNDE

ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

EK-30: Mersin Büyükşehir Belediyesince yapılan 16.03. 2018 yılında yapılan Atatürk ve Adile Hala Anıtı (Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin web sitesinden alınmıştır).

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edip, (2007), **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Can Yayınları, İstanbul
- ADIVAR, Halide Edip, (2014), **Türkiye'de Şark Garp ve Amerikan Tesirleri**, Can Yayınları, İstanbul.
- Ahmet Cevdet Paşa, (1980), **Maruzat**, Yay. Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Ahmet Mithat Efendi, (2003), **Diplomalı Kız**, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AKAL, Emel, (2012), **Milli Mücadele'nin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki ve Bolşevizm**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AKINCI, İbrahim Ethem, (1978), **Demirci Akıncıları**, TTK Basımevi, Ankara.
- AKŞİN, Sina, (2005), **Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- AKTAŞ, Şerif, (2013), “Halide Edip Adivar”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, Cilt 20, Sayı: 1, Ankara.
- ALTINKAYNAK, Yasemin, (2004), “Milli Mücadele Romanında Kadın Tipleri”, Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- ARABACI, Hacı Murat, (2007), “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında Halide Edib Adivar'ın Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 19, Kütahya.
- ARALOV, Semyon İvanoviç, (1985), **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları**, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- ARIKOĞLU, Damar, (1961), **Hatıralarım**, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, (2005), **Nutuk**, Eren Dağ Yayınları, İstanbul.
- BAŞBOĞA, Sevcan, (2007), “Anadolu Ajansı (1920-1922)”, Yüksek Lisans Tezi, **Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, İstanbul.

- BAYKAL, Bekir Sıtkı, (1986), **Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
- BAYRAM, Mikail; (1994), **Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)**, Damla Ofset, İstanbul.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, (1970), **Atatürk’ün Hayatı ve Eseri**, Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul.
- CAPORAL, Bernard, (1982), **Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- CEBESÖY, Ali Fuat, (1953), **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyatı, İstanbul.
- CELASIN, Zehra, (1946), **Tarih Boyunca Kadın**, Ülkü Kitap Yurdu, İstanbul.
- CUMBUR, Müjgan, (1983), **Millî Mücadele’de Türk Kadını**, Cumhuriyetin 60. Yıldönümü Yayınları, Ankara.
- ÇAKIR, Serpil, (1993), **Osmanlı Kadın Hareketleri**, Metis Yayınları, İstanbul.
- ÇAKMAK, Zafer, (2009), “Batı Anadolu’da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askerî Bir Rapor”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 19, Sayı:1, Elazığ.
- ÇALIŞLAR, İpek, (2010), **Halide Edip**, Everest Yayınları, İstanbul.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz, (1939), **Akıncı Türküleri**, Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- ÇANAK, Erdem, (2014), “Atatürk’ün Adana Ziyaretleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 30, Ankara.
- ÇELİK Kemal, (1999), **Milli Mücadele’de Adana ve Havalisi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÇELİK, Esmâ Torun, (2016), “Türk Kadın Kahramanlarından Kara Fatma”, **International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic**, Cilt 11, Sayı: 16, Ankara.
- ÇİÇEK, Rahmi, (1997), “Ankara Hükümeti’nin Dünya’ya Açılan Kapısı İnebolu-Ankara Yolu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 5, Sayı: 20, Ankara.

- DEMİRCİOĞLU, Cemal (1998), “Müfide Ferit Tek ve Romanlarındaki Milliyetçilik”, Yüksek Lisans Tezi, **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- DİLAÇAR, Agop, (2003), **Kutadgu Bilig İncelemesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DİNÇER, Hasan ve Necdet, AYSAL, (2012), “Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın Örgütlenme Aşamasında Melek Reşit Hanım ve Faaliyetleri”, **ÇTTAD**, Cilt 12, Sayı: 24, Ankara.
- DİNÇER, Neşet, (1983), **Rahime Onbaşı**, Hançer Matbaası, Osmaniye.
- ENER, Kasım, (1961), **Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış**, Berksoy Matbaası, İstanbul.
- ENER, Kasım, (1996), **Çukurova Kurtuluş Savaşı’nda Adana Cephesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem, (2005), **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- GİRİCİ, Abdülgani, (2011), **1920 Adana Ermeni Mezalimi Hatıraları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÖKSEL, Burhan, (1993), **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜLLÜ, Ramazan Erhan, (2017), “Milli Mücadele’de Güney Cephesinde Kılıç Ali Bey’in Faaliyetleri”, **GAUN JSS**, Cilt: 16, Sayı: 2, Gaziantep.
- GÜREL, Reşat, (1972), **Rahime Hatun**, Emel Matbaacılık, Ankara.
- HATİPOĞLU, Süleyman, (2001), **Türk-Fransız Mücadelesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- İNAN, Afet, (1975), **Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İNCEDAYI, Cevat Kerim, (1991), **Türk İstiklal Mücahededesi Konferansları**.
- KAFESOĞLU, İbrahim, (1984), **Türk Millî Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

- KAPLAN Mehmet ve Necati, BİRİNCİ, (1992), **Atatürk Şiirleri Antolojisi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KAPLAN, Leyla, (1998), **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- KAPTAN, Şükrü Tekin, (2004), **Kurtuluş Savaşında Denizli’li Önderler**, Bilal Ofset Matbacılık, Denizli.
- KARAL, Enver Ziya, (2011), **Osmanlı Tarihi V. Cilt**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, (2003), **Vatan Yolunda: Milli Mücadele Hatıraları**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KAYIRAN, Mehmet, (1989), “Tekalif-i Milliye Emirleri ve Uygulanışı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:15, Ankara.
- KILIÇ, Ahmet, (1976), **Osmaniye Çete Tarihi**, Osmaniye.
- KURNAZ, Şefika, (1993), **Balkan Harbi’nde Kadınlarımızın Konuşmaları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- KURNAZ, Şefika, (1997), **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- KÜTÜK, Abdurrahman, (2013), “Kurtuluş Savaşı’nda Yukarı Çukurova”, Yüksek Lisans Tezi, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Van.
- MEYDAN, Sinan, (2013), **Akl-ı Kemal-Atatürk’ün Akıllı Projeleri**, 3. Cilt, İnkılap Yayınları, İstanbul
- MİSİROĞLU, Aynur, (1976), **Kuvayi Milliye’nin Kadın Kahramanları**, Sebil Yayınevi, İstanbul.
- MİGNON, Laurent, (2010), “Bir Rasyonalistin Romantik İsyanı: Şair Evlenmesi”, **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 29, Sayı:29, Ankara
- MİRALAY Mehmed Arif Bey, (1987), **Anadolu İnkılabı Milli Mücadele Anıları (1919 -1923)**, İkdam Matbaası, İstanbul

- OĞUZ, İsmail ve Nurettin, GÜLMEZ, (2016), “Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Bey ve Demirci Akıncılar”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt: 14, Sayı:1 İstanbul.
- ORAL, Mustafa, (2017), “Aydın’ın Kadın Efeleri: Binbaşı Ayşe Aliye (Altuntaç)”, **KSBD**, Cilt: 9, Sayı: Kadın Özel Sayısı, Giresun.
- ORBAY, Rauf, (1993), **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım 2**, Emre Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber, (2017), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Nuray, (2011), “Milli Mücadelede Kadın Desteği: Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 23, Bolu.
- ÖZTÜRK, Kazım, (2001), **Türk Parlamento Tarihi, TBMM 9. Dönem 1950-1954**, C.6, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara.
- PAYASLI, Volkan, (2017), “Fransız İşgalinde Osmaniye (Cebel-i Bereket) Ve Rahime Hatun Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** Sayı: 61, Ankara.
- POLAT, Hasan Ali, (2010), “Mondros Mütarekesi’ni Müteakip, İşgallere Karşı Marmara Ahalisinin Tepkisi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:11, Samsun.
- SARIÇOBAN, Gülay, (2017), “Milli Mücadele’de Anadolu Kadını”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 4, Ankara.
- SARIHAN, Zeki, (1993), **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C.I, Cem Web Ofset, Ankara
- SARIHAN, Zeki, (2006), **Kurtuluş Savaşı Kadınları**, Cem Web Ofset, Ankara.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet, (2015), “İzmir’de Yapılan Maşatlık Mitingi ve İzmirliilerin İşgale Tepkisi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 4, İzmir.
- ŞAPOLYO, Enver Benhan, (1965), “Atatürk ve 3 Kılıç”, **Türk Kültürü**, Sayı 35, Ankara.

- ŞAVKILI, Cengiz, (2017), “Maraş’ın Kurtuluş Bayramı Kutlamaları Ve Basına Yansımaları (1920-1950)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** Sayı: 61, Ankara.
- ŞİMŞEK, Esmâ, (2017), “Ermeni Mezalimini Konu Alan Çukurova Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, Cilt: 6, Sayı: 16, Ankara.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, (2001), **İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız**, Yeni Gün Haber Ajansı ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.
- TANSEL, Selahattin, (1991), **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- TEMEL, Mehmet, (2008), “I. Dünya Savaşı Yıllarında Muğla’daki Ekonomik Kalkınma Faaliyetleri”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Sayı: 21, Muğla.
- TEPEKAYA Muzaffer ve Leyla, KAPLAN, (T.Y.), “Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Konya.
- TEZEL, Sıdıka, (1983), **Atatürk ve Kadın Hakları**, Türkiye Ticaret Bankası, Ankara.
- TOROS, Taha, (2001), **Kurtuluş Savaşı’nda Çukurova**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TUNAYA, Tarık Zafer, (1988), **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C.1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TUNAYA, Tarık Zafer, (2000), **İslamcılık Cereyanı: İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatı Boyunca Gelişmesi ve Bugüne Bıraktığı Meseleler**, Baha Matbaası, İstanbul
- ULUDAĞ, Nergiz, (2017), “Milli Mücadele Döneminde Rıza Mühendisliği Halide Edib Adivar”, Yüksek Lisans Tezi, **Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- UYANIKER, Ferhat, (2007), “Milli Mücadelede Türk Kadını”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, İstanbul.

ÜÇÖK, Bahriye, (1993), **İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar**, Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara.

ÜLKER, Nuran, (2010), “Türk Kadını” Yüksek Lisans Tezi, **Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü**, İstanbul.

YALÇIN, Semih, (2005), **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

YAZICI, Nesimi, (2013), **İlk Türk İslam Devletleri Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.

YUCA, İrşad Sami, (2013), “Milli Mücadele’de Enver Behnan Şapolyo’nun İzlenimleri ve Kağnı Kolları”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1 Sayı:2, Muş.

YURTSEVER, Cezmi, (T.Y.), “Osmaniyeli Milli Kahraman Kara Fatma”, **Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye 1. Sempozyum 15-18 Kasım 1993**, Ed. Prof. Dr. Kazım Tülücü, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Osmaniye.

Elektronik Kaynaklar

<https://cezmyurtsevercom.blogspot.com.tr/2011/09/cukurovali-kara-fatma-efsanesinin.html>, (20.07.2018).

<http://cezmyurtsever-saimbeylitarihi.blogspot.com/2010/09/melek-hanim-agidi.html>, (20.07.2018)

<http://www.adana.gov.tr/tarih>, (11.08.2018)

<http://www.gordes.bel.tr/SEHITMAKBULEHANIM>, (11.08.2018)

Akdeniz

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

Belleten

Duruş

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi

Hürriyet

İstiklal Harbi Gazetesi

Kadın Gazetesi

Nüfus Müdürlüğü Arşivi

Renin

TBMM Gizli Celse Zabıtları

TBMM Zabıt Ceridesi

TDV İslam Ansiklopedisi

Tevhid-i Efkar

Türk Yurdu Mecmuası

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri

DİZİN

-9-

93 Harbi, 11, 12, 16

-A-

Anadolu Ajansı, ix, 34, 57, 108

-B-

Balkan Savaşları, 14, 16, 17, 29, 76

-C-

Cemiyet, viii, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36

-Ç-

Çukurova, v, vi, vii, 12, 13, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 110, 111, 113, 114

-F-

Fatih Mitingi, viii, 22

-H-

Hilal-ı Ahmer Cemiyeti, 14

-İ-

İnebolu, 36, 37, 38, 109
İslamiyet, 1, 3, 76
İsmet Paşa, 58, 61
İstanbul Üniversitesi, 17, 58
İstiklal Madalyası, 37, 46, 53, 60, 74
İtilaf, ix, 21, 25, 27, 28, 29, 33, 34, 39, 42, 55, 57

-K-

Kadın Gazetesi, 15, 53, 54, 115
Kağnı, 38, 114

Karboğazı, 66, 68, 69, 70, 94, 95

Kastamonu, ix, 7, 28, 30, 32, 36

Kırım Savaşı, 12

Kuva-yı Milliye, 29, 48, 73

-M-

Meşrutiyet, 9, 10, 14, 26

Mondros, 21, 33, 42, 49, 55, 65, 71, 112, 113

-O-

Orhun Abideleri, 1, 110

-Ö-

Özbekler Tekkesi, 54

-R-

Rauf Orbay, 37

-S-

Sivas Kız Mektebi, 31

Sultanahmet Meydanı, 24, 26, 57

-T-

Tanzimat, 6, 8, 9, 10, 76

Tarsus Çayı, 64

Temsil Heyeti, 32

Trablusgarp Savaşı, 14

-Y-

Yahudi Maşatlığı, 27

Yahya Kemal, 25

-Z-

Ziya Gökalp, 25, 55

